NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXIX. ÉVFOLYAM. 1908. MÁJUS—JUNIUS. V.—VI. FÜZET.

INGYENES NÉPOKTATÁS.

Gróf Apponyi Albert, vall.- és közoktatásügyi miniszterünk tárcája költségvetésének tárgyalása közben nagyszabású beszédet mondott, melyben beszámolt a kormányzata alá tartozó intézmények eddigi fejlesztéséről és ismertette a magyar kultura érdekében jövőre kifejtendő tevékenységét irányító terveket.

A kulturtörténeti tekintetből is fölötte fontos beszédet folyóiratunk más helyén közöljük. Olvasóink bizonyára lelkesedéssel és megnyugvással fogják azt olvasni. Lelkesedéssel, mert kétségtelenül azt ébreszt bennük az az emelkedett nemzeti szellem, mely az egész beszéden átsugárzik, és megnyugvással, mert a beszédben szemük elé táruló perspektiva a közoktatásügy összes ágainak céltudatos és harmonikus munkálását tünteti fel.

A miniszter beszéde épen ezen minden részletre kiterjedő gondosságánál fogva teljes egészében méltó figyelmünkre, elismerésünkre és köszönetünkre, s hogy mégis külön rámutatunk a beszéd egy szakaszára, s azt hálás elismeréssel külön is kiemeljük: ez azért van, mert a beszéd e részében jelzett alkotással 1868-ban megteremtett népoktatási alaptörvényünk betetőzését látjuk.

«*...igen rövid időn belül, remélem néhány nap mulva, szerencsés leszek a t. Háznak benyújtani egy törvényjavaslatot az elemi népoktatásnak ingyenességéről.*»

Ezekkel az egyszerű szavakkal jelentette be a miniszter azt a korszakos fontosságú törvényt, mellyel a kötelező iskoláztatás intézményét kiegészíteni szándékozik. A miniszter maga úgy gondolja, hogy ez a törvényjavaslat «szociális kötelességet fog teljesíteni, amellyel minden kulturállam tartozik az ő népes-

ségének». De valóban örök dicsősége lesz Apponyi kormányzásának, hogy ezen tartozás megfizetésével szorosabbra fűzte a kapcsolatot hazánk és a kulturállamok között.

Az a lelkes éljenzés, mellyel a törvényjavaslat bejelentését és — néhány nappal később — benyujtását a képviselőház fogadta, biztosít bennünket arról, hogy a javaslat mielőbb törvénnyé válik; s ez a lelkes éljenzés szerte zengvén a hazában, a nemzet szivéből fakadó ezerszeres visszhang tanúsítja mindazok örömét, kik az ingyenes népoktatásban egy szebb korszak hajnalát köszöntik.

Nem lesz tehát ezután senki közöttünk, ki a műveltség elemeit azért nem szerezhette meg, mert az oktatás díját nem fizethette meg, és nem lesz senki — pedig a súly ezen fekszik — ki ürügyül használhassa szegénységét akkor, midőn gyermekét az iskolától távol tartja. S míg az iskolai felügyelet felszabadulva a tandíj elszámolás nyüge alól jobban szentelheti erejét az iskolák pedagógiai vezetésének és ellenőrzésének, addig «a nemzeti garanciáknak azt a rendszerét, mely az 1907 : XXVI. t.-cikkben van lefektetve» biztosítja s a magyar nyelv tanításának széles e hazában érvényt szerez.

Az *ingyenes népoktatás*, kapcsolatban azzal a nagyarányú *gyermekvédelemmel*, melyet legjobbjaink lelkes munkássága hazánkban megteremtett és folyton fejleszt: a nemzetnek emberanyagban való gazdagodását és nemesedését jelenti. Jelenti a jövendő erős és művelt Magyarország megteremtését.

Áldás azokra, kik e nagy és nemes feladat végrehajtásán fáradoznak.

AMICIS.

Húsvét vasárnapján, mikor az önfeláldozás magasztos tragédiája megint egyszer elvonult a hívők lelki szemei előtt, s a feltámadás reménye felújult az emberiség szívében: meghalt *Amicis*. A tavasz lágy fuvalma végig vonúlt a fjordok méla csendjén rügyet fakasztva; a déli nap sugarai bearanyozták a kék Adria viruló partjait, rózsabimbót bontva, de az, ki a természet megújúlása által keltett bájos tavaszi hangulatot oly mesterien tudta kifejezésre juttatni, az — ki a mai nagyrészt önző nemzedéket nem szünt meg a szeretet és áldozatkészség erényére tanítani és lelkesíteni szellemének mindent megértő nagyságával, szívének mindent megbocsátó jóságával — nincs többé.

«Hiába nyílnak a völgyben a kerti virágok,» hiába szólnak hivogatóan a liguri öböl egy kis falujában az ünnepi harangok. «A szív» költője fel nem ébred többé. Az emberiség legnagyobb nevelője, tanítója meghalt egy pillanat alatt, szenvedés nélkül, ahogyan megérdemelte, végtelen fájdalmat s vesztességet okozva mindazoknak, kik műveit ismerték, kik mint ő, költők, tanítók avagy költők és tanítók egy személyben. Mert vajjon a kis falu mestere, ki családjával száraz kenyéren tengődve, a tél zord fagyával dacolva hirdeti kis tanítványainak az igét: «Dolgozzatok, legyetek jók s boldogok lesztek!» nem költő-é? Nincs-e szüksége a költői képzelet egész varázserejére, hogy elfeledve saját sorsának keserűségeit, egész erejével arra nevelje a rábizott gyermeklelket, mi neki csak nyugodt lelkiismeretet, de gondtalan megélhetést, boldog otthont nem ád? Avagy nem tanító-e minden igaz és nagy költő? Homerostól Amicisig nem lelkesít-e mindegyik nagy tettekre, jobban mondva azokra a tettekre, melyeket kora nagynak tart? «Die Heranbil-

dung der Menschheit zur Freiheit ist das höchste Ziel des Dichters», mondja Schiller; az önzetlen jóságra való nevelés az élet célja, ezt a meggyőződést kelti fel bennünk Amicis minden sora. S talán soha nem volt kor, melynek nagyobb szüksége lett volna, hogy a lángész intő szózata tartsa ébren az emberiségben azt a tudatot, hogy szeretet és önzetlenség nélkül nincs boldogság.

Éppen ez az irány és a mód, mellyel a gyermeklélek s a naiv olvasó szívéhez férkőzik ez a nagy író, ez az, mi szerintem Amicist minden tanító ideáljává avatja, legtökéletesebb művét, «A szív»-et az erkölcsi nevelés örök forrásává teszi. A pedagógiai képzés alapköve, az iskolai nevelés bibliája kellene hogy legyen e kis remekmű, mely ugyan le van már fordítva minden művelt nemzet nyelvére, több példányban van meg talán minden ifjúsági könyvtárban, de még nem vált azzá, aminek lennie kell: a gyermek és a tanító legbizalmasabb barátjává, kitől megtanul az ifjú lélek helyesen gondolkozni és nemesen érezni; a tanító pedig megsejti, hogyan kell és lehet gyönyörködtetve és élvezetet nyújtva, megindítva és megvigasztalva, lesújtva és fölemelve, megdöbbentve és elragadva fejleszteni azt, amit a gyermek értelmi és érzelmi világának nevezünk.

Ha sikerült az eddig mondottak által felkelteni szíves érdeklődésüket, ne resteljék a fáradságot s tekintsék át velem e modern biblia fejezeteit. Ne az én gyenge szavam, hanem az író ereje keltse fel Önökben is a meggyőződést, mely általa bennem él elnémíthatatlanúl, lángolón: «A szív», kell hogy az egész emberiség «olvasója (könyve)» legyen; általa kell, hogy a gyárak és pénz századában az eszményi törekvés megóvassék.

Ime, nézzük az első fejezetet: «Az első nap az iskolában.» Mily mozgalmas kép; maga az élet! Kihallik belőle a gyermek ösztönszerű idegenkedése a túl nehéz munkától — az apa biztató szava: «Coraggio figlio mio! majd együtt tanulunk.» Ki ne olvasná ki e sorokból a tanácsot: *Ne terheljétek meg túlságosan a gyermeki elmét! Segítsétek, támogassátok, ha önereje kevésnek bizonyúl!*

Ugyanezen fejezetben látjuk a régi vidám tanítók szeretetének megnyilvánulását régi tanítványaik iránt, kik már is kinőttek kezeik közül. Látjuk az új tanító komoly méltóságát, ki bánatára vigaszt hivatásában keres és talál; a gyermekes csinyt jó szóval feddi s megbocsát. Vajjon lelkes vezetés mellett olvasva e jeleneteket, van-e tanítói pályára készülő ifjú lélek, melyben meg ne szólalna az elhatározás: Igen, én is így fogok tenni, *szeretettel fogok nevelni; életem célja a gyermek boldogítása lett.*

A második nap: Szerencsétlenség történt. Egy fiú megmentette egy kis társa életét, de közben eltörte a saját lábát. Ez hát a jó tett jutalma? Saját egészségünk elvesztése, anyánk keserves zokogása! Nem. Az a kitörő lelkesedés a jutalmunk, mellyel a körülállók megéljenzik a derék fiút, csókot vetnek feléje s karjaikon viszik szent áhítattal a szenvedőt, a hőst kis otthonába. Lehet-e aprajával, nagyjával közvetlenebb módon megértetni, hogy *jótetteink legboldogítóbb jutalma embertársaink szeretete?*

A következő fejezetek egyikében vallat, dorgál és dicsér a tanító. Mind a három ténykedés hatalmas nevelési eszköz, ha emberhez méltón kezelik. Mikor lesz azzá, megmutatja Amicis. Az osztályban kinevetik különös szokásaiért egy szegény kis fiú anyját.

A gyermek e feletti méltó haragjában egy tintatartót vág gúnyolódó társai felé, mely a belépő tanító mellének repül. — «Ki tette ezt? vallja be maga» — szól a tanító. Mielőtt a szepegő bűnös jelentkezhetne, az osztály legjobbja felel: — «Én tettem!» — Mily nagylelkűség egy gyermek részéről! Ez aztán egészséges osztályszellem. De mily jellemfejlesztő eljárás a tanító részéről, hogy mégis ráveszi a hibás tanulókat a jelentkezésre, a sértőket és a sértett félt egyaránt. A legerősebb szavakkal itéli el a szerencsétlen bántalmazását, hitványnak bélyegzi a sértők, gunyolódók kegyetlen eljárását; nemtelen cselekedetük felett megbotránkozva dorgálja a főbűnösöket; de a védekezőt is megtanítja, hogy *a legdurvább sértést sem szabad erőszakkal megtorolni*, már csak azért sem, mert ez gyakran

az igazságtalanságot elkövetők hozzátartozóit sújtja legjobban, még pedig ártatlanúl. *Megtanítja valamennyit ítéletük természetes következményeinek* elviselésére, melyek itt a helyesen gondolkozók kárhoztató ítéletében nyilvánulnak s melyek nem maradnak el akkor sem, ha hibánkat őszintén bevalljuk; azt azonban elérjük nyilt vallomás által, ha felcsillan benne a megbánás, hogy embertársaink hamarább s jobb szívvel tudják tévedéseinket megbocsátani. Így kell dorgálni, büntetni, megmagyarázva, miért bűn a bűn és mik a következményei; de megbocsátva, elfeledve azt a megbánás első jelénél, mert nem csökkenti a feddő szó hatását semmi sem jobban, mint az ismételgetés, semmi sem teszi közönyösebbé a gyermeket, mint a haragtartás.

Ismerve e példát, lesz-e még tanító, ki ha nem tudja kitalálni a hibást, meghallgatja a többiek vádaskodásait? Inkább maradjon száz gyermekes csíny, de még valóban helytelen tett is megtorlatlanúl, sem hogy egynek bűne miatt árulóvá tegyünk egy egész osztályt; rákényszerítsünk, tekintélyünkkel visszaélve csak egy gyermeket is, hogy társát, kit szeretnie, védenie kell, kiadja. Az ilyen árulkodásra szoktatott gyermekekből kerülnek ki a Cabinet noir-ok, «nemes» vezetőférfiai, a Dreyfuss-pörök «igazságos» bírái.

És miben áll Amicis tanítójának dicsérete? «Te nemes lélek vagy!» ez minden, amit annak mond, ki magára vette kis világa összes bűneit. Nem hibás-e itt a mérleg? Nem szófukar-e ez a dicséret? Nem! A tény elismerése, de nem a tett magasztalása. Az ifjúságnak meg kell tanulnia, hogy *nem mások dicséretéért, tehát hiúságból,* vagy jutalmat várva, *tehát önzésből kell tennünk a jót, hanem azért a mindenekfelett boldogító tudatért, hogy helyesen cselekedtünk.*

Ily módon tárgyalva az egyes drámai élénkséggel megírt, az igazság erejével ható jeleneteket, eleven példákon mutathatjuk be a tanítói pályára készülőknek, hogyan kell nevelve tanítani. Melyik módszertan, melyik neveléstan holt betűje ér fel az itt elénk táruló élet tanulságaival?

Tovább lapozgatva szinte nem tudok válogatni az értékes-

nél értékesebb fejezetek között: Az anya elviszi fiát a szegény beteg szomszédhoz, hogy annak nyomorát enyhítse. — Kis leányok gyűjtést rendeznek árván maradt társuk számára. — Az apa elvezeti fiát a vakok és siketnémák intézetébe. Halottak napján emlékezteti gyermekeit mindazokra, kik az emberiség javáért küzdve haltak el. Lehet-e közvetlenebb módon emberszeretetre tanítani?

Mikor a fiú panaszkodik, hogy sok neki az iskolai munka, elküldi apja látogatóba egy szegény kis társához, ki távollevő atyja és beteg anyja helyett az iskolai kötelességek mellett még a szenes boltot is ellátja. Boldog ha egy-egy vevő távozása után szenes kacsóival írhat egy pár sort a feladatból. Egyetlen gondja, hogy reszketős kezétől görbék a betűk s piszkos a papir. «Mit fog szólni a tanító úr? a ki talán nem tudja, hogy beteg anyja számára a kávét is neki kell főznie, s így bizony csak lopva tanulhatja meg leczkéit. Lehet-e az elégedetlennek, a restnek hatalmasabb leckét adni? Lehet! Amicis nemcsak a szomorú valót, de a fantáziát is igénybe veszi, ha nevel. A gyermek lelki szemei elé varázsolja mindazokat a tanulókat, kik a világ minden tájain sokszor télen még a nap felkelte előtt elindulnak az iskola felé, ázva, fázva, esőben és hóban éjszakon; eltikkadva, ellankadva a forróságtól délen; elfárasztva kis tagjaikat a hosszú út által. Mennek, mennek a tudomány e bátor kis katonái dacolva viharral, veszéllyel ezeren és százezren ugyanazon időben, ugyanazon cél felé, az iskola felé. S ha egyszer csak megszünnének menni, . . . érzed-e, hogy elsötétül e gondolatnál körülöttünk a világ; érzed-e ha már nem tanulna senki, hogyan veszne el mindaz, a mit az emberiség eddig szépet nagyot alkotott, hogyan dőlne romba az a mit műveltségnek nevezünk? Ezt kérdi a költő. Én pedig kérdezem, hogy van-e gyermek, ki e biztatásra, ha hatását nem engedjük elmulni, rest marad? Nem kell-e megértenie, hogy az emberiség fentartó eleme a munka?

Így válogatva az igaz gyöngyök között elérek ahhoz a levélhez, melyet az apa ír fiának, midőn a gyermek édes anyját

megbántotta. Bár olvasnák el mindazon anyák, kik gyermekeiket szeszélyeik által elcsigázott «frajlain»-ok és bonne-ok által neveltetik; elvárva ezektől a szerencsétlen és joggal elégedetlen lényektől mind azt az odaadást, melyre ők maguk jólléttől, szeretettől és boldogságtól körülvéve sem képesek. Csak egyszer olvasnák el azt a rajongó bensőséget, melylyel ez az apa megbecsüli azokat az áldozatokat, melyeket a jó anya hoz gyermekének. Vajjon e szavakból: «Én szerencsétlen fiam! te vagy életem legdrágább reménye; de jobb szeretnélek holtan látni, mint hálátlannak anyád iránt» nem érzi-e ki minden nő, hogy a férfi e határtalan tiszteletét első sorban mint önfeláldozó anya érdemelheti ki. Nem kell-e megértenie, hogy saját boldogsága és boldogulása ezen a tiszteleten alapul?

Mi jogon követelhetjük mi nők a férfiaktól, hogy miután az egyetemre bocsátottak, a parlament kapuit nyissák meg előttünk, ha be nem bizonyítjuk nekik napnál világosabban, hogy nagyobb műveltséggel jobban, helyesebben tudjuk kormányozni eddigi kis birodalmunkat a családot? E helyett mit látunk? Azt hogy a nő — tisztelet a kivételeknek, soha annyira el nem hanyagolta otthonát mint ma. Pedig mi a haza? Az édes otthon. Ebben az otthonban az asszonynak első természetszabta kötelessége és joga az anyaság. Ha az előbbit nem teljesíti lelkiismeretesen, elkorcsosul az emberiség, elfajul a társadalom, kihal a nemzet. Hogyan tiszteljék bennünk a jövő törvényhozóinak egy részét a férfiak, ha mi nők a természet törvényeit nem tudjuk tisztelni és azoknak engedelmeskedni?

Oly sok szó esik manapság a felvilágosításról, az ifjúságnak az életre való előkészítéséről. Szerintem arra nézve kell és lehet leginkább remekművek olvasása közben a leányt felvilágosítani, hogy a mint a férfi kötelessége adott körülmények közt a hazáért meghalni, *úgy neki kötelessége, ha asszonnyá lesz, életet adni, azt ápolni, védeni, felnevelni* ha kell, koldulva, ha lehet élvezve azt a glóriát, mellyel körülveszi minden derék anya homlokát az a tudat, hogy derék magzatot nevelt.

Forgatom a lapokat tovább és olvasom: Fiam ne szokjál

hozzá, hogy közönnyel nézd a nyomort, mely feléd nyújtja karjait; ma elhaladtál egy szegény asszony mellett, ki fillért kért tőled gyermeke számára, volt pénzed, és te nem adtál neki!» Kiérezzük e sorokból, hogy *a nyomort enyhíteni nem erény, de kötelesség.* Jaj annak az országnak, melynek polgárai nem teljesítik a kötelességet. A szegénység a bűn ösvényére vezet, melynek egyik fordúlójánál az anarkizmussal találkozhatunk. Az anarkizmussal, mely rombol, pusztít, vért ont, de teremteni, alkotni nem tud, mert gyűlöletből fakad. Jaj nekünk, ha megérdemeljük a gyűlöletet, ha nem teremtünk olyan társadalmi viszonyokat, melyekben mindenki maga élvezi saját fáradozásainak gyümölcsét; ha nem becsüljük többre a munkás kérges tenyerét a tétlen puha, lágy kezénél.

Ezt a nagy társadalmi kérdést bele tudja-e vinni Amicis a gyermek légkörébe? Tudja, szólván: Érted-e fiam, miért nem akartam, hogy letisztogasd a pamlagot, melyen látogatód, a kis kőmives meszes foltot ejtett? Mert az a munka nyoma volt. Ami az emberre munka közben tapad, az nem piszok. Soha se mond azt egy munkásról, a ki műhelyéből jön, hogy piszkos. Meglátszik rajta a munka nyoma azt kell mondanod. *Tiszteld e nyomot, a munka nyomát és szeresd a munkást!* Van-e gyermek, ki ezt a tanítást nem érti meg? van-e felnőtt, kit a felfogásnak ez a gyöngédsége meg nem hat?

Még csak egy kedves szokásáról akarok megemlékezni az olasz iskolának, melyet mi magyarok Amicis könyvéből ismerünk meg. A tanító minden héten egyszer mesét mond (nem olvas) az osztálynak. Mesét szép és nagy tettekről, mindenekelőtt olyanokról, melyeket a haza szolgálatában vittek véghez kicsinyek és nagyok. Úgy ám, kicsinyekről szól a dal első sorban. A kis lombordi fiúról, a ki inkább agyonlövette magát, semhogy őrhelyét elhagyta volna; a kis padovairól, ki a legnagyobb nyomorban sem fogadott el alamizsnát olyanoktól, kik hazáját becsmérelték; a sárd doborsról, ki átlőtt lábbal vitte kapitánya levelét az ellenség táborán keresztül a segédcsapat parancsnokához; ezektől tanul az olasz fiú hazaszeretet. S mi

magyarok ne tanulhatnók saját véreinktől? Ha a világirodalom gyöngyét «A szív»-et csakugyan nemzetünk közkincséve akarnók tenni, nem mesélhetnénk-e mi is névtelen hősökről? Nem tehetnők-e az általánosan embereit magyarrá azáltal, hogy Rákosi «Korhadt fakereszt»-jeinek gyönyörű és művészien megírt történeteit mesélnők el a meséért rajongó ifjuságnak?

Tehetnők! Csak tudnánk eltérni a kitaposott ösvényről; csak ne szednők olvasókönyveink számára a készleteket tudományos munkákból, melyek nyelvezetét és tartalmát csak két-három órai magyarázgatás után érti meg a gyermek. Tudom, hogy ez a szerencsétlen irány annak az önmagában helyes elvnek keresztülviteléből származott, hogy a «gyermeknek csak a legjobb elég jó.» Igen. Csakhogy a gyermeknek nem a száraz tudományos előadás a legjobb, ha bármennyire igaz is; de a költő szárnyalással, ihlettel művészi egyszerűséggel megírt könyve a jó, a szép. Jó mert tettre indít; szép mert meghat; élvezetes mert könnyen érthető.

Nem folytatom tovább. Nemde sikerült önöket meggyőznöm arról, hogy a felebaráti szeretet hitvallására, a haza, a családi tűzhely és a munka megbecsülésére — tehát minden nagyra, mire a mindenség porszeme, az ember képes — soha sem tanított bennünket senki elragadtóbb és megindítóbb módon mint Amicis. Ha szabadna remélnem, hogy szerény, a kegyelet által sugalmazott soraim hatása alatt elolvasnák újra «A szív»-et, hiszem, hogy sokak lelkében megérne az elhatározás, hogy e nagy író szellemében fognak élni és nevelni. Ha aztán a szebbnél szebb jelenetek hatása alatt felderül a mosoly ajkukon s tele lesz a szemük, «gyöngygyel-könnyel», akkor fogadják legmelegebb kézszorításomat; megértettük egymást, de még inkább korunk legnagyobb apostolát:

«Ki dalt érdemel, mert költő,
S könnyűt, mert szeretett.»

Besztercebánya. *Stauffer Elma.*

A NŐK SZÖVETKEZETI LIGÁJA.

Mikor ezt a címet leírom, már szinte hallom a kérdést, a kiváncsit, az aggodalmast, a bosszankodót: Mi a *Nők Szövetkezeti Ligája*, mit akarnak elérni vele s ez az új törekvés, ez az új munkakör nem fogja-e elvonni a nőt a feleség, az anya és háziasszony hivatásától?

E sorok célja épen megfelelni ezekre a kérdésekre annak rendje és módja szerint, de egyszersmind egyengetni is a Női Szövetség létrejöttének útját. Mielőtt azonban megmagyaráznók ennek lényegét és célját egy másik kérdésre kell válaszolnunk és ez: *Mi a szövetkezés?*

A szövetkezés, idegen szóval *Cooperátió* annyit jelent, mint embereknek együttes munkája egy közös és mindnyájunknak egyenlő mértékben hasznos cél elérésére. Ha tehát szövetkezeti mozgalomról hallunk, akkor azonnal tudjuk, hogy bizonyos emberek bizonyos célok elérésére összefogtak. Hitelszövetkezetet alakítottak, mert kölcsönre, pénzre volt szükségük, s a pénzintézetek drága kamatját, nem is szólva az uzsora kamatról, fizetni nem birták; mások pedig biztos helyre akarták kamatoztatásra betenni a megtakarított filléreket. Egy másik csoport fogyasztási szövetkezetet alakított, hogy olcsóbban szerezze be az élelmi és háztartási, vagy gazdasági cikkeket, mint ahogyon a kereskedőnél eddig fizették. Ezenkívül vannak aztán állatbiztosító és életbiztosító jégkár és tűz ellen biztosító, értékesítő és termelő szövetkezetek, iparosok elárúsító szövetkezete stb., mindannyi oly célból, hogy a szövetkezeti tagoknak a csekély tagdíj fejében hasznot biztosítson, sőt mi több, a feles-

leges hasznot a megváltott tagsági jegy, vagyis részjegy arányában köztük szétossza. Más országokban, ahol a szövetkezeti mozgalom már régebben nagyobb sikereket ért el, így főleg Angolországban, vannak szövetkezeti gyárak is, amelyekben a munkások rövidebb munkaórák alatt többet keresnek, egészséges helyiségekben dolgoznak, és testi és lelki állapotukról gondoskodás történik. A szövetkezeteknek tagja lehet mindenki, akár férfi, akár nő, aki megváltja a tagsági részjegyet.

A szövetkezetek elve a felebaráti szeretet és igazság. Valóra váltja e mondást: «Amit nem kívánsz magadnak, azt ne tedd embertársadnak», s engedelmeskedik e törvénynek: «egy mindnyájáért, mindnyája egyért!».

Ámde a szövetkezésnek célja nemcsak az, hogy tagjainak megkönnyítse a megélhetést, és pénzbeli hasznot hajtson. Sőt inkább abból indul ki, hogy a nehéz életviszonyok, a holnap gondja és a kenyérkeresés sokszor hiábavaló küzdelme között nehéz az erkölcsök gyakorlása, mert a nyomor és küszködés közben kiélesednek az emberi rossz tulajdonok s tenyészik a bűn. Tehát igenis, könnyíteni kell az élet küzdelmein, de főleg azért, hogy a nyomortól megmenekedett és a gondok alól felszabadult ember jobbá, kötelességtudóbbá, nemesebbé válhassék. A szövetkezés tehát az emberiség erkölcsi és értelmi nevelését is célul tűzte ki.

A szövetkezeti mozgalom történetére itt nem térhetünk ki, de hacsak azt említem fel, hogy Magyarországon a két legnagyobb szövetkezeti központ, az Országos Központi Hitelszövetkezet és a «Hangya», a Magyar Gazdaszövetség fogyasztási és értékesítő szövetkezete kötelékébe 2100, illetve 800 szövetkezet tartozik, akkor bebizonyítottam, hogy a szövetkezeti mozgalom semmiesetre sem olyan jelentéktelen dolog, amely igényt nem tarthat arra, hogy vele foglalkozzunk. És mégis szomorúan állapíthatjuk meg, hogy a magyar társadalomnak sok sok tagja, különösen pedig a nők nagyrésze nemcsak hogy tevékeny részt nem vesz a szövetkezés munkájában, — amely pedig hivatva van megváltoztatni, még pedig jobbá alakítani át mind-

nyájunk életét, — nemcsak hogy nem érdeklődik iránta, de még csak nem is igen tudja, mi a szövetkezés? Erre talán sokan vetik ellen, hogy az asszony ne törődjék a külvilági dolgokkal, mert őt szerepköre a házitüzhelyhez köti. Legyen jó feleség, jó anya, és gondos háziasszony, és akkor megfelelt kötelességének. Mindez helyes és kivetni valót rajta nem találunk, csupán engedjék meg hozzáfűzni azt az észrevételt, hogy ezeknek a kötelességeknek teljesítésére, nagy befolyást gyakorolnak a külső élet körülményei s éppen ezért lehetetlen, de nem is kivánatos, hogy a nő egészen elzárkózzék azok érdeklődő megfigyelésétől. A magyar «feleség» szó már maga is bizonyítéka annak a kívánságnak, hogy a hitves férjével megossza a jót és rosszat, de nemcsak a házi tűzhely mellett, hanem házon kivül is.

Nézzük tehát, hogy a szövetkezés miként befolyásolja a nő három legfontosabb szerepkörét.

Vegyük először is azt a szerepet, amelynek betöltése ma a nőknek annyi nehézséget okoz: *a háziasszonyét*. Naprólnapra tapasztaljuk az élelmiszerek drágulását. A férjek jövedelme pedig, ha némileg növekedett is, a drágulással semmiképpen sincs arányban. S mert ekként a háztartásra fordított összeget nagymértékben emelni nem lehet, a háziasszonynak sok gondot, talán sok álmatlan éjszakát is okoz a kérdés: a szükös háztartási pénzből hogyan teremtse ki családjának élelmét? Nemcsak hogy rettentő módon felszökkent mindennek az ára, de akárhány esetben tapasztaljuk, ha a boltban vásárolt cikkeket utána mérni nem resteljük, hogy nincs meg a teljes súly, és naponkint olvassuk, sőt sokszor el is kell szenvednünk, az élelmiszerek hamisításából származó bajokat, amelyek nemcsak bosszúságot okoznak, de az egészséget is veszélyeztetik. A fogyasztási szövetkezet mindezen bajok ellen védelmet nyújt. Nem kereskedő áll velünk szemben, aki a gyárak vagy termelőktől nagyban szerezvén be az árúkat, tetemes árleengedést élvez, miután azonban az eladás kereseti forrása, részletekben sokkal drágábban adja el a fogyasztónak, hanem azzal a szövetkezettel van dolgunk, amely a *mi* boltunk, mert a mi rész-

jegyeink árából alakult, tehát nem nyerészkedés a célja. Nagyban vásárolván, a kereskedővel egyenlő előnyökben van része, de ezt az előnyt nekünk biztosítja olyképpen, hogy a szövetkezeti tag a kis mennyiségben vett árút olyan olcsóbb áron szerezheti be, mintha nagyban vásárolt volna.

A fogyasztási szövetkezet a legjobb árút tehát a lehető legolcsóbb árban és teljes súlyban adván el, a szövetkezeti tag feleségét sok gondtól és sok költségtől menti meg. Mit érne azonban az, ha a férj tagja a szövetkezetnek, de a nő, a háziasszony, a legfőbb bevásárló nem támogatná azt? A fogyasztási szövetkezetek csak úgy érhetnek el eredményt, ha mellékük áll «*a kosár hatalma*», ha az asszonyok minden bevásárlásaikat ott végzik, s meg kell gondolni azt is, hogy minél többen vásárolunk ott, s a szövetkezeti boltnak minél több árúra van szüksége, annál olcsóbban szerezheti be azokat s nekünk is annál olcsóbban adhatja el. A Nők Szövetkezeti Ligájának tehát egyik célja az, hogy a háziasszonyokat csoportosítja. Azzal az előnyökkel szemben, amelyet neki a fogyasztó szövetkezet biztosít, kötelessége a Női Szövetség tagjának minden szükségletét a szövetkezeti boltban szerezni be, annak új tagokat toborozni, és érdeklődni a szövetkezet üzletmenete, és belső ügyei iránt.

A szövetkezésnek mi befolyása van a *feleségi* hivatás megkönnyítésére? Több mint sem első pillanatra gondolnók. Tudjuk azt, hogy a társadalmi viszonyok igen nagy befolyást gyakorolnak a családok életére. Ha a férjet a külvilágban sok zaklatás és bosszúság éri, ha anyagi gondok nyomják, ha az életviszonyok mind nehezebbekké válnak s elkeserítik, elcsüggesztik, akkor a feleségnek sora és szerepe is nehéz lesz. Sokszor hiába biztat, hiába von meg magától mindent, hogy könnyebbé tegye férje gondját, mindez hasztalan. A Nők Szövetségének tagja ennél sokkal többet tehet. Kitágítja munkakörét, családja immár nemcsak férje és gyermekei, de az egész szenvedő emberiség. Felveszi a munkásoknak gondját. Befolyásával nagyobb munkabéreket, egészségesebb lakásviszonyokat, több pihenést eszközöl

ki számukra. Segítségére siet az alsóbb osztálybeli nőknek és gyermekeknek, oktat, biztat, tanít és kiegyenliti a társadalmi ellentéteket. Nemcsak a maga, hanem embertársainak otthonát is kedvesebbé, jobbá, életét vidámabbá teheti és bizonyos, hogy amit a nő kedvvel teszen, azt meg is tudja tenni. Ne gondoljuk, hogy házi életünk a társadalmi munka által csorbát szenved. Ellenkezőleg. Tágul a látókörünk, jobban megértjük férjünk törekvéseit, a bajok elleni védekezés módját, s derült terjesztve, magunk is derültebbekké válunk. A Nők Szövetségének tagjai ekként biztosítják a házi békét és a társadalom boldogulását.

És az *anyai* hivatás? A szövetkezeti elvek követése e téren termi legszebb, legáldásosabb gyümölcseit. Átalakítja a társadalmat, jobb, öntudatosabb, nemesebben gondolkodó polgárokat nevel a hazának. A gyermek a jövő társadalma, azért úgy kell nevelni őt, hogy már korán lelkébe csöpögtessük az elveket, amelyek jövő életét irányítják, kezébe kell adni azokat az eszközöket, amelyek boldogulását biztosítják. Azért ne gondolja egy anya se, hogy neki nem kötelessége tanulmányozni azt a világot, amelyben gyermeke élni fog. Erre segíti a Nők Szövetsége. Társnőivel együtt tanulmányozva a szövetkezeti kérdést annak magasztos tanításai megtermékenyítik lelkét. Gyermekét a felebaráti szeretet, a másokon segítés, a kötelességtudás és önzetlenség szellemében fogja felnevelni, s a szövetkezeti elvek segélyével kötelességeit és jogait jobban ismerő polgársággal ajándékozza meg nemzetét. Belátva a szövetkezetek hasznát, derék szövetkezeti férfiakat és nőket nevel, korán megtanítva gyermekeit, a szövetkezeti elvek ismeretére és gyakorlására. Külföldön a Nők Szövetkezeti Ligája nevelési munkájának köszönhető nagyrészt a szövetkezeti mozgalom sikere.

E cikk keretében csak a fogyasztó szövetkezetekről szóltunk, pedig a nők életére befolyást gyakorol a hitel- és a tejszövetkezet is. Önként érthető, hogy a nőre nem lehet közönyös az, hogy férje, a szükségből felvett kölcsön összege után 6%-ot, vagy 20%-ot fizet-e, nem lehet közönyös az, hogy a heti keresmény egyrészét vasárnap a hitelszövetkezet rész-

jegyének törlesztésére fordítja-e, vagy a korcsmában issza-e el. Szóljunk-e arról, hogy minő fontos az, hogy amidőn egy fiút letelepítünk, vagy egy leányt férjhez adunk, olcsó kölcsönt szerezhessünk annak kikészítésére. Tudunk esetet, ahol a gondos apa a hitelszövetkezetbe betett fillérekből vásárolt részjegyeket adta leányának hozományul. Ha csak ennyit mondunk is, belátjuk azt, hogy a Női Szövetség tagja kötelességet teljesít és családja javát mozdítja elő, ha hű pártolója a falusi hitelszövetkezetnek.

És a tejszövetkezet? Minden magyarázat felesleges? tudjuk jól, hogy ahol ilyen szövetkezet nem alakult, a feles tejnek még csak értéket sem tulajdonítanak. Mert ez olyan portéka, amelyet máról holnapra eltenni nem lehet. Holott ha tejszövetkezet van a faluban az összegyűjti a tejet, nagyban és jobb árak mellett értékesíti és biztosítja azt a néhány fillért, amely a gazdaasszony háztartási pénzének megszaporodását jelenti, eltekintve attól, hogy a tejszövetkezetek révén egy-egy falu a felvirágozás alapjait rakta le.

Ekként végig vezetve olvasóinkat és rámutatva arra, hogy a szövetkezetek minő módon válnak hasznára a nő hármas hivatásának megkönnyítésére, a Nők Szövetkezeti Ligájának célját a következő szavakban foglalhatjuk össze: A Szövetség szervezkedésre bírja a nőket.

I. *A szövetkezés tanulmányozására, gyakorlására és a társadalom jobbátételére.*

II. *A családi élet viszonyainak javítására.*

Nálunk, ahol a szövetkezeti mozgalom alig néhány évtized óta olyan fejlődést ért el, amely még az előrehaladott külföldi államokat is bámulatra ragadja, elérkezett ideje annak, hogy a magyar nők is csatasorba álljanak, saját maguk, családjuk és hazánk érdekének kivívására és e célból megalakítsák a Magyar Nők Szövetkezeti Ligáját.

Bővebb felvilágosítással szivesen szolgál a Magyar Gazdaszövetség, Budapest, Szentkirály-u. 40.

Budapest. *Özv. Kolozsváry Lajosné.*

A NŐK, MINT EGÉSZSÉGTAN TANÍTÓK.

Hazánk az egyetlen ország, amelynek minden leányiskolájában tanítják az egészségtant. Így az elemi iskolákban kapcsolatosan a természetrajz tanításával kapnak oktatást a test ápolásáról, a betegségek elkerüléséről stb. A polgári és felsőbb leányiskolákban pedig éppenséggel mint rendes tantárgy szerepel, az elsőkben a negyedik osztályban, amely egyúttal a legfelsőbb osztály is, míg az utóbbiakban szintén a negyedik osztályban, amely fölött még két osztály következik. A tapasztalatok szerint a felsőbb leányiskolák tantervében nem a kellő helyre került az egészségtan, amely, minthogy a természetrajzi, természettani és vegytani előismereteken épül föl, mindig a legfelsőbb osztályba való.

Végül az egészségtan, mint testtan szerepel a tanítónőképzők első évfolyamában. Itt a fősúly a testtanra helyezendő, amely egészségtani és pedagógiai vonatkozásokkal kiegészítendő, ami a tanítónőképzőkben könnyű, hiszen egy év előtt a polgári vagy felsőbb leányiskolákban tanúlták a rendszeres egészségtant. A tanítóknak és tanítónőknek, akik a nép széles rétegeivel érintkeznek és akik az elemi iskolába járó gyermekek ezrei felett egészségi felügyeletet gyakorolnak állandóan, ezenkívül még jól alkalmazott egészségtani ismeretekre van égető szükségük. A régibb tantervük szerint a harmadik évfolyamban volt heti két egészségtani órájuk, ami a négy éves tanfolyamból kirekedt; a tapasztalat ezen intézkedés tévességét megmutatta. Egyik intézet a másik után rendkívüli tárgyképen hozza be az egészségtant, ami a már amúgy is sok tanórát csak szaporítja.

Sokkal helyesebbnek tartjuk a miniszterium törekvését, az egészségtant ismét a rendes tantárgyak közé sorozni, ha mindjárt csak heti egy órával. A közoktatási tanács a megfelelő tantervet már kidolgozta és bízunk a tanítóképzők ügyosztályában, Neményi Imre tanácsos úrban, hogy ezen üdvös újításnak érdekében a megfelelő előterjesztést Apponyi gróf miniszternél meg fogja tenni, aki legjobban tudja, hogy a tanító mily fontos tényező a nép egészsége körül.

Az a kérdés merül föl, vajjon az egészségtan önálló tárgyképen való tanítása a polgári és felsőbb leányiskolákban megfelelő-e? Vajjon nem volna-e helyesebb az egészségtani ismereteket, mint az elemiben és tanítónőképzőkben, szintén a testtannal egybekapcsolni, mivégből még a háztartástan is rendelkezésre áll. A beolvasztás lehetősége tényleg megvan, sőt a fenti tárgyakon kívül még a természettan és vegytan is erre a célra sikeresen felhasználhatók volnának. Csakhogy ekkép a növendékek csak mozaikszerű ismereteket kapnának, amelyek között semmi összefüggés nincs. A legnagyobb ügyesség dacára a legnagyobb nehézségbe ütköznék az egészségtan fontos fejezeteinek elhelyezése, sőt egyesek elhelyezése úgyszólván lehetetlen.

Tapasztalatból beszélek, azon szerencsés helyzetben lévén, hogy testtant írhattam a tanítónőképzők részére, amely most már második kiadását éri; így tudom, mily nehéz volt számos részletkérdés elhelyezése, mennyire kellett például a különböző betegségeket, segélynyújtást baleseteknél szétdarabolni, hogy megfelelően elhelyezhető legyen.

Hozzá jő, hogy az egészségtan értéke nagyobb, ha mint különálló tárgy szerepel, nő ezáltal úgy a tanulóknak, mint a kívülállóknak szemében, amire hazánk nagy halandósága miatt igen nagy szükségünk van. Végül ne felejtsük el, hogy az egészségtan számos más tárgy ismereteit föltételezi, ezekre épít és így az egészségtan igen jó alkalom ezen ismereteknek újból az emlékezetbe való idézésére, megerősítésére. Például a természetes szellőzés az anyag likacsosságának alaptörvényét hozza em-

lékezetbe, a meghülés elkerülése pedig a termometer méltánylását sürgeti stb.

A sokkal konzervativebb külföld is hova-tovább mindinkább elrendeli az egészségtan tanítását a leányiskolákban, jeléül annak a nagy fontosságnak, amit e tárgynak tulajdonit.

Még egy érvet lehetne amellett fölhozni, hogy az egészségtan a rokon tantárgyakba beolvasztassék. A legtöbb esetben ugyanis úgy a polgári, mint a felsőbb leányiskolákban a természetrajz vagy -tan tanítónője tanítja, mivel a tanításra alkalmas és jogosúlt iskolaorvos csak kevés vidéki városban kapható. Ezen érvet nem fogadhatom el, mert ekkép más tantárgyak egybeolvasztása szintén szóba hozható és akkor nincs értelme a tantárgyak szerinti tanításnak.

Ezen körülmény azonban azon kérdés taglalására vezet, hogy voltaképen ki tanítsa az egészségtant a leányiskolákban? Általában már foglalkoztam e kérdéssel a pedagógiai társaságban tartott felolvasásomban; itt kizárólag csak a leányiskolákkal kívánok röviden foglalkozni.

Ha sikeres egészségtantanítást óhajtunk, amely nem mozog a felszínen, hanem az életre fontos utasításokat ad, akkor feltétlenül amellett kell szavaznunk, hogy *nő* tanítsa az egészségtant. Számos kérdése van az egészségtannak, nem akarom ezeket itt felsorolni, amelyeket férfi, még ha orvos is, 13—14 éves leányokkal szemben nem tárgyalhat. Magam is kénytelen voltam, mikor még fővárosi polgári leányiskolákban egészségtant tanítottam, az ilyen kérdéseket, amelyek pedig felette fontosak, vagy nagyon burkoltan tárgyalni, vagy pedig teljesen elhagyni.

Nem is szeretném, ha az ily korú leányokkal szemben férfi, még ha orvos is, teljesen szabadon, a kellő nyiltsággal beszélne: a nőnek természetes szégyenérzete vallaná annak kárát. A divatos sexuális felvilágositást pedig egyenesen kizártnak tartom, mert vele több kárt okozhatni, mint hasznot. Helye van ennek fiúiskolákban, helye van ennek bizonyos fokig olyan nőkkel szemben, akik a szülői házat pályájuk miatt elhagyni

és minden anyai felügyelet nélkül élni kénytelenek, de nincsen helye sem polgári, sem felsőbb leányiskolákban.

Attól, hogy nem nő, hanem elsősorban orvos tanítsa az egészségtant, nem képes engem eltántorítani az utalás a kiképzett iskolaorvosok sok százára sem, akik között nehány orvosnő is van. Óriási nagy hibának tartom, hogy 25 év óta folyton képeznek iskolaorvosokat, holott a szükséglet sokkalta kisebb, eltekintve teljesen attól, hogy a külföldön iskolaorvosokat sehol sem képeznek ki. Lévén az iskolaorvosok között nehány orvosnő is, fölvethető, vajjon az egészségtan tanítását ezekre sem óhajtanám bízni ?

A tekintetben, hogy orvosnő, aki megfelelő képesítéssel rendelkezik, az egészségtant tanítsa, semmiféle elvi nehézséget fölhozni nem tudok, sőt bizonyos körülmények között előnyben is tudnám részesíteni a tanítónőkkel szemben, akik kívülök szóba jönnek. Egyszerűen célszerűségi okok vezetnek annak megítélésében, hogy melyik tanerő felelne meg jobban.

Hagyjuk teljesen figyelmen kívül azon tényt, hogy jelenleg még csak igen kevesen vannak az orvosnők egyáltalában és még kevesebben azok, akik iskolaorvosi és egészségtantanári oklevéllel bírnak. Részemről nem is várok nagyobb haladást e tekintetben a jövőben sem; azt sem tartom kizártnak, sőt kívánatosnak, hogy a mai társadalmi viszonyok, amelyek a nőket pályaválasztásra kényszerítik, megváltoznak. De tegyük föl, hogy az orvosnők száma nagy arányokban szaporodik és tegyük föl, hogy iskolaorvosi tanfolyamokra annyit képeznek ki, mint a hány férfi orvost egészségtantanárrá: évtizedek fognának elmúlni, míg minden iskola megfelelő orvosi erőre szert tenne. Itt vannak a középiskoláink, számra kétszázan és mégis alig 100-nál többnek van iskolaorvosa, akiknek egy része nem is képesített. Pedig mint már említettem, közel 25 év óta képezik ki őket és ez idő alatt közel 700 kapott oklevelet. Elképzelhető, hogy hány száz évig fogna tartani, míg minden polgári és felsőbb leányiskola iskolaorvost és egészségtantanárt kapna.

Ezen gyakorlati nehézség mellett, amely elvégre valamikép

megfejthető lenne, el kell döntenünk, vajjon voltaképen ki képes jobban tanítani, a tanítónő vagy az orvosnő. Az elsőnek kevesebb a szaktudása, mint az utóbbinak, az a legtöbb esetben kétségtelen, bár lehetséges, hogy valaki kitünő orvos, de mert az egészségtannal nem törődött, egészségüggyel közelebbről nem foglalkozott, egészségtani ismeretekkel nem rendelkezik oly terjedelemben, mint egy nem orvos, aki ezekkel előszeretettel foglalkozott. Viszont azonban a tanítási képessége az orvosoknak általában s valószínűen az orvosnőknek is, sokkalta kisebb, ami természetes; míg az előbbiek az elemi tanítónőképzőkben négy éven át és a polgári tanítónőképzőkben három éven át foglalkoznak a tanítás különböző módszereivel, gyakorlati tanítással stb., addig az iskolaorvosi tanfolyamokon voltaképen csak annyi héten át foglalkoznak pedagógiával az orvosnők.

Ha az iskolaegészségügy szempontjából nem tartanám fontosnak, hogy az iskolaorvosok a tanítás higiénéjében is jártasságot szerezzenek, különben ehhez hozzá sem szólhatnának, akkor egyszerűen azt mondanám: bízzuk a tanítást egyszerűen azokra, akiknek hivatása az, míg mi orvosok foglalkozzunk egyszerűen a mi dolgainkkal, a tanulók egészségének, egészséges fejlődésének ellenőrzésével, a helyes útra való terelésével. Minthogy azonban szükségesnek tartom, hogy orvosok is tanítsanak, ezen működésüket a legszűkebb térre kívánom szorítani, amikor egyúttal az iskola és tanulóság érdekében van, hogy a több szakismerettel bíró egyén tanítson ahelyett, aki kevesebb szakismerettel bír, bár több a tanítási ügyessége. Ekkép középiskolákban, tanítónőképzőkben az iskolaorvos feladatának tekintem az egészségtan tanítását, míg ellenben a polgári leányiskolákban a tanítónők kötelességei közé sorozom. Ez a határ, amelyen túl menni részemről nem tudok; a tapasztalat is azt mutatja, hogy amely országokban erősen, jól szervezett tanítói kar van, ott a laikusok térfoglalása egyáltalában nem megy. Mindig a gyengeség jelének tartom, ha bármelyik pályán nem tanult elemek működnek, így például ha sok a kuruzsló, ez az orvosi rend gyengeségére vall stb.

Minthogy tényleg túlnyomóan tanítónők tanítják az egészségtant a polgári leányiskolákban, minthogy itt fontosabb a tanítási ügyesség, mint a nagyobb szakismeret, arra is kell törekednünk, hogy ezen feladatuknak a legteljesebben megfelelni képesek legyenek, azaz hogy kielégítő szakismeretekre szert tegyenek. S itt sajnálattal tapasztalom, hogy a polgári tanítónőképzőkben minden tárgyból szakkiképzésben részesülnek, kivévén az egészségtant. Úgy látszik, akkor, amikor az egészségtant rendes tárgyképen behozták, erről a körülményről egyszerűen megfeledkeztek. Egészségtant tanítani pedig azon ismeretek alapján, amiket a tanítónőképzőkben szereztek, mégis csak kissé nehéz dolog, hacsak önszorgalomból nem pótolja az illető képzésének hiányait, amire számítani nem szabad.

Ezért azon kívánsággal lépek föl, hogy a polgári tanítónőképzőkben a természetrajzi szakcsoport tárgyai közé az egészségtan is fölvétessék és egyúttal vizsgatárgy is legyen. Ezen kívánság talán egy okkal több a polgári tanítónőképzőkben észlelhető tetemes túlterhelés megszüntetése végett a természetrajzi számtani szakcsoportot kettéosztani, ami rendkívül üdvös lenne.

Ekkép mindenki nyerne. Elsősorban nyernének a polgáriiskolai tanítónőjelöltek, az egészségtan alapos megismerése által. Másodsorban nyerne az iskola, amelyben működni fognak, mert olyan erővel fog rendelkezni, amely a tanulók és az iskola egészségének kérdéseihez hozzászólni, ez irányokban cselekedni tud. Végül nyernének a polgári tanítónőképzők, amennyiben a jelenlegi túlterhelés megszünnék.

De még azon esetre is, ha egyelőre a polgári tanítónőképzőkben a túlterhelés megszüntetése még be nem következnék, hanem az egészségtan órái egyszerűen más tárgyak rovására beszoríttatnának, is megvolna az a nyereség, hogy az illetők életmódjuk helyesebb irányítása által nehéz feladatukkal jobban megbirkózni képesek lennének.

Összegezzük: *A polgári leányiskolákban az egészségtant, mint minden tantárgyat a polgári tanítónőképzőkben megfelelően előképzett tanítónők tanítsák.*

Budapest. *Dr. Juba Adolf.*

TULIPÁNSZÖVETSÉG — MAGYAR VÉDŐEGYLET.

1844 október 6-án alakult meg Pozsonyban az első Orsz. Védőegyesület. A főrendi és képviselő táblának számos tagja, azon meggyőződéstől vezéreltetve, hogy a honi műipar fölemelése honunk legelső szükségeihez tartozik, közakarattal fölkérte Batthyány Kázmér grófot, «szíveskednék egy Országos Iparvédelem egyesület létesítésére, az ideiglenes választmányi elnökséget elvállalni.»*

Erre a megalakulás a gróf elnöklete alatt s Perczel Móric tolnai követ jegyzősége mellett megtörtént. Elnöke Batthyány Kázmér gróf, alelnök Teleki László gróf, igazgató Kossuth Lajos lett. A választmányban egy Almássy Pál, gróf Andrássy Károly és Gyula, gróf Batthyányi Lajos a vértanú, egy Deák Ferenc, Fáy András, Vörösmarty Mihály és az akkor szereplő férfiak színe-java, vett részt.

Ebben az alakulásban, szabadságharcunk csaknem összes történelmi alakjai szerepelnek. Helyszűke miatt nem közölhetem mindnyájának nevét. Az Iparvédő Egyesületnek csakhamar 145 vidéki osztálya keletkezett. A honi viselet divattá lett. Főúri asszonyaink, mint gróf Károlyi Györgyné és gróf Batthyány Lajosné követendő példával járva elől mind honi kék-fehér pöttyös ruhát viseltek. Oly nagy volt az iparpártolás folytán beálló lendület, hogy az 1845. és 1846. évek alatt 156 új gyár keletkezett, amely tény a hazafias fölbuzdulásnak igen fényes eredményét bizonyítja.

* Eredeti szövege az alapszabályok kivonatából.

A szabadságharc, ennek szomorú lezajlása, s befejezése, elsodorta az első Védőegyesületet, az elnyomatás éveiben. Legjobbjaink mártir halált szenvedtek, sokan azok közül, akik életben maradtak, elbújdostak, akik hon maradtak elbujtak s' a magyar ipart elnyomta, megsemmisítette, az újra beözönlő osztrák ipar. Az újabb és mostani Magyar Vedőegyesület eszméjének egyik lelkes híve Csongor György felsőkereskedelmi iskolai tanár, állandóan apostolkodott és tanítványai lelkében ápolta a társadalmi iparvédelem magasztos célját, sőt igen becses munkatervet is dolgozott ki. Egyik hűséges tanítványa Pálfy József 1902. évben több budapesti iparos nyilatkozatából arról értesült, hogy kívánatos volna a honi iparpártolás. Erre felkérte Csongor György tanárt, hogy vegye kezébe a kezdeményezést és szervezze mint «asztaltársaságot».

A szervező bizottság elnökének megnyerte a szép eszmét fiatalos hévvel felkaroló id. Barthos Tivadar nyug. kir. táblabirót, (sajnos meghalt néhány hónapja) ki fáradhatlan kitartással dolgozott az Országos Iparpártoló Egyesület megalakitásán.

Az előkészitő-bizottság kidolgozta az alapszabályokat. Az egyesület fővédőjéül Vaszary Kolos biboros hercegprimást és Rákosi Jenő írót nyervén meg, 1903. év június hó 14-én délelőtt 10 órakor az Újvárosház termében id. Barthos Tivadar elnöklete alatt, nyolc hónapi buzgólkodás után, végre a Magyar Védő Egyesület megalakulását elhatározták. Ekkor 450 tagot számlált az. Az 1904. év május havában az egyesület megnyerte Dobieczki József nyug. honvédhuszárezredest ügyvezető igazgatónak. Az egyesület munkássága odairányult, hogy az ország fejlődő iparának a hazában piacot teremtsen. S kereste a módokat miként ébressze fel a hazai ipar iránt bűnös közönyben leledző közönség érdeklődését s hogy útmutatókkal miként könnyitse meg a fogyasztóknak a honi ipari termékek megismerését és megtalálását.

Erre a célra egyesületi védőjegyet és kirakati védőtáblát tervezett. Az 1904. évi július 1-én buzditólag hatott az a körül-

mény, hogy az eszmét a Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége, a Vízcsöpp Társaság is fölkarolta. Azonban a legnagyobb lendületet adta az egyesületnek a Tulipánszövetséggel való fúziója. «Tulipánszövetség» és «Magyar Védőegyesület» fúziója tavaly, 1907-ben jött létre s az erők egyesítésével már is nagy eredményeket ért el. Elnöke: gróf Batthyány Lajos, a vértanú Batthyány Lajos unokája. Társelnökök: Rákosi Jenő főrendiházi tag, és gróf Somssich Tihamér. Alelnökök: gróf Andrássy Tivadarné, özv. Bartha Miklósné gróf Dessewffy Emilné, idősbb Lovassy Ferencné, gróf Batthyány Pál és Chorin Ferenc, Jakabffy Ferenc építész.

Az igazgató-tanácsnak 28 tagja van, a választmányi tag vagy 500. Ügyvezető-tanácsos: Dobieczki Sándor, az egyesület által kiadott «Iparvédelem» főszerkesztője Dobieczki József, felelős szerkesztője Lukács Lipót.

Az egyesület célszerű munkamegosztással foglalkoztatja tagjait. Három szakosztálya működik, úgymint a *Társadalmi szakosztály*, melynek gróf Apponyi Albertné az elnöke, Thék Endréné az alelnöke, a *Háziipari szakosztály*nak gróf Batthyány Lajosné az elnöke és Benczur Gyuláné az alelnöke, végre az *Ipari szakosztály*, melynek Lovassy Ferencné az elnöke.

Az első szakosztály szociális munkát végez s' Apponyi grófné jó példával s buzgósággal jár elől. Egy fényes és jövedelmező matiné volt a: «Hazatérők» javára, az első nagyobb munkája. A Háziipari szakosztály már két kiállítást rendezett s a melbőrnéin elsőrendű díszoklevelet nyert. Fáradhatlanúl dolgozik a népiparért gróf Batthyány Lajosné, Benczur Gyulánéval együtt és finom izlésükkel megnemesítik a népünk eredeti kezemunkáját, alkalmazva azt a legszebb öltönyökre is. Jelenleg Londonban állított ki a szakosztály szebbnél szebb népipari munkát.

Az Ipari szakosztály a kereskedőket vonja be a honiipar pártolásbáa. Dobieczki József indítványára az idén a Tavaszi vásárt rendezték, mely nagy erkölcsi s anyagi sikert aratott április 3-ikától 5-ikéig.

Az egylet helyiségében: VIII., József-körút 8. sz., serényen folyik a munka napestig s az egész országra s a számos fiók-

egyletre kiterjed munkássága. Ott szerkesztik az Iparvédelem lapját is, mely a tagoknak havonta kétszer ingyen jár. Tagsági díj pedig csak 2 korona. Mindenkinek, a ki érdeklődik a hazai ipar iránt, szíves fölvilágosítással szolgálnak az egylet irodájában. Számos esetben a miniszteriumok pártolását is kieszközlik.

Budapesten az egyesületnek ez idő szerint két tanfolyama van: a VIII. kerületi közjótékonysági egyletben berlini keretmunkát taníttat (kabátkák, főkötők, sapkák készítését) s a dobutcai elemi iskolában 85. szám alatt pipere kosárfonást, melyet Bajza Margit tanítónőre bizott. A tanfolyam ingyenes, minden kedden, csütörtökön és pénteken délután két órától hat óráig tart. Nemsokára ugyanabban az elemi iskolában megnyílik a művirágkészítő-tanfolyam is.

A tanfolyam fölvételére jelentkezni lehet Dobieczki ügyvezetőnél az egylet helyiségében.

Az Iparvédelem 14,000 példányban megy szét címszalag alatt, de csak akkor lenne még nagyobb sikere áldásos munkásságunknak, ha 100,000 példányban kellene kinyomatni. Az első 1844-ben létrejött védőegyletet elsöpörte a szabadságharc leverése, reméljük, hogy a másodiknak élete tartósabb lesz. Erre nagy garanciát nyújt a békésebb «Idő» s a vezetők igaz, hazafias lelkesedése.

Budapest. özv. *Bogyay Kálmánné.*

A PSZICHOLOGIA ÉS PEDAGÓGIA TANÍTÁSA.

(A felsőbb leányiskolában.)

A psychologia az a tantárgy, amelynek tanulása alatt először kezd a növendék öntudatosan saját lelkéről, s annak működéséről eszmélni, gondolkozni. S hogy ez az eszmélés, gondolkozás valóban megtörténjék: bátorításra, vezetésre van szüksége; úgyszólva szuggerálni kell őt; különben csak betanulja a tankönyve tartalmát; betanulja anélkül, hogy valóban megértené: miként gondolkozik, miként érez, és miként akar az a lélek, amely benne él és működik. Épen azért a lélektani törvények és neveléstani szabályok ismertetésénél a szemléltetés, a szemléltető anyag ép olyan szükséges, mint akár a természettudományok, akár a földrajz tanításánál. Hiszen a lélek maga is a természeti lények és természeti jelenségek végtelen láncolatának egyik rejtélyes, titokzatos szemlélője. Puszta elméletet tanítani a lélektanból ép olyan hiba volna, mintha valaki a tölgyfáról vagy a gránitról tanítani a nélkül, hogy a tölgyfát vagy gránitot bemutatná a tanítványainak.

Igaz, hogy a lélektan, s az ebből kifolyó neveléstani útmutatások tanításánál csak ritkán használhatunk kézzelfogható szemléltetési eszközöket, de annál nagyobb szükségünk van a lelki szemléletekre, az élettől merített tapasztalatokra, a lélektani megfigyelésekre, a példákra.

Amidőn a test és lélek összefüggéséről, a kettő közt fennálló szoros viszonyról tanítunk: ekkor természetesen, kézzelfoghatólag szemléltetjük jó preparatumok és a mikroszkop

segítségével az agyat, gerincagyat, az agykaréjokat, a tekervényeket, a barázdákat, a szürke és fehér állományt, a neuronokat, mint a szellemi működés székhelyeit, amelyekben a gondolat és az akarat fogamzik, a neuriteket, dendriteket, (idegfonalakat, idegnyulványokat) mint vezető- és kapcsoló elemeket.

Az értelem egyes elemeinek: *az érzeteknek* tárgyalásánál, megemlékezünk az érzékszervekről és szemlélet alá vesszük ezeket is.

(Az idegrendszerről és érzékszervekről volt ugyan már szó az V. osztályban az állattan megfelelő fejezetében. Itt tehát jórészt ismétlünk.)

Erre a szemléltetésre szükségünk van, miután minden érzet a lélek visszahatása valamely ingerre ; ez az inger pedig csakis az érzékszervnek és idegszálak közvetítésével jut az idegsejtekbe, s lesz az emberi öntudat alkotó részévé.

A *temperamentumok*, az *öröklés* és *alkalmazkodás* kérdésénél az életből vett példákkal szemléltetem a külső körülmények, a szoktatás, a tanítás, szóval a nevelés hatását és hatalmát.

Hires emberbarátok önfeláldozó munkásságát is fölhozom ilyenkor; a legújabb időtől Thomas Jones Barnardo-t, a nagy angol filantropot, akit — az angol lapok tudósításai szerint — «40,000 ifjú és gyermek siratott 1905-ben történt halála alkalmával, mert ezeket ő mentette meg az ő általa alapított nevelő intézetekben — a pusztulástól és bűntől és sok ezer ilyen ifjúból és gyermekből ő nevelt becsületes, derék polgárokat.»

A *képzetről* szóló tanítás alkalmával a tanulók saját tapasztalataik, saját szemléleteik alapján mondanak példákat, hogy könnyen megértsék miképen az a lelkiállapot, amelyet *képzetnek* nevezünk, nem egyéb, mint valamely szemléletnek a lélekben visszamaradt képe.

Hasonlóképen az asszociáció törvényeinek magyarázatánál is ők magok idéznek e törvényekre vonatkozó tényeket, hogy világosan fölfogják, miképen «a képzettársítás, mint höm-

bölygő ár sodorja össze azokat a képzeteket, amelyek egyszerre jutottak az ember öntudatába, valamint azokat, amelyek hasonlítanak, vagy épen ellentétesek.»

A *figyelem*, az *emlékezés*, a *feledés* tárgyalásánál is bő alkalom nyílik a tanulók észrevételeinek, tapasztalatainak fölhasználására.

Őszintén megvallják ilyenkor, hogy «sokkal nehezebb azt a leckét megtanulni, amelynek magyarázatánál nem figyeltünk, mint azt, amelynek tanítása alkalmával egész lelkünkkel jelen voltunk.»

A *hallucináció* és *illuzió* fejtegetése alkalmával Arany János, Goethe stb. balladáinak, Shakespeare drámáinak ide vonatkozó s előttük ismert adataira figyelmeztetem; ama sorokat, amelyek egészen a tárgyra vonatkoznak idézem vagy velök idéztetem. («V. László», «A walesi bárdok», «Erlkönig», «Hamlet», «Macbeth» stb.)

A *fantázia* elméletének magyarázatánál is főleg a költészet és művészet birodalmából vesszük a példákat, Platón tanítását szem előtt tartva, mely szerint «a *szép* fogalma a *jó* alá tartozik, s a művészetnek csak úgy van értéke, ha a filozófia szolgálatába áll; csak ha az erényt dicsőítő és a bűnt megutáltatja van erkölcsi értéke».

Az *alvásról* és ennek a lélek munkaképességére gyakorolt fontosságáról beszélve, kitérünk a megfelelő egészségtani szabályokra, amelyeket részint saját tapasztalataik, — részint a IV. osztályban tanultak alapján kérdezgetéseimre ők maguk elősorolnak, okadatolnak.

Az *appercepció* fejtegetésénél pedig bő alkalmunk van arra, hogy az egyes tantárgyak megértése, megtanulása — vagy a fogalmak összekapcsolása körül szerzett megfigyeléseikre hivatkozzunk és hogy a tanulók a saját észrevételeikről is beszámoljanak. Mert vannak észrevételeik e téren, csupán alkalmas kérdések szükségesek, amelyekkel az ilyen észrevételeket kipuhatoljuk.

Ép így a *gondolkodás*, a *fogalom*, az *ítélet* és *következte-*

tés elméletének tanítása sem történhetik anélkül, hogy a tanulók ismeretvilágára ne reflektáljunk. Hogy ők magok jőjjenek rá: mikép a gondolatokat az öntudatban megjelent, s egymással összefüggő képzetek alkotják. Alkossanak aztán *önállóan* a képzetekből fogalmakat, a fogalmak egymásra vonatkoztatása útján ítéleteket; s a közös fogalmak segélyével összekapcsolt ítéletekből vagy indukció útján következtetéseket.

Így aztán az értelem fejlesztésére vonatkozó neveléstani szabályokat vagy útmutatásokat is könnyebben megértik, sőt tapintatosan alkalmazott, rávezető kérdések alapján ők magok is rájönnek ezekre a szabályokra.

Az érzelmekről szóló fejezetben is a tanulónak saját érzelemvilága szolgálhat kiindulási pontúl. Az ő öröme, fájdalma, fölindulása* lehet az alap, melyből kiindulva megérti, hogy az *érzelem* bizonyos kölcsönhatások eredménye.

Az érzéki érzelmek tárgyalásánál a mindennapi életből, a növendékek tapasztalataiból merítjük a példákat. A látás, tapintás, a fáradtság, az éhség szomjúság érzete, az evés, pihenés stb. okozta kellemes és kellemetlen érzelmek ismert dolgok előttük is.

A *rokonérzelmek* és *intellektuális érzelmek* fejtegetésénél az élet, a tapasztalat, az irodalom fölváltva szolgálnak példákkal.

Egy-egy jó közmondás is vet némi világot e kérdésekre (Például: «Többet megköthetsz egy fonál szeretettel, mint egy pászma haraggal».

Deák Ferencnek Vörösmarty Bélához intézett gyönyörű leveléből idézzük e szép sorokat: «A szeretet részvétét meg ne vond embertársaidtól; mert aki másoknak ártatlan örömein, szerencséjén örülni nem tud, aki másnak szenvedéseit részvétlenséggel nehezíti, az nem érdemel, az nem nyer szeretetet, mert a szeretet, csak a szeretésnek lehet jutalma.»

* A családi körből való távozás fájdalma, a hazatérés öröme; a szülőktől, testvérektől, barátnőktől kapott örvendetes vagy szomorú hirek, levelek stb.

A hála és háládatlanság egymáshoz való viszonyának megvilágítására fölolvasom e kis rajzot: «*Lakoma a legfőbb lénynél.*» (Turgenjev: Költemények prózában.)

Az *igazságérzelmének* tárgyalásánál ismét Deák Ferenc említett levelét olvassuk, s idézzük az ide vonatkozó örökbecsű sorokat: «Légy igazságos mindenki iránt, a magad hibáiról szigorúan, a mások fogyatkozásairól kimélőleg ítélj.»

Pláto hires mondását sem feledjük: «Jobb igazságtalanságot elszenvedni, mint igazságtalanul cselekedni.»

Az *erkölcsi* és *vallási érzelmek* tárgyalásánál hivatkozom Berzsenyi ismert ódáira, Arany J., Tompa M. költeményeire.

Az *erkölcsi nevelés* folyamatának, a nevelő eljárások üdvös hatásának megértésére William James amerikai psychológus nyomán készített rajzon szemléljük: hogyan működhetnek, uralkodhatnak megfelelő, jó nevelés útján a magasabb erkölcsi erők, hogyan nyomják el az alacsonyabb erőket, ösztönöket.

Ugyancsak az erkölcsi és vallási érzelem tárgyalása alkalmával olvasok báró Eötvös J. «*Gondolatok*» című könyvéből ide vonatkozó elmélkedéseket, és fölolvasom Szabolcska Mihálynak «Imádság idején» című vallásos érzelemtől áthatott költeményét:

«Csak imádkozzatok édes, kis fiaim.
Az imádság áldás, az imádság élet,
Míg a jó Istennel szóba merünk állni:
Minden gonosz ellen lelünk menedéket.»

És így tovább.

Az *indulatok* lélektani tárgyalásánál, annak megértetésére fektetem a fősulyt: mennyire romboló, pusztító hatása lehet az indulatoknak a lélekre és testre egyaránt, Épen azért kötelessége minden gondolkozó embernek az indulatoktól magát óvni és másokat is megkimélni.

S miután az érzelmi világ nevelésében is az anyának van a legfontosabb szerepe. Az érzelem minden ágának fejtegetésénél kiemeljük, hogy az az oktatás, az a példa, az a tanítás, amelyet egy jó anya adhat a magasabb érzelmek nevelésénél:

fölülmúl minden más befolyást; ez a legértékesebb, a legmaradandóbb. — De rámutatunk a *munka* és a jól megválasztott olvasmányok érzelemnemesítő hatására is. S fölolvassuk Eötvös ama szép eszméjét: «Gondolataink jutalma érzésünkben fekszik, minden valóban nagy gondolat nemes érzésekhez vezet.»

Az *akaró tehetség* szövevényes birodalmában az ösztön, vágy, hajlam és szenvedély tárgyalásánál sem nélkülözhetjük az élet és irodalom tág mezejéről nyert példákat. Miután vágyakból hajlamok, ezekből ismét az ember idegzetét — tehát lelkét és testés romboló szenvedélyek fejlődhetnek: e kérdések fölött nem lehet csupán átsiklani, s egy pár mondat, vagy definició után ismét más tárgyra térni. Oda kell törekednünk, hogy a fölhozott vagy fölolvasott példákkal belássák, miként értelemre, észre, okos belátásra van szüksége az embernek, valahányszor vágyak ostromolják a lelkét, mert a szenvedélyből már hiányzik a helyes, a logikai gondolkodás, ez már oly erős, hogy ritkán engedi meg a javító, *kijózanító* képzeteket, gondolatokat. Mint a francia író mondja: «A szenvedély az egyetlen szónok, aki mindig legyőz bennünket.» Tehát lássák be növendékeink, hogy a vágyaknál kell megkezdeni az ellenküzdelmet, lássák be, hogy ilyenkor erős akarattal, higgadt megfontolással győzelmet arathatunk önmagunk felett.

Arany J. szép, — s előttük ismert — allegoriája «A gyermek és szivárvány pedig érdekesen szemlélteti azt az igazságot, hogy ép az ifjú kor az, melyben az ember elérhetetlen vágyak után «fut epedve». — Annak a tételnek a megvilágítására, hogy minden szép, nagy, vagy legalább «rokonszenves érzelem fölébresztése gyöngíti és lefegyverzi az önző emoriókat», fölolvassuk Galateából* Pygmaleon és Rennos párbeszédét, melyben Pygmaleon önfeláldozó testvéri szeretete, legyőzi Rennos önzését és gyűlöletét.

De azt is csak alkalmas példák alapján értik meg jól növendékeink, hogy akár vágy, akár hajlam vagy szenvedély

* Vasiliades.

ébredjen a lélekben, a cselekvést mindig az *akarat* útján végzi az ember. Tehát az akaratot kell kormányozni, helyes útba terelni, nevelni és a helyes irányba terelt akaratot megerősíteni.

Így térünk rá a *lelkiismeret* és a *jellem* fejtegetésére. Az előbbinek tárgyalásánál fölolvassuk Hugó Viktornak «A századok legendájából»: «*A lelkiismeret*» című költeményét, melynek alapeszméje, hogy a lelkiismeret hangja, a lelkiismeret furdalása elől nem menekülhet az ember. Úgy jár, mint Kain, ki «a világ végére» futott, de a *szem* kisérte. Védelmére érctornyot emeltek a fiai, abban rejtették el apjokat, de ez ott is látta *a szemet*. Végre «lakást vett a föld alatt», de hasztalan, mert «A szem mégis ott volt és Kainra nézett.»

Az akarat és jellem *nevelésének* magyarázata közben olvasunk Smiles «*Jellem*» című könyvéből, hogy ebből is lássák, miként a «jellem a világ első nagy hatalmassága»; lássák, hogy a nemes példának milyen erős befolyása van a jellem alakulásánál, fejlődésénél. Miután a «*példa tettekben való oktatás*», a gyermek otthona egyszersmind a fejlődő jellem első iskolája, hol a szülőknek, s főleg az anyának, az anya példájának nagy és hatalmas befolyása van, mert az otthon látott példák, cselekvények utánzása által a gyermek jelleme lassan, talán észrevétlenül határozott alakot ölt, mintegy kijegecesedik.

Az elmondott módszertani megfigyeléseket ama tételekhez fűztem, amelyeket a lélektan és a neveléstani útmutatások fejtegetésénél főtételeknek ismerek, s amelyeknek tárgyalását a tanterv is első sorban megköveteli.

Az élet mozgó, lüktető árjából — a növendékek tapasztalataiból, — az irodalom és művészet köréből vett példák, megfigyelések világító sugarakat vetnek a lélektan és neveléstan törvényeire, s így remélhető, hogy ha mindig olyan növendékeink vannak, akik a lélektani és neveléstani ismereteket, — valamint az egész iskolai oktatást és nevelést hasznukra fordítják: az ilyen növendékek maguk is majdan, mint jó anyák és jó honleányok lépnek ki az élet küzdő terére. Úgy legyen!

Kolozsvár. *Binder Laura.*

A TESTGYAKORLÁS A LEÁNYISKOLÁKBAN.

Hogy mily csekély fontosságot tulajdonítanak nálunk még mindig a nőnevelésnek, legjobban mutatja azon körülmény, hogy a most lefolyt középiskolai tornatanítási értekezleten a női torna szóba sem került. Igaz, hogy az egész értekezlet az athléták és a tornászok viaskodásával telt el s így valami gyakorlati eredménye aligha lesz.

Pedig ha van torna, amely a testi fejlődés szempontjából felette fontos, úgy az a női testgyakorlás.

Vegyük csak egy kissé szemügyre a dolgokat. A fiúk magában az iskolában sok izmosító, erőfejlesztő mozgást végeznek tisztán a szünetek alatt, amikor az udvaron fogócskát játszanak, birkóznak, lökdösődnek, labdáznak. A leány mindettől elesik, legfeljebb illedelmesen sétál, ritka kivétel ha egy kissé szaladgál, akkor is csak az apraja. A délutánokon ha szép idő van, a fiúk kimennek a szabadba, hol folyik a pompás játék vagy nagyobb városokban nagy sétákat tesznek, mozognak. A leány ezalatt otthon ül, s legfeljebb estefelé mehet ki a levegőre, ha akad, aki kisérje, mert egyedül nem illik járnia. A legtöbbször azonban kisérő hiányában otthon kell maradnia, szóval egész nap ül.

Már most vegyük általánosságban magukat a tornaórákat. A fiú ha teljesen egészséges, minden mozgást kár nélkül végezhet, minden szeren tornázhat, a leghajmeresztőbb gyakorlatokat végezheti, míg a lánynál nagyon is meg kell válogatnunk különösen a szereket, mert bizonyos mozdulatok könnyen hátrányára válhatnak testi fejlődésének, de egyébként is gyöngébb

szervezetű lévén, nagyon vigyázni kell arra, hogy mit bír meg. A leány tehát itt is nagyon korlátozva van.

Már pedig az erőteljes, egészséges női nemzedek nevelése van oly fontos, mint az erőteljes férfi nemzedéké. Nagyon elkelt volna tehát, ha az értekezlet figyelme, — tekintve, hogy a fiúk úgyis mindenütt előnyben vannak, — erre is kiterjed, de ez csodálatos módon senkinek sem jutott eszébe. Igaz, hogy a felsőbb leányiskolák részéről egyáltalán nem is hívtak meg hozzáértőt. Szóljunk tehát egy kissé részletesebben a kérdéshez s tartsuk azt napirenden.

Újabban Németországban a leányiskolákban több helyen kisérleteznek a svéd tornával, amiről a fentemített értekezleten is sok szó esett, s amint az eddigiekből következtethetni, ez felel majd meg legjobban a női szervezetnek, nagyon helyén való volna tehát, hogy mi is tanulmányozzuk ezen gyakorlatokat, mert csak úgy mondhatunk róluk véleményt.

Ma a legelterjedtebb tornázási gyakorlatok közé tartoznak a leányiskolákban a füzérgyakorlatok (Reigen), amelyek megvesztegetően szépen, eszthetikusak, azonban nagyon sok időt rabolnak el s az aránylagos hasznuk legalább is kérdéses. Pedig nagyon kedvesek s különösen a laikust valósággal elkápráztatják a pontosan betanított táncszerű mozdulatok. Újabban épen időrabló voltuk miatt kezdenek tért veszíteni, sőt néhol teljesen elhagyják. Emellett igen fontosak a szabadban űzött szabadgyakorlatok, játékok. Végül hagytam a szertornázást. A német eredetű exklusiv szertorna, amellyel bennünket gyermekkorunkban kínoztak, bizonyára befejezte már pályafutását, pártfogóinak erőlködése dacára is. Azonban nekünk véleményem szerint nem szabad bizonyos irányzat kizárólagos szolgálatába szegődnünk. A szereket nem zárhatjuk ki teljesen a tornázásból, csakhogy lányoknál különösen meg kell válogatnunk, hogy milyeneket használjunk. Legfontosabb szerünk a vízszintesre vagy ferdére állított létra, melyen sok testedző, s különösen a rugalmasságot fejlesztő gyakorlatot végeztethetünk, amelyek közismertek. A legkedvesebb tornaszer azonban a körhinta,

amely majdnem az összes izmokat igénybe vevén, amellett a könnyed, lebegésszerű mozdulatoknak adván teret, különösen ajánlható iskoláinkban.

Volna még a gyűrű, amely szintén felhasználható egy-két gyakorlatra, — nem annyira természetes mint a fiúknál — s ezen gyakorlatok is óvatosan választandók meg.

Egyáltalán igen ajánlatos a szertornázásnál az iskolaorvos véleményének meghallgatása. Nagy óvatosságra van szükség az ugrásnál is, melyet nem szereken, hanem természetes szabadgyakorlat módjára végeztessünk.

A fő a játék, a mozgás, a friss levegő, s ezért mihelyt lehet, menjünk a szabadba. Minden leányiskolának van nagyobb udvara, — ahol nincs, ott meg kell csinálni, — s ha az időjárás engedi, vonuljanak ki oda. Ami pedig leányainknak szabad levegőre jutását illeti, használjuk fel szép idő esetén az esetleg helyettesített órákat — gyakran akad ilyen, — nagyobb sétákra, vagy néha-néha a tornaórát is. Továbbá lépjünk érintkezésbe a szülőkkel s figyelmeztessük őket, hogy lányaikat vigyék minél többet szabad levegőre, mert különben testileg elsatnyulnak. Erre természetesen azt fogják mondani, hogy sokszor nem tehetik, mivel gyermekeiknek sok a tanulni és írnivalójuk. Hát bizony az nagy baj, hogy sokan nem tudnak leszokni a házi lecke és a házi írásbeli feladásáról. Hiába hangoztatjuk, hogy különösen leánynál a tanulás az iskolában végzendő, mert rá otthon igen helyesen a háztartásban való segédkezés is vár. Tessék olyan módszert alkalmazni, hogy a tanuló ne irtózzék az otthontól, amely rá nézve a magolás és írásbeliek kínos gyártásának tanyájává válik. De hát csak lassan haladjunk ezen a téren.

Itt volnának aztán a helybeli iskolai kirándulások, amelyek igen élvezetesek, kedvesek, csakhogy sok helyen nincs hová kirándulni. A hol lehet okvetlenül igénybe kell venni a test nevelésének ezen módját is.

Marad végül az utazás. Ez bizony nehéz dolog lányokkal s csak kivételesen valósítható meg. Pedig igen fontos a testi

és lelki fejlődés szempontjából. Szóval használjunk fel minden módot és időt a testi nevelésre, amelyet eddig meglehetősen elhanyagoltunk. S még egyszer ajánlom a svéd torna alkalmazását is, hogy ezáltal is többoldaluvá tegyük eljárásunkat, mert mint már említettem is, semmiesetre sem szabad exklusiveknek lennünk.

Csak futólag s nagyjában vetettem papirra azokat a szempontokat, amelyek a leányok tornatanításánál figyelembe veendők s igen örülnék, ha mások is hozzászólnának ezen fontos kérdéshez, hogy ezáltal a vélemények egymást kiegészítvén, vagy helyreigazítván, idővel részletes programmot dolgozhassunk ki a leányiskolák számára.

Mezőtúr. *Orok Mihály.*

MIT OLVASNAK A NÖVENDÉKLÁNYOK LEGSZÍVESEBBEN?

Nagy örömmel várják a tanulók minden alkalommal az ifjusági könyvtári könyvek kiosztását. Mindig kedves nap az, mindenki kap könyvet, nincs különbség kiváló vagy gyenge, jó vagy nem jó tanuló között, csak öröm uralkodik, hogy ismét olvasmányhoz jutva, legalább egy-két napra a serdülő ifjuság egyik leghőbb kivánsága kielégitést nyerhet. Tudjuk, akárhány gyermek van, ki egyáltalában minden könyvet elolvas, mi kezeügyébe kerül. Hogy ilyen esetben a felügyeletnek, az olvasmány megválasztásának, az irányításnak mekkora szerep jut, általánosan ismert fontosságú, de tapasztalás szerint mégis inkább a fiúk azok, kik mohón mindent elnyelnek, mintsem a lányok. A lányok válogatósabbak és rendesen csak azt a könyvet olvassák végig, mi valóban leköti érdeklődésüket, megnyeri tetszésüket. Azt a könyvet, mely erre nem képes, bizony nem olvassák el, olvasatlanul adják vissza a kóstolgató lapozgatás után. Náluk csak egy célja van az olvasásnak, a gyönyörködtetés, a szórakoztatás, tanulás kedvéért a gyermekleány nem igen olvasgat, azt tartva, hogy arra tankönyvei valók.

Ezt különösen akkor tapasztaljuk, mikor az ifjusági könyvtári könyvek kerülnek kiosztásra és a lánykák szabadon választhatnak könyvet. A kisebbek 10—12 évesek ilyenkor, — mint rendesen minden gyermek, — a «nagy» és «szép» könyvek után kapnak. Minél nagyobb a könyv, annál hamarább nyulnak utána, minél díszesebb a kötése, annál jobban tetszik nekik.

S még egy tényezőnek, fontos kelléknek örülnek gyermekmódra, ha sok benne a kép. A könyv címét az ilyen kislány

a legritkább esetben nézi meg, nem is ad reá semmit, sőt ha figyelmeztetik, hogy hiszen ugyanezen meséket más könyvben már olvasta, ismeri, nem bánja, sőt szivesen elolvassa másodszor is, a képek és a szép kiállítás kedvéért. Sőt a kisebbek örülnek neki, nagyobb gyönyörűséggel olvassák a már ismeretes meséket.

Sajátságos és sokszor megfigyelt és megállapított tény az, hogy a fővárosi gyermekek a minden népnél meglevő, minden nyelvre lefordított, úgyszólván ma már internationalis meséket jobban szeretik a speciálisan magyar népmeséknél, mondáknál, bármilyen szépek legyenek is utóbbiak. Úgy látszik, a fővárosi gyermek lelkületétől távol esik a magyar népmesék világa a maga népies szólásmódjaival, kifejezéseivel és a népéletre tett vonatkozásaival. Iskolában, magyarázat mellett nemcsak szivesen, hanem valódi gyönyörűséggel olvassák a népmeséket, de mivel sok azokban a megmagyarázandó, földműveléssel, háziállatok tartásával, a nép egész életmódjával összefüggésben, vonatkozásban álló fogalom, szó, nem igen értik meg a mesét magyarázat nélkül. Többször bebizonyult tapasztalat, hogy a vidéki városból vagy faluról felkerült tanulók, kik jobban ismerik a népéletét, nyelvét, szólásmódjait, jobban, magyarosabban beszélik a nyelvet, mint a fővárosi gyermekek, örömmel kapnak a népmeséken, mondákon. Pedig mennyire kivánatos, hogy éppen a fővárosi gyermek tanuljon jobb magyarságot, tősgyökeres magyar szólásmódokat, zamatos nyelvet olvasmányai alapján is, és erre éppen a magyar népmese lenne a legjobb, leghivatottabb tanítója. Másrészt pedig tagadhatatlan, hogy kézen forgó népmeséink között vannak olyan részletek, melyeket jobb volna elhagyni, mert a népies könnyen póriassá lesz és nem minden népmese alkalmas is egyúttal a finom, érzékeny gyermeki lélek fejlesztésére. Népmeséink még nincsenek eléggé megrostálva, s bár nem szeretne az ember egyet sem kihagyni a gyűjteményből, több van, mely csiszolásra, finomításra, kihagyásokra szorul. Meseíróink legnagyobb része egyúttal kitűnő író is, a szükséges javítások eszközlése nem fosztaná

meg a meséket népies zamatjuktól és az újabb kiadásokban könnyen eszközölhető lenne.

A mesekönyv képei a gyermekre ép oly fontosak, mint a szöveg. Az a gyönyörűség, mellyel azokat nézegeti, épp oly élvezet, mint az olvasás. A művészet szerepét, feladatát a gyermek nevelésében szülők, tanítók és művészek egyaránt ismerik, méltatják. Az első fogalmat, mit a gyermek a művészetről alkot, a képeskönyvből veszi, ez nemcsak az első, hanem egyike legerősebb benyomásainak is. Ez világosan kitűnik abból is, hogy kisebb, olvasni még nem tudó gyermekek, ha ismerik a mese szövegét, a képek nézegetése mellett nagy gyönyörűséggel mesélik el az egész történetet. Ilyenkor rendkívül érdekes figyelni a kicsinyeket, amint nem annyira a mese szövegét követik, hanem azt domborítják ki legjobban, mi az egyes képeken különösen megragadja figyelmüket, legerősebben hat a képzeletükre. Máskép pedig meglepő, milyen éles szemű kritikus a gyermek, milyen kitűnően figyeli meg a valót, milyen helyesen lát. Mint mindenben, úgy ebben is csak a legjobbat kellene a gyermeknek kezébe adni, hogy szeme a helyes rajzhoz, tiszta színekhez szokjék, hogy ízlése finomodjék, képzelete egészséges és szép anyagot kapjon. A külföldi képes könyveket elsőrangú művészek illusztrálják és valamennyi között első helyen állanak az angolok képeskönyvei, bájos, szívhezszóló képeikkel, gyermekésznek, gyermekszívnek való meséikkel.

Hazai könyvkiadóink az utolsó években bámulatos sokat tettek e téren és újabb könyveink illusztráció és kiállítás tárgyában is nem soká egy színvonalon fognak állani a külföldi művekkel.

Érdekes megfigyelni a nagyobb lánykákat is a könyvosztásnál. Az öröm ugyan nem nyilvánul olyan naiv módon, mint a kicsinyeknél, mindamellett szívből megörülnek ők is a könyveknek. De válogatósak. Kétszer-háromszor is visszaadják a könyvet és más után nyúlnak. Hamarosan elolvassák a címet, megnézik a címlapot és e kettőből következtetnek a könyv tartalmára. Ha olyan a cím és címlap, hogy regény vagy elbe-

szélésre következtetnek, boldogan távoznak, különben mindaddig visszacserélik a legszebb könyvet is, történelmi olvasmányt, földrajzi vagy útleírást, irodalmi olvasmányt egyaránt, míg valami regényfélére akadnak. S ez érdekes. Nyolc évi könyvtárkezelésem alatt kivétel nélkül arra a tapasztalatra jutottam, hogy egyetlen egy olvasmány van, mit a serdülő 13—16 éves leány igazán élvezettel olvas, mint magánolvasmányt s ez a regény vagy elbeszélés. Iskolában, óra alatt, magyarázat mellett igen szívesen olvasnak irodalmi műveket, igazán gyönyörködnek Arany egy-egy balladájában, őszintén lelkesülnek egy hazafias költeményen, sőt nem egyszer csodálkozással állapítható meg, hogy komolyabb tanulmánytól sem idegenkednek, de amint olyan olvasmányról van szó, melyet a maguk gyönyörűségére, a saját szórakoztatásukra és mulattatásukra olvasnak, semmi más nem szerez nekik igaz élvezetet, csak az elbeszélés, a regény és pedig nem a felnőttek számára írt művek, Jókai, Mikszáth stb. munkái, hanem a serdülő ifjuság, a leányok számára írt regény. A kiosztásnál visszamarad a «Buda halála», vissza «Amerika felfedezése», nem igen kell a mindég kissé idegenszerű Jules Verne regény sem, csak egy sóhajjal köszönik meg a Kisfaludy-színdarabokat, de a «Legkisebb leány», «Három leány története», «Árva Margit», «Rózsák között» és hasonló fiatal leányok számára írt elbeszélések mindég hálás, boldog olvasóra találnak.

Ennek pedig igen egyszerű lélektani magyarázata van. A 13—15 éves leány feje (talán még később is), szíve, egész lelke tele van a jövőnek fátyolos, sejtelmes, rózsaszínű, ártatlan bohó álmaival. Az élet, ez a csalóka, ragyogó felületű feneketlen mocsár, még mint tiszta fényes tó fekszik előtte, melynek vize még csak egy képet ver vissza, a saját képét, azt látja bohó naivitással mindenütt és mindenben. A lassan kibontakozó, lassan átalakuló női lélekben még megvan a gyermekkor nagy, ösztönszerű önzése, mely az ént helyezi a maga kis világa kellő közepébe, arról álmodik, arról ábrándozik; nincs az a mesebeli kaland, melyet képzeletben át nem élne és mivel a

gyermekkor törpéi és királyfiaival az életben mégsem találkozott, észrevétlenül átsiklik a reálisabb alapra, nem képzeli magát már sárkányőrizte királykisasszonynak, mint pár évvel ezelőtt, de szeretne valamit, legalább *képzeletben* átélni, valami nagy eseményben résztvenni, és képzelete a legtetszetősebb anyagot a regényben találja meg. Azon fiatal leány alakjával, ki a kis regénynek vagy elbeszélésnak hősnője, teljesen azonosítja magát, bánata az ő bánata, öröme az ő öröme, sorsa az ő sorsa. Legkedvesebb olvasmány tehát mindég az olyan regény, melyben fiatal leány sorsa van elbeszélve, a rendesen előforduló szerelmi történet nem is érdekli annyira, mint maga a leány, annak sorsa, hogyan, mit beszél, hogyan viselkedik, hogyan öltözködik, szeretik-e mások és nem utoljára, hogyan mulat, hogyan szórakozik? Többnyire még egy pár év választja el a fiatal lánykát attól, hogy bár szerény körben is, társaságba járjon, mulasson, «nagy leány» legyen, de a legmagasabb fokú érdeklődés most is megvan már. Megvan a komolyabb kislányokban épp úgy, mint a mulatós természetűekben, és nem is lehet mindég veszedelmes mulatozásvágynak nézni, hiszen olyan lánykáknál is tapasztalható, kik komoly nevelésben részesülnek és éppen nem léha környezetben nőnek fel. Ez a jövőnek, az élet bűvös-bájos szavának visszhangja, mely az ifjú szivekben, — épp azért, mert fiatalok, — élénken visszacseng. Érdekes az is, hogy a fiatal leányok számára írt könyvekben igen szépen kidomborodó erkölcsi tanulságot igen szívesen veszik, önként levonják és igazságérzetüknek jólesik az erkölcsi igazság tétel. Ez egyrészt a fiatal lelkekben élő morális érzék erős volta mellett bizonyít, másrészt arra int, milyen fogékony ez a lélek, fogékony a jóra, szívesen veszi ha útjában találja, de fogékony a rosszra is. Épp ezért mindent, de mindent, mi nem neki való, gondosan távol tartsunk tőle. Ma ez nehézséget már nem okoz. Ifjusági irodalmunk évről-évre szebbnél-szebb munkákat hoz piacra, úgy hogy minden irányú kívánságokat ki lehet elégíteni. A fiatal leányok számára írt regények, akár Szabóné Nogáll Janka, Gyarmathyné, Tutsek Anna, Faylné vagy más

ifjusági irónk tollából származnak, közelebb állanak a lánykák lelkéhez, mint bármi más, kedvesebb nekik minden más munkánál. Nem szabad kihagynunk a legkedveltebb olvasmányok sorából a «Magyar Lányok» és «Leányvilág» kedves folyóiratokat sem, melyekben megtalálják mindazt, mi érdekes, hasznos és kedves nekik. Ne mulassza el egy anya sem lányának ilyen folyóiratot járatni, de viszont ügyeljen arra is, hogy a 13—15 éves gyereklány ne lapozgassa a felnőttek újságait, folyóiratait és különösen élclapjait. Fővárosi nevelésünk egyik főbűne, hogy a mama magával viszi növendék-lányát a kávéházba és semmit sem talál benne, ha az a sajnálni való kislány a »Magyar Figaron» vagy más élclapon jót nevet. Igaz, hogy többnyire tudatlanságból ered az anya ezen hibája, de ez nem kisebbíti azt az óriási kárt, mit lánya lelkületében tesz.

Érdekes, hogy a történelmi tárgyú ifjusági olvasmányokat nem szeretik a lányok annyira, mint ahogyan a legtöbbnek érdekes és értékes volta megérdemli. Felnőttek igaz gyönyörűséggel olvassák a nemcsak értékes, hanem előadás tekintetében is igazán élvezetes munkákat. Nem így a serdülő lányok. A legtöbb lányok számára írt történelmi olvasmány tárgya a történelem kiváló nőalakjait dolgozza fel. De ezekről hallottak, tanultak a történelmi órán, magyar órán, végre már ismerik, tudják sorsukat és ha házi olvasmánynak kapják, reáunnak, mert már is ismeretes előttük a történetük. Más oka is van ennek.

Ifjusági íróink (hiszen majdnem kivétel nélkül kitünő művelői az irodalomnak) ügyesen minden módot felhasználnak arra, hogy az elmult kornak, távoli századoknak alakjait közelebb hozzák a mai gyermekleány lelkéhez, mégis nagyon messze esik a 12—16 éves leány lelkületétől Zrinyi Ilona, Szilágyi Erzsébet fenkölt, magasztos alakja. Csodálja, de fel nem fogja a hatalmas erős lélek mély szenvedését, tengernyi bánatát, büszke boldogságát egyaránt. Az ő kislánylelkének, galambszívének, életkörülményeinek egyaránt idegen az a magasztos, eszményi női lélek, jobban vonzódik a maga leányregényének

vele rokon alakjaihoz. Számos történelmi tárgyú olvasmánynak az a hibája, hogy sokat politizálnak. Így egyik különben szépen megírt könyvben, melynek tárgya Bornemissza Anna élete, a főalak egészen háttérbe szorul és e helyett Teleky Mihály ravasz politikájával foglalkozik részletesen. Ezt unják a lányok és nem is lehet tőlük rossz néven venni, ha Erdély négyszáz év előtti politikája és hadakozása nem érdekli őket.

Történelmi tárgyú könyveink egy része ellen különben ugyanaz a kifogás emelhető, mint a népmesék ellen, tömör stylusra törekednek, de nehézkessé lesznek. Igaz, hogy a korrajz hűségét nagyban előmozdítják a régi jó magyaros szólásmódok, kifejezések, régi szavak, de ha túlzásba viszik a dolgot, a sok régi fegyver, lószerszám, ruhanemű neve, melyet a gyermek magyarázat nélkül meg nem ért, érthetetlenné teszi a nyelvet, idegenné az egész könyvet.

A fiúk e tekintetben hasonlíthatatlanul hálásabbak, nekik mindég gyönyörűség a történelmi olvasmány. A leány érdekköre minden modern nevelés ellenére, sokkal kisebb, ízlése egyoldalúbb és egyöntetűbb. Fiú gyorsan érdeklődik, nemcsak az indián mesék, vagy derék vitézek verekedése, hanem földrajzi, természetrajzi, természettani théma iránt is. A Jules Verne regények olvasói óriási számának $^{9}/_{10}$ része fiú, alig egy tized esik a lányokra, bármilyen érdekfeszítő a meséjük, regényes, meglepő a kibontakozásuk. A fiúk be nem tudnak azokkal telni, míg a lányok őszintén bevallották, hogy «nagyon szépek, de igen sok bennük a fizika,» inkább mást kérnek. Ez a naiv kritika egyszersmind a legjobb önbirálat is.

Hasonlóan vannak a földrajzi olvasmányokkal is. Elolvasnak ugyan egyet-egyet, de többet aztán nem kérnek. Különben ifjusági irodalmunk ezen ága fejlődik leglassabban, de azért van e téren is már néhány kiválóbb munkánk, különösen szeretik azokat, amelyekben a leírás elbeszélés alakjában lép fel.

A természetrajzi olvasmányoknak csak egy faját olvassák szívesen, a vadásztörténeteket, de meg kell jegyeznünk, hogy

itt a főérdek az izgató elemben fekszik. Az állat vagy növény leírása, élete, ismét csak akkor érdekli őket, ha mesébe van burkolva. Erre kitünő példa a «Dsungle book», melynek meseszerű, kalandos, regényes története egyúttal megismerteti az olvasót az őserdővel, állatok életmódjával, úgy, hogy a kis olvasó a tanító célt észre sem veszi, az állatokban csak az ember beszélő pajtásait látja és nem is sejti, hogy mennyit tanult ő ezen könyv olvasásánál.

A természettani olvasmányok vannak legkisebb számmal. Ez a mindenek felett fontos, valóban érdekes tárgy azon veszedelmet rejti magában, hogy a feldolgozásban nehéz megtartani a határt a «népszerű» és «szakszerű» között, kisebb keretben, könnyen megérthető módon megadni mindazt, mit adni kell. Van ugyan e téren is néhány érdemes munkánk, vannak fordításaink, de nem igen akadt még leánytanítványom, ki azokat elolvasta volna. Ezek azok a könyvek, melyek minden könyvosztásnál visszamaradnak, melyek senkinek sem kellenek. Az okot itt sem a könyvekben kell keresnünk, — fiúk szívesen olvasnak ilyesmit — hanem abban, hogy a 13—15 éves leány csak addig és annyit érdeklődik a természettan és csillagászat iránt, míg a tanóra tart, azontúl nem. Távol esik érdekkörüktől, lelki világuktól és talán maga Sonja Kovalevska sem érdeklődött irántuk serdülő korában.

Tapasztalás útján azon meggyőződésre jutunk, hogy a gyermekleány olvasmányaiban azt keresi, mi lelki fejlődésének megfelel, képzeletének megadja a kivánt színes anyagot, ifjú reményének tarka képet igér, egyszersmind útbaigazítást is láthatunk arra vonatkozólag, milyen irányú olvasmánnyal tudunk legjobban hatni reá. Olvassa el mindazt, mi eddigelé kedvenc olvasmánya volt, ne erőszakoljanak reá távoleső, őt nem érdeklő dolgokat; de szőjje bele az író a neki kedves keretbe mindazt, mit hasznosnak, célszerűnek találunk az olvastatásra. Ha ilyen élvezetes alakban, könnyű stylusban kapja a szükséges anyagot, és észre nem veszi a nevelő szándékot, úgy szívesen olvassa el azt, mit különben száraz volta miatt meg sem nézne. Ez a

lehető módja annak, hogy észrevétlenül vigyük át arra a térre, melyre mi akarjuk vezetni.

Ifjúsági irodalmunk művelői ismerik a célt és az ahhoz vezető utat. Már is őszinte örömmel olvasgatjuk ifjusági irodalmunk termékeit. Íróink legjobbjai is átértik és átérzik a feladat fontosságát, eszményi voltát, nem egyszer, nem egy munkát írnak az ifjúságnak, művészeink kezdenek egy-egy mű illusztrálására vállalkozni, könyvkiadóink sokat tesznek a kiállítás terén. Ezen tények eredményezni fogják, hogy rövid idő mulva ifjúsági irodalmunk gyermekeink gyönyörűsége, a nevelés hatalmas támasza, nemzeti kulturánk egyik fontos hordozója és hirdetője lesz.

Budapest. *Relkovič Mita.*

MAGYAR STILUS KÉZI MUNKÁINKON.

Hozzáértők tudják, hogy «magyar stilus» tulajdonképen még nincs. A magyar művészet formái nemcsak, hogy egységes stilusban kifejezve, de tudományosan meghatározva, sőt mi több, még összegyűjtve sincsenek.

A ki ilyen irányú gyűjtés, nyomozás, lassú nagy munkájával foglalkozott, tudja, milyen nehéz a történelmi igazság megállapítása, sok idegen s ezer kölcsön hatás alól a szín magyar kiválasztása, az igazi jellegzetes kincsek kibányászása.

Megindultak ebben az irányban Malonyai vezetése mellett a munkálkodások; várjuk be hivatott szakemberek munkájának eredményét.

Mint minden reformkorszakban, úgy a fentemlített törekvések idejében is buján tenyésznek azok a könnyelmű tájékozatlanok, kik a magyar művészet valódi céljával visszaélnek. Tudatlanul kezelik a sokszor magyaros, de nem magyar témákat, s a nemzeti művészet cégére alatt saját céljaikat szolgálják. Az a kérdés merül most fel, hogy mire támaszkodjunk tehát? A nép művészetére. Lelkéből fakad naiv alkotása, s magán hordja jellegét. De csak ennek van művészi értéke, mert minden egyébb csak etnografiai szempontból érdekes. Mondanom sem kell, hogy épen az etnografiai tudomány nyomán kell a népművészetét kutatnunk.

De látom, hogy kedvenc témám messze elragad, s én a kézimunkáról akarok szólani. Ki gondolná, hogy mennyi kínos vergődéssel nyúlok ehhez az egyszerűnek látszó tárgyhoz is. Amit tulajdonképen mondani szeretnék az még nem érett meg

bennem, kézimunka monografiánk nincs, az én önálló tanulmányaim is hézagosak e téren s igy nagy ugrásokkal a végén kezdem a dolgot.

Legújabban általánosodni kezd azon törekvés, hogy kézimunkáinknak is magyaros jelleget adjunk. Az 1881-ben rendezett országos kiállításon tünt fel először, mint hallottam és olvastam a székely himzéseken a magyar díszitő motivum kiváló szépsége, itt pompázik először a pávaszem, tulipán, szegfü, rózsa, gránátalma motivuma.

Hogy abban az időben azonban milyen éktelen «tarka» himzést vittek végbe a hölgyek másfajta munkáikban, azt évek mulva volt alkalmam látni, épen azon kiállítás körül nagyon buzgolkodó hölgy munkáin. Azok az éktelen szín összetételek egyszerűen leirhatatlanok; azok a magas, nyirott munkák, virág és gyümölcsmintával himzett szőnyegek és székek, hála Istennek, ma már lehetetlenek volnának.

Szóval haladunk, de nagyon lassan. Más nemzetek, hol évenkint kurzusokat tartanak a női kézimunkának műiparrá való fejlesztésére, évtizedekkel megelőztek ezen a téren.

Iskoláikban azonban olyan szakszerű rajztanitásban is részesülnek, hogy a munkáikhoz való mintát nem a divatlapok salbonjairól veszik, hanem *önállóan terveznek*, nem ismerik a «kopirozás» rettentő mesterségét, hol gyakran egy-egy ismételten átvitt alakból valami ferde, hamis körvonalú, fel nem ismerhető figura lesz.

Az izléstelenségek nagy tömegét lassan úgyan, de mégis legyőzte az új irány művészi igyekezete de még sok, nagyon sok elsajátitani való van hátra.

Első volna, a mi még nálunk nem általános, a rajz öntudatos kezelése; ez legyen minden kézimunka alapja.

Az az örvendetes törekvés, hogy kézimunkáink is magyaros jelleget mutassanak úton útfélen mutatkozik, de sajnos gyakran rémitő ferdeségben. Kiri a tájékozatlanság s legvisszataszitóbb a tömeges, tolakodó bemutatása minden elképzelhető lehetetlenségnek tarkán, barkán, de állitólag magyarosan.

Szóval most már ezen a téren is messze elkalandoznak helytelen irányban.

A magyar stilus értelmes alkalmazásánál elsősorban ismernünk kell a jellemző stilust magát, miután azonban mint fent említém, azt készen összegyűjtve nem találjuk, magunknak kell azt megkeresnünk alapos tanulmányozás nyomán. Nemcsak, hogy nem szabad minden «*magyaros*»-nak látszót elsajátítanunk, de értenünk kell a különböző tárgyakon talált *igazi magyar* motivumok észszerű átrajzolását úgy, hogy a munka rendeltetésének is megfeleljen s jellegzetességéből se veszítsen.

Láttam nagy fáradsággal «magyar stilusban» himzett munkákat, melyek mintája egyenesen szűrök utánzata volt, sűrű magyar minta, durva posztóra, tarka berlini pamuttal magyarosan himezve. Átvették a mintát a kivitellel együtt, de más célra alkalmazva.

Itt úgy látszik az «*eredetiség*» lehetett a vezérgondolat. Az eredmény egyszerűen csunya. Egy darab pl. ablakvédőnek készült ilyen kivitelben. Azt kérdezem milyen szobába lehet azt az ablak alá függeszteni? Egy modern, bármely stílű szobába, de még könyvtár vagy férfi szobába sem, mert nem harmonikus. Egyenesen magyar stílű szobába pedig ismét nem, mert a magyar paraszt szobában nincs ablakszőnyeg.

Más kivitelben igen, alkalmazható mindenütt. A magyar motivumokat átrajzolni, stilizálni kell szoros, sűrű voltukban szétbontani. Himzésük — jellegüknél fogva — *relif* kell hogy legyen, de nem kizárólagosan. A mintát a tárgy célja és anyaga szerint kell alakítani.

Láttam egy eredeti magyar stílű rajz izléses kivitelét: tengerzöld selyemalapon, a konturok fekete selyem szároltéssel; a gránátalma középső cikkei sötét rózsaszín (relif) magas himzés, külső szárnyai halványrózsaszín árnyalt lapos himzésűek. A mellette lévő virág úgyanígy, fekete, drap és kék. Az előforduló levelek mind plastikusan árnyaltak, (érsd azért plasztikus, mert árnyalt, tehát nem magas.) Művészi rajz és művészi kivitelben azért *eredeti* magyar, dacára annak, hogy nem domi-

nál a vörös szín, éktelen tarkaság s nem a szűrők kopiája mered felénk.

Természetes, hogy élénk szinekkel is lehet dolgozni, de ezt mindig a tárgy, annak rendeltetése, alkalmazása fogja meghatározni. De a különféle himzéstechnikák egyesítése csak a minta jellegét fogja kiemelni, tehát új életet, új eszmét fog az eredeti motivumba önteni. Nem szabad tehát a subákat teljesen utánozni, mert reánk nézve azoknak csak rajza, annak elemei birnak értékkel, a kivitel a már mi művészetünk kell hogy legyen, ha új tárgyakon alkalmazzuk.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy a szolgai utánzástól tartózkodnunk kell. Gondolkodva és művészlelkektől tanácsot kérve — ha magunkban a tudás és az ihlet hiányzik — szabad csak kézimunkák tervezéséhez fognunk. Kár, hogy kézimunka lapjaink oly nagyon kevés használható utasítást adnak ebben az irányban. De ha kutatunk és tanulni akarunk, sokat okulhatunk a kereskedelmi miniszter által kiadott mintalapokon.

S az előbbi példával azt hiszem, megvilágítottam egy kissé a tárgyat mindazon hozzáértők és érdeklődők előtt kik ebben a kérdésben hozzám fordultak. Kívánom, hogy ez irány kultuszát különösen kézimunkatanítónőink űzzék, minél szélesebb körben s minél több tudással s emeljék művésztökélyre.

Pancsova. *Poznan Jolán.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Revue Pédagogique novemberi számában *Vannier* behatóan tárgyalja, hogy hogyan itélhetjük meg egy-egy nemzet szellemét és erkölcsi világát a nyelve alapján. Érdekes ennek a cikknek a tárgya már csak azért is, mert a történeti nyelvfejlődés rendjével ellentétben, a mai kész eredményekből rövid összefoglalásban következtet vissza az ösztönszerű, lassú lélektani, vagyis etnografiai pszichofizikai fejlődésre és evvel, ha nem is kész adatokat, de legalább értékes impulzusokat ad az eszperánto-féle világnyelv-kisérletek természetes irányitására is. Talán az ilyen impulzus is közelebb viszi ezeket a kisérleteket ahhoz a szép ideálhoz, hogy még a tanultabbak közül is legtöbben csak az anyanyelvüket és az egy közös könnyű világnyelvet tanulják és azért képesek legyenek evvel a kevés tanulással is nemzeti egyéniségük kifejlesztésére, a világműveltség befogadására és a nemzetközi érintkezésre! Képesek lesznek erre talán nálunk is, ahol az ilyen sikereknek a nemzetiségek nagy száma és a magyar nyelv korlátolt területe miatt különösen nagy volna a jelentősége! Érdekes ezenkivül ennek a cikknek az egész anyaga először azért, mert nagyon sok, nagyon jellemző és nagyon jól csoportositott példát gyűjtvén egybe, lépten-nyomon megérzi belőle az olvasó, hogy mennyivel elevenebb életre ébred egy-egy szó, ha annak tartalmát gazdagítja avval, hogy más nyelvek szavaival és idegen kifejezések jelentésváltozásával is összehasonlítja. Vannier a francia szavakat az angolokkal és az olasszal hasonlítván össze, az angol szellemi életbe és annak a nagyságának az okaiba is ad pedagogiailag jellemző bepillantást. Gyakran nagyon szembeszökően látjuk egymás mellett azokat az ellentétes befolyásokat, mit az olasz ragyogó, heves, áldásos ég és az angol ködös, áttetsző, szívcsillapító levegő gyakorol az egész olasz és angol nemzet világfelfogására, életbeosztására és munkaerejére és látjuk köztük a franciát, ki közbeeső fekvésével, nagy átmeneteivel, világos felfogásával a megjegyzésekre és az eltérésekre is bőven szolgáltat alkalmat. Ezeken a példákon nem igen terjeszkedik ki a

nyelv rendszerére, szavainak külső, alaki kapcsolatára, a kapcsolatok különböző változataira, mert szerinte mindez majdnem kizárólag csak az észjárás különböző útjait módjait jelöli meg; e helyett inkább a nyelv szótárával, a szavak tartalmával, szóval a jelentéstannal foglalkozik, mert mindig ebben keresi az igazi hű tükrét a nemzeti szellemnek, a társadalmi berendezkedéseknek, az egyéni és nemzeti tapasztalatoknak, a megvalósított életelveknek, a legelterjedtebb és legszilárdabb nemzeti szokásoknak, akár a szükebb iskolai és családi, akár a tágabb társas berendezkedésekről és életről van is szó.

Ennek az utóbbi eljárásnak a dicséretére a többek között mindjárt bevezetésül igen kedves képpel kezdi az iskolai élet köréből. Annak a szabad térségnek a neveit sorolja, melyen a fiatal tanulók az iskolai óraközökben pihentető, felfrissítő szórakozást keresnek, hogy azután aránylag rövidebb idő alatt megint többet és jobban tudjanak tanulni. Megjegyzi, hogy ezt a helyet a franciák udvarnak — cour — vagy legfeljebb cour de récréation-nak — nevezik, míg ellenben az angolok játszótérnek, — play-ground nak — emlegetik. A «játszótér» már magával az elnevezésével is emlékeztet bennünket a tágas angol területekre, a jól gondozott friss nagy pázsitokra, az életvidám angol diákokra, az üdítő jó levegőre, az egészséges, erős testmozgásokra és az így felnőtt angolnak a nagy nyugalmára, a nagy lelki egyensulyára! Milyen gyakorinak és mennyire természetesnek kell lennie ennek a képnek ott, hol az a nyelvben ilyen jellemző és ilyen világos nevet kap s hol ez a rövid név is ilyen jól megérezteti ezt a sok kedvességet és ezt a nagy nemzeti dicsőséget! Különben, hogy a nemzeti, különösen pedig az eredeti angol nemzeti tulajdonságok mennyire igyekeznek érvényesülni beszéd közben, arra még jellemzőbbek a kölcsönvett szavak, melyek a gyakorlatibb és idealisabb kifejezésekben is mindjárt teljesen ilyen szellemben alakulnak át. A gyakorlati kifejezések közül a franciában épen úgy, mint az olaszban is, egész világos különbség van az éleskamrául, elsősorban pedig borraktárul szolgáló pince — cellier — és minden egyéb pincehelyiség — cave — között. Mivel az angoloknak nincs ilyen, a pincehelyiségeket és azok neveit élesen szétválasztó bortermelésük azért, náluk a cellor szó mind a két jelentést fedi és a cave megőrizte az eredet történeti értelmét, azt, hogy üreg. A kedélyvilág köréből a jegyesek fogalmát a francia épúgy, mint az olasz az egyetértést, a kölcsönös bizalmat, az odaadó ragaszkodást kifejező szóval jelöli — fiancés — míg ellenben az alkotmánytisztelő és a közéletben többször hivatalos, mint bizalmas angol az eljegyezni — to engage — igével inkább a kölcsönös, törvényesen védett szerződés értelmét igyekszik feltüntetni.

Bármilyen jellemzők azonban az ilyen egyes szavak is, azért egészen természetes, hogy egy-egy egész szólásmód többet mond. Az európai angolok teszem azt nem «mennek» látogatóba vagy nem «tesznek» látogatást, hanem «fizetnek» és nem úgy «töltik» el napjaikat, heteiket, szünideiket, hanem «kiadás»-nak számítják azokat, vallván még ebben is, hogy «az idő pénz». Az amerikaiak pedig ennél is jobban eltúlozzák a számítgatást és nem mondják egy-egy emberről, hogy mondjuk húsz milliója «van», hanem azt mondják, hogy húsz milliót «ér». Mindez egyrészt az időnek a szinte nagyon is nagy kihasználására és a pénznek csaknem kelleténél nagyobb értékelésére vall. Másrészt ezekben a kifejezésekben is megszólalnak az angol individualisztikus törekvések és ezek a komoly szavak meg is erősítik az angolokat a lelkiismeretes munka megbecsülésében, a felemelő önérzetben és az erősítő egyéni jogok megvédelmezésében. Ugyanilyen forrásból fakad és ugyanilyen hatást gyakorol az az alakilag érvényesülő, de jelentéstani értékkel biró nyelvszokás is, hogy az angol, az olasztól és a franciától eltérően, az egyes számú első személyű személyes névmást nagy kezdőbetűvel írja, a birtokos jelzőt pedig hangsúlyozóan összeegyezteti a birtokossal.

Az akadályok bátor leküzdésére, a helyes munkafelosztásra és az egyéniség önálló kifejlesztésére ilyen nagy súlyt vető angol kifejlesztette egyáltalában minden munkáról és tevékenységről azt az egyszerűnek látszó, de a maga egyszerűségében is hatalmas gondolatot, hogy a legfontosabb és legnehezebb munkát is könnyen el lehet végezni, de annak és úgy kell azt végeznie, aki ahogyan arra legjobban rátermett. Természetesen ez az angol praktikusság a nyelvben is öntudatlanul és öntudatosan, szemmelláthatóan érvényre juttatja a legkönnyebb erőkifejtés fontos elvét. Nemcsak hogy igeragozása, névszóképzése, alaktana, mondottana, egész szerkezete a lehető legegyszerűbb, hanem még a szókincsét is igyekszik a legkevesebb alapformára visszavezetni. Nem egyszer használ például a gyakorlatiasságot és az eszményiséget összeolvasztó tipikus elnevezéseket. Míg teszem azt a francia a mérnököt és a mechanikust — az ingénieur-t és a mécanicien-t — gondosan megkülönbözteti egymástól, addig az angolnak az is, aki több fizikai ügyességgel és az is, aki több szabad szellemmel dolgozik, egyformán: engineer. Hasonló jelenség az is, hogy Angliában a legkülönbözőbb tudományok egymástól meglehetősen különböző módjainak és eszközeinek közös elnevezésük van a filozófia fogalmához tartozó szavakban. Ott a hőmérő is filozófiai eszköz és a természetrajz is természetfilozófia. Mindez a nyelvökonomián kivül világosan rámutat még arra a szellemi tényre is,

hogy tudományuk és munkájuk módjának is van egy természetes általános elve, az ugyanis, hogy a legelvontabb régiókban is az élet alapján és az élet céljainak élnek s a leggyakorlatibb pályákon sem felejtkeznek meg a munkájukkal összefüggő és annak sikerét nagyon gyarapító elméleti ismeretekről, ideákról és ideálokról. Az ő kézzelfogható, látható munkájuk megértésére érdekes az az ellentét is, hogy az olaszok etymologiája legjobban őrzi a munka fogalmát az opera szóban. Ezeknek a zeneművészet a legfontosabb munka és ennek az ő legfőbb foglalkozásuknak épen a sajátságos nemzeti egyéniségük hűséges ápolásával, olyan óriási lendületet tudnak adni, hogy ez a szó is, ez a művészet is tőlük egyre tovább terjedt és elterjedése óta is náluk mindig új meg új lelkesedést és új meg új motivumokat merít.

Tipikus angol beszéd az is, hogy akik az angoloknál a tudományt közvetítik, a tudomány és művészet technikáját megvilágítják, akik ismereteket tanítanak és hasznos, munkás életre nevelnek, azok egyformán mesterek — mesterek — minden fokon és minden körben, az elemi iskolai tanítótól kezdve egészen az egyetemi tanárig, a tanításban és felügyeletben egyaránt, noha az olasznak és a franciának itt is szintén nagyon sokféle megkülönböztető szava van minden egyes rangra és minden egyes munkamódra. Ez is nemcsak nyelvi, hanem erkölcsi egyöntetűség is. Az angol birodalom a maga erős nemzeti egységében a tanítás munkájának is közös nemzeti ideált, közös gondolatokat és a fokozatos fejlődést előmozdító közös érzéseket teremt mindenütt, bármily eltérő legyen az itt-ott a különböző specialis feladatoknak megfelelően. Csak a legelső nevelői munka teljesítőjére van egy külön, csaknem lefordíthatatlan szavuk: a «murse», melyről a magyar «dajka» szó is csak halvány sejtelmet ad. A murse ugyanis a dajkálás mellett gyermekkertésznő is. Az angol határozottságnak és az angol világos beszédnek nagyon megfelel az angoloknak az a fizikai tulajdonságokban gyökerező szokásuk, hogy szeretnek ugyan röviden beszelni, de azért annyira szabatosan, olyan kellő hangsúllyal teszik ezt, hogy ugyancsak idegenszerűen hat rájuk, ha mozdulat pótolja a szót. Például étkezésnél, kinálás közben, a francia legtöbbször csak azt mondja, hogy köszönöm és a megfelelő mozdulattal jelzi a kérést vagy a visszautasítást. Az angolnak olyan nagy a félelme minden idő- és erőpazarlástól, félreértéstől, hogy még ilyen esetben sem hagyja el soha az igent, vagy a nemet.

Minden ilyen praktikus életfilozofia mellett is szépen jellemzi az angol kedélyt, hogy a család minden egyes tagjára, a rokonság minden kötelékére és a fejlődő fiatalság mindenkorú

képviselőjére van egy-egy külön neve, ellentétben a különben oly gazdag nyelvű franciával, melyben teszem azt parent: rokon is, szülő is; beau-pére: sógor is, após is; jeune fille: gyerekleány, fiatal leány, sőt nem egyszer meglett leány is. Talán épen praktikusságuk és jó államszervezetük szerezi meg nekik azt a jólétét, melyben a család minden egyes tagja lehetőleg egymástól függetlenül élhet és saját hajlamainak megfelelően érvényesülhet! Hogy ez a függetlenségük nem túlzott és nem rideg, arra a családtagok elnevezésén kivül még fontosabb magának a családi élet színhelyének: a home-nak, az otthonnak a szava. Ez is mint oly sok egyéb, akár idegen, akár hazai szó, — először talán keveset mondó, szegényes hang, ilyen még akkor és, mikor már azt hisszük, hogy nagyon jól értjük és csak ha többször halljuk, ha jobban megismerkedünk a tartalmával, ha több képet társítunk hozzá, akkor gazdagszik meg hihetetlenül a tartalma. Nemcsak házat, nem is csak lakást jelent ez a szó, hanem jelenti a legbensőbb, legkedvesebb családi tűzhelyt minden külső és belső szokásával, egész erkölcsi világával.

Jelenti elsősorban mindazt a jóleső szabadságot és izléses kényelmet, amit egy sokat dolgozott, kényelemszerető angol csak kivánhat magának, de egyszersmind jelenti a tágas, jólrendben tartott előkelő butorokkal, finom szőnyegekkel, jó fütéssel ellátott szobákat, hol meleg családi ragaszkodás bőven és szives vendégszeretet is gyakran akad. Ez az otthonos kényelem és ez a kényelmes vendéglátás nem kevésbbé megnyugtató és testileg, lelkileg frissitő a felnőttre, mint egész nevelési rendszerük a fiatalokra. A francia «chez nous» — nálunk — helyhatározó bensőségben és melegségben nem marad ugyan a «home» mögött, de zárkozottabb, tartózkodóbb. Az angol flegmával és harmoniával szemben ebben is megnyilatkozik a társaságot sokszor az otthonon kivül is nagyon kereső és sokkal inkább a végletekre hajló franciának az a természete, hogy mikor azután visszavonúl, akkor igazán teljes nyugalmat és csendet óhajt. A francia bien-être-nek, az igazi francia «jó lét»-nek, annak, a mit a francia az otthonban is nagyon keres, a kényelem nem feltétlen kiegészítő része; a francia bien-être a külső eszközök tekintetében szerényebb s inkább a belső jó kedélyből, a derült életfelfogásból fakad s ebben bizonyos fokig ellentétben van az angol comforttal. Mind evvel szemben az olasznak csak, casa, csak ház az otthona, hiszen keveset is van benne! Az olasznak a jólétét is nagyon fokozza a kényelem, de nála ez a commoditas leginkább a dologtalanság. Mit törődik vele az olasz, hogy a háza düledező, hogy a berendezkedése hiányos, hogy az ablakai töredeznek, hogy az ajtói rosz-

szul záródnak, hiszen az ő nyomorúsága nem ismeri a fázás fájdalmait, hiszen az olaszra napsugaras, meleg ég ragyog!

A családi életről és a családi házból áttérve a nagyobb családra: a hazára, ebben a tekintetben az angol nyelvben az a meglepő, hogy ezt a fogalmat az aránylag keveset mondó country-val adja vissza, mely vidéket is jelent vagy legfeljebb native country-val, azaz megint az egyéniséget erősen kidomborító kifejezésével, olyannal, mely a magyar szülőföld fogalmának felel meg. Az angol nyelvben nincs nyoma a francia patrie-nak, annak a szép szónak, mely a régi latinok mintájára mindig megcsillantat valamit az atyák, az ősök kegyelettel őrzött emlékéből is, noha patriotism-ről, vagyis hazaszeretetről sokat tudnak és éreznek ők is. Ki tudja, hogy nem járult-e hozzá ehhez az is, hogy az utóbbi időkben, a hivatásos katonákat kivéve, nem harcoltak a földjükért, hogy a megtámadás és a csatatér rettenetes fájdalmait nem szenvedték át és őseik meg apáik fájdalmainak és halálának az emléke nem fűzi őket egész hazájukhoz, hanem inkább csak otthonukhoz! Ehhez hasonlóan látszólag szintén egy kis ridegséget árul el beszélgetésüknek és társas életüknek az a szokása is, hogy a költészeten és az imádságon kívül nem tegeznek senkit. Némi tartózkodás és rátartóság van ebben; ez a bizalmaskodást is, a szolgaságot is kizárja; vezethet kellemetlen merevségre is, noha előmodzíthatja a tartós, megbizható vagy józan érzéseket is. Mintha attól félnének az angolok, hogy még avval a kis szócskával is megzavarják lelki egyensúlyukat, világos belátásukat és kitartó munkaerejüket s mintha az önkénytelen beszéd közben is ösztönszerűen éreznék, hogy még a gyakorlat, az alkalom és a hangulatos körülmények is károsan fejleszthetik a szentimentalizmust!

Tudvalevőleg ettől a szokástól eltérően, a francia és az olasz örömét leli abban a barátságos, bizalmas, nyílt csevegésben, amit a tegezés és az azt gyakran nyomon követő gyors fellelkesedés nagyon megsegít. Ennek is megvan a maga jó oldala; megvan benne a pillanat, a «ma» könnyed derűje, sokszor múló, de ideig-óráig mindig jótékony öröme!

Ennek a tegezésben is megnyilvánuló tartózkodásnak ellenmond az, hogy míg a francia a vonzódás minden árnyalatát csak az aimer: szeretni igével fejezi ki, addig az angolnak ugyanezen lelki megmozdulására két különböző szava van, melyek közül a to love a mélyebb és felsőbb érzelmeket a to like pedig a felületesebb és inkább az anyagi dolgokban való gyönyörködést tükrözi vissza. Mindebből az érzelmek fejlettségére és jó megfigyelésére következtethetünk. Az olasz még ennél is tovább megy és a legkevesebb, legmeghatottabb érzésre azt

mondja, hogy «én jót akarok Önnek». Evvel a szép és nemes vallomással jellemzi a szerelmes ifjú is szive választottjának azt az odaadást, ami egész lényét betölti akkor, mikor élethűséget fogad neki!

Az egyes érzelmek finom disztingválására vall az a jelenség is, hogy a különben oly hatalmas angol nyelv csaknem egészen szegény az erkölcstelen kihágások és a szenzációs botrányok nagy nyilvános tárgyalására, annyira szegény, hogy ezeknek még az angol lefordítása is óriási nehézséget okoz. A férfi és nő egymás iránt érzett vonzalmának különböző bizalmas szavaiban, ennek a vonzalomnak különböző eltévelyedéseiben, sőt még az idevágó orvosi szavak közül is a jó érzést sértőkben nagyon szófukar. Nincs sem kedve, sem ideje az ilyen beszélgetésekhez és nem is tartja helyesnek a tőle egészen idegenek legsajátosabb magánügyeinek a hozzá nem értő nyilvános agyontárgyalását, az ő rá nem tartozó részleteknek a kiszínezését és félremagyarázását. Hogyne volna tartózkodó ezen a téren, mikor még a vallásos érzést is annyira a maga helyére, idejére és a neki megfelelő hangulatokra irányítja, hogy a God — Isten — szót csaknem egészen száműzi a rendes köznapi beszélgetésből és esküdözésekből, sőt ugyanezt teszi az ördöggel is és minden vallási érzést, meggyőződést, sőt még kifejezést is a templomra hagy!

Érdekes végre még az, hogy amilyen konzervativek az angolok a maguk állami berendezkedéseikben; amennyire ritkán történik ott meg, hogy egy politikai szokást megváltoztassanak; amennyire inkább hajlandók arra, hogy egy törvényt feleslegessé és használatlanná tegyenek, minthogy kiforgassanak, annyira konzervativek a maguk nyelvében is! A franciában folytonos változás van. Gyakran és gyorsan változik a szavaknak nemcsak az összetétele, hanem a jelentése is és a fogalmak elnevezése is. A tudós eredetű és hajdan nagy becsben álló espéce, cancan, pérorer stb., elterjedvén a népnyelvben, nagyon degradálódtak és ilyen lefokozott értelemben terjedtek tovább. A tisztviselők és munkások meg munkahelyek címeinek pedig nagy előléptetésben volt részük, hogy a francia udvariaskodást és a nagy francia forradalom munkalelkesedését kielégítsék. Így lett a domestique-ből is officieux, a barbier-ből coiffeur, a salle d'asile-ből école maternelle stb. úgy, mint ahogyan Amerikában nincs cseléd, hanem csak dame assistante s mint ahogyan nálunk a házmester házfelügyelővé lépett elő. Tény, hogy az ilyen beszédben a hiuságnak is van része, de azért az is bizonyos, hogy már maga az ilyen elnevezés is feltünteti a foglalkozás tökéletesedését is, míg viszont a dicsérő elnevezés ismét visszahat a további iparkodásra. Angolországban

viszont — a hagyományokhoz erősen ragaszkodva, használnak olyan szavakat is, melyek eredeti világukban már rég feledésbe mentek vagy rég más értelmet vettek fel. Legtöbbször azonban itt sem rossz jel ez, itt sem jelent elmaradottságot, hanem sokszor inkább abban leli a magyarázatát, hogy az angol haladás még amikor lassú, akkor is biztos és hogy Angolországban aránylag jobban gyönyörködnek a munkás tettekben és a helyes életmódban s kevesebbet adnak a nyelvre, a szép szóra, a szép beszédre, mint a franciák. Ez az oka annak is, hogy az olasz és a francia, de első sorban a francia nyelv sokszor elevenebb, szemléltetőbb, könnyebben perdülő, rithmikusabb, általában művészibb.

Sokáig lehetne még mindezt folytatni Vannier nyomán, de már ezek a példák is a szokottnál jobban megvilágítják az ilyen nyelvi összehasonlítások művelődési és a művelődés fejlődését irányító pedagógiai értékét. Kinek nem jutna eszébe ezek után, hogy a magyarban is például az igekötőknek és a személyragoknak milyen sok a színező, a megértető, a kifejezéseket rövidítő és egyszerűsítő ereje s hogy mennyire érdemesek ezek az előnyök a felhasználásra és a továbbfejlesztésre?! A hibák és idegenszerűségek nyesegetése mellett erre is, de minden egyéb magyaros sajátságának a megerősítésére égető szüksége van a magyar nyelvnek épen most! Hiszen külföldi hatás alatt és itt-ott a saját erejéből is két irányban gyarapszik a magyar műveltség: gazdagszik és széles rétegekben terjed! Szükség van szavakkal, szófüzésekkel is új fogalmak megnevezésére, új vonások, új árnyalatok megéreztetésére! Szükség van rá, hogy ezek a szavak és kifejezések minél ismertebbé váljanak, hogy külső alakjukhoz minél megfelelőbb, minél gazdagabb tartalom a lehető leggyorsabban és a lehető legvilágosabb formában társuljon! Szükség van rá, hogy ezek a szavak legnagyobbrészt azoknak is elég érthetőkké váljanak, kik a magyar etimologiai értelemről és a kölcsönző idegen nyelvről keveset vagy talán semmit sem tudnak! Például a szociologia különböző ágaiban és segédtudományaiban milyen sok az idegen, vagy nem értett, vagy félreértett szó, pedig ez a tudomány milyen nagyon és milyen tág körben szolgálja az egész magyar közösség érdekeit. Pedig ennek a tudománynak az elvei — akár jók, akár rosszak — milyen hamar ébresztenek életbevágó és életirányító gondolatokat, érzéseket, szenvedélyeket! Ezekben a kérdésekben a világosságon kívül mennyire befolyásolja az értelmet, a hangulatot is az, amit a nyelv zenéjének nevezünk s amiről csak igazán fejlett nyelvnél beszélhetünk! A nyelvnek ilyen egészen modern, a ma, a holnap és az egész jövő legnagyobb létérdekeivel legszorosabban összefüggő céljai mellett

mennyire eltörpülnek, vagy mennyire másod- és harmadrendű alapozó eszközöknek tünnek fel az olyan nyelvtudományi és filologiai feladatok, melyek egy-egy magyar szónak a régi történetét, vagy pláne évezredekbe visszanyuló idegen eredetét és rokonságát kutatják, sokszor a legnagyobb lelkiismeretességgel és olyan fáradsággal, mellyel az eredmény ritkán ér fel! Ezek a feladatok szintén nagyon összefüggnek nemcsak a tudománynyal, hanem a pedagógiával is, mert ezen a téren annyi a munka, hogy sok fiatal támogatásra és irányításra szoruló, különböző hivatáskörökhöz tartozó kezdőre van a kedvezményező munkásságban szükség és mert ez is olyan kutatási terület, mely ugyancsak rászorul mások tapasztalataira és később, munkaközben is a másokra gyakorolt hatás megismerésére munkája értékének a megbírálására, szóval sok nevelésre!

És ha már egyszer a nyelvtudománynak, a jelentéstannak, a jelentéstan gazdagodásának nemcsak elméleti, hanem gyakorlati értékét is tekintetbe vesszük neveléstani szempontból is, vajjon nem szorul-e el a szívünk legalább is egy-egy percre olyan tapasztalatokra, hogy a nőnevelésben a beszéd igazi és helyes használatával sokszor még mindig nagyon hátravagyunk! Nem jut-e eszünkbe, hogy sok női fájdalom azért is bénító sok női munkaerő azért is olyan lekötött, mert nem enyhül meg és nem csillapszik le bizalmas, jótékony szavakban sőt, sokszor nem is talál szavakat, nem talál még annyira sem, hogy legalább önmagát jobban megértse és jobban gyógyítsa ezeknek a visszhangjával! Viszont pedig, kinek nem jut eszébe az is, hogy még mindig akad, és fog is akadni elég gyakran, elég komoly alapja annak, hogy a nők bőbeszédűek, mert a nők fogékonyak, idegesek és izgalmaiknak, tevékenységi vágyuknak, felhalmozott élet- és munkakedvüknek gyakran sokan leginkább csak beszédben adnak kifejezést! Többé-kevésbbé ki nem tapasztalta magán is, másokon is, hogy az ilyen sok beszéd is könnyen válik károssá, könnyen válik meggondolatlanná, felületessé és üressé is, de ez is könnyen válhatik nagyon áldásossá is és könnyen hozhat felszínre sok világosságot és sok jóságos szépséget abból a szívhez szóló nagy világból, mit emberi léleknek és az emberi lélek eleven, közvetlen, igaz egymásra hatásának nevezünk! Ki nem érzi, hogy még az ilyen legközvetlenebb és legöntudatlanabb beszéd kifejező ereje is sokat köszönhet a gyakorlatnak, vagyis az eleven szókincs tudatos ébrentartásának?

Budapesten. *Schmidt Mária.*

A NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Apponyi Albert gróf költségvetési beszéde.* T. képviselőház! Az az érdeklődés, amely tárcámnak tárgyalása iránt mutatkozik, arra késztet, hogy be nem várva az összes felszólalóknak sorozatát, már most t. Ház elé tárjam annak a kultusz- és közoktatási politikának főbb vonásait, — mintegy kiegészítve a mult évi költségvetés alkalmával elmondott beszédeimet — amely politikát és irányt itt érvényesíteni iparkodtam attól a pillanattól kezdve, amelyben ennek a tárcának a vezetése rám bízatott s amely, természetszerűleg, mindinkább kidomborodik, úgy, hogy remélem, már a jövő évi költségvetés tárgyalása alkalmából egy teljesen kiépített egésznek képét fogom a t. Háznak bemutathatni. Habár természetesen annak nagy része csak terv lesz, de legalább, mint tervrajz, azt a megnyugvást fogja nyujtani úgy a t. Háznak, mint az országnak, hogy azok az érdekek, amelyeknek kielégítését a nemzet anyagi erejére való tekintettel el kell halasztanunk, mégis napirenden tartatnak és kielégítésüknek ideje bizonyos, előre megállapított sorrendben be fog következni. *(Helyeslés).*

Én nem tudom, hogy lehetne-e olyan férfiú az én helyemen, aki azt mondhatná, hogy meg van elégedve a haladásnak azzal a mértékével, amelyet felmutatni képes; az a férfiú, aki erről a helyről ezt megmondaná, ezen kijelentése által is méltatlannak bizonyulna ennek a helynek elfoglalására. *(Helyeslés.)* Tehát én nem vagyok megelégedve az előrehaladásnak azzal a mértékével, amelyet fel bírók mutatni, melyet felmutatnom az ország anyagi forrásai megengednek.

Nehogy azonban mégis kultúrális haladásunknak mértékei tekintetében túlságos pesszimizmusnak engedjük át magunkat, jó lesz rekapitulálnom, hogy milyen mértékben haladt előre a tárcának költségvetése az időknek folyamán. *(Halljuk! Halljuk!)*

Hiszen ennek a tárcának első költségvetése, — az 1869-ikit veszem, amely az alkotmányos érában benyujtatott — a mai pénzérték szerint *2,440.000 koronát* tett ki, az a költségvetés pedig, amelyet most előterjeszteni szerencsém van, ha abból kiküszöbölöm azt az új alkotórészt, tudniillik a szinházak fenntartását, amely az összehasonlításnak nem szolgál bázisául, *81,350.000 koronát* tesz ki. *(Mozgás.)* Ha visszamegyek az utolsó költségvetésre, amely az én miniszterségem előtt nyujtatott be, — illetőleg nem nyujtatott be, hanem létezett, mert 1905-ben az alkotmány szünetelt — az akkor

* A képviselőház 1908 május 20-án tartott ülésén.

érvényesülő költségvetés körülbelől az 1904-iki költségvetés keretében mozgott s kerek összegben 50 millió koronát tesz ki.

Ez a harmadik költségvetés, amelyet szerencsém van benyujtani, a mint mondám, 81.350,000 koronát tesz ki, tehát *31 millió korona emelkedést* mutat fel ahhoz az állapothoz képest, amely költségvetésileg fennállott, a mikor a tárcát átvettem. *(Élénk éljenzés.)* Szeretném, ha sokkal több volna, és legyenek meggyőződve t. képviselőtársaim, hogy a pénzügyminiszter úr és miniszterelnök úr épúgy szeretné, hogy több volna.

Ezt némely oly kritikával szemben mondom és emelem ki, amely felhangzott az általános vita alkalmával is, pl. Farkasházy Zsigmond t. képviselőtársam részéről, aki meg akart engem tisztelni azzal, hogy szívesen haladnék gyorsabb tempóban, de hát a pénzügyminiszter nem engedi. Bocsánatot kérek, nincs e tekintetben köztünk semmi különbség. A pénzügyminiszter úr époly boldog volna, mint én volnék, ha az ország anyagi ereje megengedné a nagyobbmérvű expanzivitást, és nekem époly kevéssé szabad követelnem oly expanzivitást, oly duzzadását a költségeknek, amelyek az ország pénzügyi romlására vezetnek, mint ahogy nem szabad a pénzügyminiszternek ilyen költségek engedélyezéséhez hozzájárulnia. *(Igaz! Úgy van!)* Azon költségvetési keretek, amelyek megállapíttattak, közös megegyezés eredményei; azért, ami azokban benne van és ami belőlük hiányzik, a felelősséget nem lehet különböző tárcák kezelői közt szétosztani; e felelősségben szolidárisan osztozkodik a kormány minden tagja. *(Helyeslés.)*

Hogy, t. Ház, ezen általánosságoktól a mostani költségvetés szoros értelmében vett tárgyalására visszatérjek, e költségvetés egészében a mult évi költségvetéssel szemben *13,650.000 korona emelkedést* mutat. Ebből azonban le kell számítani a szinházak költségeit, mint új tételt, amely előbb a belügyminiszteriumban szerepelt, tehát nem képez fejlődést; ez 1.360,000 korona.

És ha a tulajdonképeni kultúrális fejlődésre fordítható többletet akarjuk megállapítani, akkor még több más tételt kell a költségvetésből eliminálni. Az 1848: XX. t.-cikk fokozatos végrehajtása címén újabb 1.100,000 korona többlet van. Fizetésemelések címén a költségvetésben 4.750,000 korona többlet szerepel, t. i. néptanítói törvény eredményeképen. Központi igazgatás címén is van 300,000 korona emelkedés, és legalább 600,000 koronára kell tennünk azokat a többleteket, amelyek a költségvetés nagyobb realitása szempontjából emeltettek.

Mindezeket leszámítva, kerek összegben öt és fél millió korona többlet marad e költségvetésben, amely többlet igazán kultúrális fejlődés előmozdítására szolgál. Ismétlem, kevés az én ambicióm szempontjából; nem kevés, ha tekintetbe vesszük az ország súlyos anyagi helyzetét és ha tekintetbe vesszük azt, hogy a közélet más ágai mily aránylagos dotációban részesülnek és hogy azokat az összegeket is, amelyek nem jelentenek fejlődést, hanem fizetésrendezést, mégis valahogyan ki kellett szolgáltatnunk, hogy azok az ország anyagi erejét a tárca javára szintén igénybe veszik.

Ami a minisztériumnak utolsó évi tevékenységét illet, abban

dominál az 1907: XXVI. és XXVII. t.-cikkek végrehajtása, még pedig úgy az anyagi téren, mint a szellemi és erkölcsi téren való végrehajtása. Ez a munka ma még befejezve nincs, befejezve nincs még a tanítói fizetések kiegészítése sem, mely ennek a törvénynek címén kéretett. De nem hagyhatom felemlítés nélkül, hogy a minisztériumnak azon közegei, amelyek meg voltak bízva ennek a nagy műveletnek keresztülvitelével, igen elismerésre méltó munkát végeztek el. Az 1907. évi XXVII t.-c. alapján nagyobb fizetés kiegészítéséért és korpótlék kiegészítéséért kerek számban már *10,000 folyamodvány* érkezett a minisztériumhoz. Ez azért is igen nevezetes, mert mutatja, hogy a nem állami iskolafenntartók nagyobb része nem élt azzal a spáciummal, — nagyon helyesen — melyet az 1907-ik évi törvény nekik megadott, hogy t. i. csak 1910 től kötelesek a tanítói fizetést a törvény által kívánt minimumra felemelni, hanem siettek a törvény jótéteményeit igénybevenni.

Természetesen e tömeges folyamodványoknak elintézése óriási munka a minisztériumra, azonban csak az első alkalommal ilyen nagy, mert a későbben szórványosan érkező újabb folyamodványoknak elintézése igazán csak a folyó munkához fog tartozni és azonkívül, ha egyszer valamely hitközségre nézve a fizetések kiegészítése kérésének alapjául szolgáló okmányok mind megvannak és az állapotok konstatálva vannak, akkor a netán álőálló változások keresztülvitele igen könnyű.

Ebből a kerek összegben 10.000 folyamodványból elintéztetett eddig már 8226 és elintézetlen maradt csupán 1665 darab. Ebből sem lesz kára az illető tanítóknak, mert az állami számvevőszékkel már tárgyalásokat folytattam abban az irányban, hogy a pótkezelési évnegyed erre a műveletre nézve *meghosszabbittassék*, minthogy sem a minisztérium nem volt képes ezeket a tömérdek folyamodásokat egy rövid évnegyed alatt elintézni, sem pedig nem volna méltányos, hogy azon tanítók szenvedjenek hátrányt, kiknek folyamodása az ügyeknek felhalmozódása folytán csak később volt elintézhető. *(Helyeslés.)*

Méltóztatik tehát ebből látni, hogy az iskolafenntartók nagyobb része nagy buzgósággal és teljes készséggel vette igénybe a törvénynek beneficiumát.

Nem akarok arra kiterjeszkedni, hogy *kik nem vették ezt igénybe*, de én azt hiszem, hogy ez az állapot sem fog sokáig tartani. Én azt hiszem, hogy akármennyire érvényesüljön is némely oldalról az a törekvés, hogy inkább lemondjanak az állam által nyujtott kedvezményekről, semhogy az állami befolyásnak azt az igen mérsékelt fokát, amely feltételül van kötve, elfogadják, maga az élet erősebb lesz azoknál a befolyásoknál, és felül fog kerekedni az a tapasztalás, hogy azokban a törvényekben megállapított állami befolyás semmi egyebet nem céloz, mint a nevelés, oktatás hazafias jellegének biztosítását; különben sem vallási, sem fajbeli egyéniségében senkit nem sért, aki azt igénybe veszi. *(Helyeslés.)*

T. képviselőház! Nem csupán az anyagi téren, hanem a szellemi téren is ennek a törvénynek végrehajtása képezte a minisztériumnak legfőbb munkáját, úgy az 1907. évnek második részében,

mint ennek az évnek eddigi hónapjaiban. Abban a kedvező helyzetben vagyok, hogy néhány t. képviselőtársamnak, ki e törvény végrehajtásával foglalkozott, Csóti Géza és Nagy Sándor t. képviselőtársaimnak, különösen az általuk ezzel a törvénnyel kapcsolatosan felvetett eszmékre nézve, gondolom, kielégítő felvilágosítást adhatok.

A törvénynek egyik főbb célját, t. i. a magyar nyelvnek a nem magyar tannyelvű iskolákban való hatályosabb tanítását előmozdítandó, erre vonatkozó tantervet és módszeres utasításokat dolgoztattam ki, amely munka még teljesen befejezve nincsen, mert dolgozott ezen az országos közoktatásügyi tanács, dolgoztak egyes, a gyakorlati élet terén működő tanférfiak, akik közül kiemelte Nagy Sándor t. képviselőtársam Lángot, az aradi állami tanítóképző igazgatóját. Több gyakorlati emberrel közöltem azt a tervet, s most abban a stádiumban van, hogy megküldetett a törvény szerint az egyházi főhatóságoknak, véleményezés végett; a minisztérium részéről készen vagyunk vele. Azt hiszem, hogy ez a gyakorlati útmutatás rendkívül hatályosan hozzá fog járulni ahhoz, talán biztosítani fogja azt, hogy ahol jóakarat van, ott a törvény által kitűzött cél el is éressék; *(Helyeslés.)* *ahol pedig jóakarat nincs, ott a törvény által megállapított következmények fognak érvényesülni.* *(Élénk helyeslés.)*

Megtörtént már az is, a mit Nagy Sándor t. képviselőtársam kiemelt, hogy t. i. először a képzőkben kell különösen a magyar nyelv tanítására vonatkozó gyakorlati útmutatásokat adni a leendő tanítóknak. Erre nézve addig is, míg a teljes tanterv elkészül, már ideiglenes útasítások adattak ki a tanitóképzőknek, hogy különösen az utolsó évi tanfolyamban a magyar nyelv tanítására való gyakorlati útmutatásokkal egybekötött külön előadások tartassanak. Azonkívül a tanítókra nézve is szünidei tanfolyamok nyílnak meg már ebben az esztendőben Kolozsvártt, Aradon, Baján, még pedig úgy, hogy 30—30 tanító ingyen, teljes ellátással, 20 saját költségén ott megjelenhessen, ott tölthesse a szünidőt, ha megvan hozzá való jóakarata és buzgósága, és ott gyakorlatilag elsajátítsa a magyar nyelvtanításnak legjobb módszerét. *(Élénk helyeslés.)* Hogy e tekintetben milyen üdvös mozgalom van ott is, ahol azt nem vártuk, tanusítja a brassómegyei román tanítóknak utolsó összejövetele, ahol egyenesen díjat tüztek ki a magyar nyelv gyakorlati tanítása legjobb módszerének megállapítására. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)*

Tehát, t. uraim, már most merem állítani, hogy ezen törvénynek üdvös hatását látjuk, érezzük, mi, kik a közoktatási kormányzattal foglalkozunk nap nap után. Egy bizonyos pezsgő élet, bizonyos lendület ment bele a tanítói testületbe, és terjeszti a felfogását ennek a nagy nemzeti hivatásnak, amelyet betölteni kötelességünk. Pedig mi ezen törvény végrehajtásának csak kezdetén állunk. A törvény teljes végrehajtásáról csak 1910 szeptemberében lehet szó, mikor a tanítói fizetés minimumunak biztosítása minden iskolafenntartó feltétlen kötelességévé válik; pedig mi csak kezdetén vagyunk azoknak az intézkedéseknek, amelyeket a tanfelügyelet intinzívebbé tétele érdekében tettem, és kifejleszteni szándékozom.

Azon szakértő iskolalátogatók működése, kiket az 1907-iki költségvetés alapján kirendeltünk és kikből az 1908-iki költségvetés

alapján rendszeresített segédtanfelügyelők lesznek, máris mély nyomokat mutat. Megengedem, hogy még ez sem elegendő arra, hogy azt az intenzív felügyeletet biztosítsa, amelyre szükség lenne, hogy a kormányzat szemei és karjai mindenüvé nyúljanak, de már ez a szám is oly különbséget idézett elő, *annyi mindenféle visszaélésnek és visszásságnak jutottunk tudomására*, amelyet azelőtt évtizedeken át a homály borított, nem az embereknek hiányos kötelességteljesítése folytán, — néhol talán ebből az okból is — hanem azért, mert egyszerűen lehetetlen volt a tanfelügyeletet intenzíve eszközölni az előbbeni hiányos személyzet mellett: mondom, már ez az első is olyan eredményeket mutat az iskolák beléletébe való látás lehetősége szempontjából, hogy felülmulja azt, amit ettől az első intézkedéstől magam is vártam.

Még hatályosabb lépésekkel fogja előbbrevinni azoknak az intézkedéseknek eredményét az, amit ezentúl tenni szándékozom és amit tisztelettel bátor vagyok bejelenteni a t. Háznak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Először igen rövid időn belül, remélem, néhány nap mulva leszek szerencsés a t. Háznak benyujtani egy törvényjavaslatot *az elemi népoktatásnak ingyenességéről. (Hosszantartó zajos helyeslés, éljenzés és taps.)* Ez a törvényjavaslat nemcsak szociális kötelességet fog teljesíteni, amellyel minden kultúrállam a tankötelezettséggel egyetembe tartozik az ő népességének, *(Úgy van! Úgy van!)* hanem halhatósan ki fogja egészíteni a nemzeti garanciáknak azt a rendszerét, mely az 1907: XXVI. t.-cikkben le van fektetve és a tanfelügyelet szempontjából is nagy fontossággal fog birni, mert egy csomó lélekölő bürokratikus munkának elvégzése alól fel fogja menteni a tanítókat.

Másodszor szintén a napokban szándékozom benyujtani — már a legutolsó stádiumban van a dolog — a t. barátom, a földmivelésügyi miniszter úr által is jelzett törvényjavastatot *a mezőgazdasági ismétlő-iskolákról. (Élénk helyeslés.)* Ennek a törvényjavaslatnak célja az lesz, hogy párhuzamosan az ipartörvénynek az iparostanonciskolák kötelező felállítására vonatkozó intézkedéseivel kötelezővé tegye az ismétlő-oktatásnak mezőgazdasági irányát ott, ahol a mezőgazdasági népesség dominál. *(Élénk helyeslés.)*

Így az egész ismétlő-iskola életet fog nyerni. Ez az eddig tengődő, holt intézmény, ha összeköttetésbe hozatik a népnek gyakorlati szükségleteivel, *(Helyeslés.)* ha annak a hasznát, annak eredményét mindenki és különösen a szülők be fogják látni és érezni fogják: ez az intézmény nagy fellendülésnek fog indulni és életet fog nyerni, életet fog terjeszteni. *(Helyeslés.)*

Tudom nagyon jól, hogy a mi ismétlő-iskolánknak az az állapota, mely szerint az csak a 15-ik évig tart, anakronizmus. A nyugateurópai államok az ismétlő-oktatást mind folytatják, hat évre terjesztik ki. Ennek nyomán óhajtok én is haladni. *(Helyeslés.)* Egyelőre a mezőgazdasági ismétlő-iskolákról szóló törvényjavaslatban biztosítva van a földmivelésügyi miniszter számára az a jog, hogy a háromévi mezőgazdasági iskola tetejébe *még egyévi* szaktanítási kurzust rendezhessen. Ez a kezdete annak, hogy az ismétlő iskolák és

így a felserdülő ifjuság feletti felügyeletet, annak a fegyelmezését egy érettebb életkorig kiterjeszthessük, amit magamnak jövőben elérendő célul tűztem ki. *(Élénk helyeslés.)*

A mezőgazdasági ismétlőiskolák két rendbeliek lesznek: *az egyszerűek és a szaktanítósak.* Szaktanítós mezőgazdasági iskolák nagyon természetesen a nagyobb községekben lesznek, azok a földmívelésügyi miniszter által kirendelt felügyelők alá fognak helyeztetni; ezáltal is csökken majd a tanfelügyelők teendője és inkább lesznek képesek összepontosítani egész figyelmüket tulajdonkepeni teendőikre: t. i. az elemi népiskolák ellenőrzésére. *(Helyeslés.)*

Úgyszintén csökkenteni akarom terhüket és ezáltal ezen sajátképeni hivatásuk betöltésére képessé tenni őket egy más intézkedés által, amely most munkában van, és az összefügg a tanítóképzés kérdésével.

A tanítóképzők reformjával foglalkozom már régebb idő óta. A tanítóképzők tantervének átdolgozásával már egy év óta behatóan foglalkozik a minisztérium. Már tavaly, a múlt nyáron, egy kész terv terjesztetett elém, amelyet én módosíttatni kívánok azon szempontból, hogy *a gazdasági és szociálpolitikai oktatás* ebben a tantervben szélesebb keretet nyerjen. *(Élénk helyeslés.)* Ilyen irányban van újabb átdolgozás alatt az a tanterv. Remélem, hogy sikerülni fog talán már a jövő tanévben azt életbeléptetni; de ha addig nem tudok valami teljesen megnyugtató eredményt elérni, inkább várok egy ideig, semhogy toldozás-foldozással és folytonos kísérletekkel zaklassam az iskolákat. *(Általános helyeslés.)* Célom az, hogy a preparandiákban az a tanító arra képesíttessék, — amint Csóti Géza és Nagy Sándor t. képviselőtársaim igen figyelemreméltó felszólalása szerint kell, hogy képesítve legyen — hogy legyen valóságos vezetője az ifjúságnak és a népnek, necsak a nevelésnek és a tanításnak a terén, hanem az anyagi boldogulásnak a terén is *(Helyeslés.)* és hogy ott a lelkésszel közreműködjék az irányban, hogy a nép erkölcsi, szellemi és egyszersmind anyagi színvonala is emelkedjék.

De t. képviselőház, épen azért, mert a tanítóképzők reformja nagy kérdés, amelynek egészben való megoldásával foglalkozom, és amelyre nézve már bizonyos megállapodásokra is jutottam önönmagamban, amelyek azonban gondos érlelést is kívánnak, épen azért az egész kérdésnek a maga egészében való megoldásáig nem várhatok egy dologgal, amelyre legközelebb szándékozom kérni a törvényhozás intézkedését, t. i. a *tanítóképzői szakfelügyelet* kérdésével. Nagy Sándor vagy Csóti Géza t. képviselőtársam hivatkozott a tanítóképzők tekintetében korábbi elődeim által kiadott rendeletekre, amelyek a tanítóképzői szakfelügyeletet érintik. Ezen rendeletek intenciója kétségkívül helyes volt, azonban abban az alakban és azon az úton, amelyen azok a rendeleletek jártak, én valami nagy eredményt tőlük nem várok és azért más útat óhajtok követni. *(Halljuk! Halljuk!)* Azon rendeleteknek a fennálló törvények keretében kellett mozogniok, és mivel a fennálló törvények a tanítóképzőket egyenesen a tanfelügyelő hatásköre alá rendelik, rendeleti úton nem is lehetett azokat a tanfelügyelői hatáskörből kivenni és a felügyeletet más közegre ruházni. Így tehát egy dualizmus állott volna elő, hogyha a tanfelügyelő felügyelet mellé

a szakfelügyelői felügyelet lépett volna, ami egyrészt bizonyos zaklatással járna a nem állami tanítóképzőkre nézve, másrészről azon szempontból sem egészséges gondolat, mert lélektanilag nem képzelhető, hogy az a tanfelügyelő, akinek végre kell hajtani a nem ő tőle, hanem a szakfelügyelőtől származó észrevételeket, ezt jó lélekkel megtegye. Nagyon természetes, hogy azon másik közeg beavatkozását nem szívesen látja és valószínűleg tisztelettel félre fogja tenni azokat az észrevételeket, amelyek ilyen idegen forrásból származnak.

Én *törvényhozási intézkedést* szándékozom kezdeményezni, *amely a képzőket a tanfelügyelők hatásköréből egyszerűen kiveszi és külön szakfelügyelők alá rendeli (Helyeslés.)* és amellyel a szakfelügyelőknek módjukban áll intenziv felügyeletet gyakorolni úgy a tanmenet és a tanrend, mint különösen az iskoláknak *nemzeti szempontból* való kifogástalansága felett. *(Helyeslés.)*

Ez az első lépés. Azt hiszem, hogy csak ezen intézmények bizonyos időn át való működése fog engem vagy bárkit abba a helyzetbe hozni, hogy megtudjam azt. hogy hol kell tulajdonkép a reform a tanítóképzőkben. Azért én azt hiszem, hogy ennek az első lépésnek, hogy úgy mondjam, az egész reformműködésből kiszakítottan való teljesítésével nem dirib-darab munkát végzek, hanem egy üdvös haladás előkészítésének útjába lépek. *(Helyeslés.)* Ezen módon a tanfelügyelők feladatuk egy részétől felszabadulván, sokkal inkább lesznek képesek az elemi népoktatás intenzívebb felügyeletét eszközölni; egyfelől a bürokratikus munkának egy nagy részétől, másrészről pedig olyan feladattól szabadulnak föl, amelyet, hiába, mellékfeladatnak tekintettek. Ez egyszersmind módot fog nyujtani arra, amit igen helyesnek tartok, hogy *a tisztán az elemi népiskolára szorított tanfelügyelői karba az elemi oktatás terén működő férfiak is nagyobb számmal juthassanak be, mint eddig*

Nem képezi ez a tanfelügyelői karnak semmiképen sem capitis diminucióját, mert a tanfelügyelők jobbjai és kiválóbbjai igényt tarthatnak arra, hogy majd a képezdei tanfelügyelők között foglaljanak helyet; ez csak a helyes munkabeosztást képezi, mert az elemi népiskolák felügyelete, amellyel az illetők az állam szemének hivatását teljesítik, olyan nagy, magasztos és fontos hivatás, hogy az, aki ennek érzésétől el van telve, kell, hogy maga is óhajtsa, hogy semmiféle más feladattal e feladat teljesítésétől el ne vonassék. *(Élénk helyeslés.)*

Ámde ezzel nem merült ki az a tevékenység, amelyet az 1907: XXVII. t.-c. terén kifejtettünk. Készült egy magyar történeti vázlat, amelyet egy igen ismert jeles írónk, Benedek Elek, volt képviselőtársunk készített a népiskolák felsőbb osztályai számára; ez a mű valamennyi nemzetiségi nyelvre lefordíttatik és az államsegélyes iskolákban kötelezővé fog tétetni. *(Helyeslés.)* Készül egy olvasókönyv is, szintén abból a szempontból, hogy nem magyar és magyarnyelvű olvasmányok vegyes nyelven adassanak elő és hogy hazafias tartalommal legyen telítve az, amit az olvasás gyakorlására a tanulóifjúság kezébe adunk. Mindezek a dolgok közelednek befejezésükhöz és én hiszem. hogy ez év végéig a törvény végrehajtása e részben teljesen be lesz fejezve, ami, gondolom, tekintettel azon reform széles kereteire és széles alapjaira, talán nem túlságos hosszú idő. *(Úgy van!)*

De mindezek dacára be kell vallanom, hogy a népnevelés extenzív fejlesztése terén elért eredmény nem kielégítő, sőt túlságosan szerény. *(Úgy van!)* Valamivel, de csak valamivel erősebb ütemben haladunk most, mióta ezt a helyet én foglalom el, mint korábban. De csak igen kevéssel. Az az 500 tanító, akit az idei költségvetés szerint be tudunk állítani, azt a programmot, amelyet magam elé állítottam, hogy nyolc esztendő alatt szanáltassék az a helyzet, amely szerint a gyermekek százezrei nem tudnak iskolához jutni, bevallom őszintén, meg nem valósíthatja. Ez a cél el nem érhető ezzel, egyszerűen azért, mert ez az 500 tanító nem jelent mindmegannyi új tanítói állást, új tantermet, dacára azon iparkodásomnak, hogy a törvényhozás által rendelkezésemre bocsátott ezen eszközökkel új iskolákat létesítsek, dacára azon felfogásomnak, amelyhez ma is ragaszkodom, hogy népnevelésünk mai állapotában, hogy úgy mondjam, extenzív irányban kell dolgozni és nem intenzív irányban, hogy addig, amíg ennyi község van iskola nélkül és ennyi gyermek, aki iskolához nem jut, még a középszerű iskola is jobb, mint a semmi iskola és inkább fordítsuk eszközeinket arra, hogy legyen iskola ott, ahol nincsen, mintsem arra, hogy a lehető legtökéletesebb iskolákat teremtsük, erre azután kerül a sor, amikor már ezt a nagy keretet betöltöttük, — *(Élénk helyeslés.)* dacára ennek, mégis nagyon sok hely van és ezek száma az 1907 : XXVII. t.-c. teljes végrehajtása során még inkább fog szaporodni, ahol másjellegű iskolák állami kezelésbe vétele elkerülhetetlenné válik, úgy, hogy azt az irányt követve, amelyet jeleztem, mégis oda kell jutnom, hogy a 950 új tanítói állásból, amely az én miniszterségem alatt létesíttetett, csak 370 az, amely új iskolánál állíttatott fel, míg a többi községi és felekezeti iskolák átalakulásából származik.

Ennek folytán átérzem azt, hogy ezen a téren gyorsabb, radikálisabb előrehaladás eszközeit kell megteremtenem *(Élénk helyeslés.)* és már alkudozásokat is folytatok a pénzügyminiszter úrral arra nézve, hogy költségvetési egyensúlyunk megbontása nélkül arra a pénzügyi feltételek megteremtessenek. *(Élénk helyeslés.)* Keresem pedig ezeket a t. pénzügyminiszter úrral egyetértően abban a körülményben, hogy igen számos, még pedig tekintélyes vagyon a jelenlegi helyzetben az iskolai adók alól kibújik. *(Élénk helyeslés.)* Mindazokat az adókat fel kell keresni, teszem azt egy birtokos, aki olyan helyen van, ahol csak felekezeti iskola van és ő nem tartozik ahhoz a felekezethez, ezen a címen egyáltalán minden iskolai adó alól kibújik. *(Igaz! Úgy van!)* Azt a percentuális iskolai pótadó-kötelezettséget, amely alól ma ilyen véletlen körülmények folytán minden hibájuk nélkül, a törvényhozás mai állapota folytán, egész vagyonok kibújnak, általánosítani kell és az ezen az úton eredményezett jövedelem-többleteket a népnevelés intenzívebb fejlesztésére kell fordítani. *(Hosszantartó élénk helyeslés és taps.)* Hogy ez mennyi lesz, milyen eredményre fog jutni, arról most nem szólok, ezt még hozzávetőleg sem mondhatom meg; hanem ezen az úton keresem megalapozását annak, hogy a népiskolák fejlesztése olyan gyors ütemben mehessen előre, amilyen gyors ütemben, hogy előre mehessen, mindnyájan óhajtjuk és nemzetünknek becsületbeli kötelessége. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Azt hiszem azonban, hogy az az utolsó népszámlálási adatokra fektetett szám, amelyet még mindig idézünk, ma már nem felel meg a valóságnak. Hiszen különösen, hogy a nagy alföldi városok iskolai állapotának szanálása, amellyel intenzíve foglalkoztam, amelynek keretébe bevettem Debreczen, Szabadka, Miskolcz, Jászberény, Hódmezővásárhely, Szeged városokat, ahol tömegesen állíttattak fel az iskolák, hiszem, hogy mindez leszállítja azt a számot, amelyet még mindig idézünk, miután az utolsó népszámlálás adataival kell dolgoznunk, és hiszem, hogy ha azon az úton haladunk, amelyet most jelezni voltam bátor, gyorsabb és rövidebb idő alatt fogjuk elérni azt az állapotot, hogy senki se fosztassék meg az iskolától azért, mert iskolához nem jut. *(Helyeslés.)*

De itt sem lehet megállanom, mert az idők intő szava, szociális és ezzel összekötött politikai fejlődésünk arra intenek és arra késztetnek, hogy be nem várhatjuk azoknak, akik most gyermekkorban vannak, nagyobb művelésre való emelését, hanem foglalkozni kívánok és foglalkozom nagyon intenzíve és nagyon rendszeresen a felnőttek oktatásának szervezésével. *(Éljenzés.)* Ebben a költségvetésben már e célra 50,000 korona van felvéve. 50,000 korona összeget vettem fel, anélkül, hogy akkor, amikor ezen összeg beállítását javaslatba hoztam és elértem, még egészen világos képem lett volna arról, hogy azt miként kívánom felhasználni. Javaslatba hoztam csak azért, mert éreztem, hogy ezen a téren tenni kell.

Azóta itt már rendszeres előkészítő munkálat folyt a minisztériumban, és kezdenek előttem kidomborodni a körvonalai a felnőttek oktatása azon rendszerének, amelyet keresztülvinnünk kell, nemcsak azért, hogy az általános műveltséget már a most működő generációban terjesszük, hanem azért is, hogy azoknak *a romboló munkáját ellensúlyozzam és ellensúlyozzuk, akik bennünket a felnőttek oktatásában megelőztek. (Élénk helyeslés.)* Mert nekem szellemi téren, a szellemi működés és konfliktusok terén az a hitem, hogy ott nem az elnyomás és az erőszak, hanem az egészséges verseny, az egészséges konkurrencia, az egészséges erőknek életrehívása és azok működésének irányítása által kell dolgozni. Lehetetlen, hogy ebben a nemzetben ne legyenek túlnyomóan, ne bírjanak túlhatalommal az egyes izgatókkal szemben azon elemek, amelyekben a nemzet óriasi többségének valláserkölcsi és hazafias felfogása él. *(Élénk helyeslés.)* Ezeknek az erőknek, amelyek a nemzet ezen közös erkölcsi kincsétől telítve vannak, szervezése, felhasználása, a felvilágosításnak nagy munkája: ez képezi célját azon szervezetnek, amelyet létesíteni kívánok, és amely egyszersmind a legalsó fokon a néptanítók hivatását is ki fogja tágítani, jövedelmeiket is fogja némileg emelni, de nagyban és egészben véve, a magyar nemzeti társadalom magyar nemzeti jellegét konszolidálni van hivatva és bennünket az európai kultúrnemzetek közé emelni. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)*

Hogy én ezt a dolgot tisztán kormányzati úton tudom-e keresztülvinni, vagy, amit valószínűbbnek tartok, törvényhozási intézkedéseket fogok-e kérni ebben az irányban: azt pozitíve ma még nem tudom megmondani, hanem, hogy a legnagyobb erélyel iparkodom ezen szervezetet létesíteni, még pedig minél előbb, mert nincs

egy óra veszíteni való időnk sem, arról a t. Házat biztosíthatom. *(Élénk helyeslés.)*

Elhagyva már most a népiskolai oktatás területét, rövidebben beszélhetek az oktatás többi fokozatait érintő kérdésekről. *(Halljuk! Halljuk!)*

Itt Ballagi Aladár t. barátom két téma: az egyetem és a polgári iskola körül forgott érdekes felszólalásában. Az egyetem autonómiáját, nem mondom, hogy védelmezte, minthogy nekem azt a szándékot nem tulajdonította, hogy azt megtámadom, de hangsúlyozta. Hát t. képviselőtársamnak teljesen igaza van abban, hogy az a viszony, amely az autonóm egyetem és a legfőbb felügyeleti hatóság, a közoktatásügyi miniszter között létezik, ma nincsen szabályozva és ennek folytán egyes esetekben felmerülnek határszéli összeütközések, amelyeket én tőlem telhetőleg kerülök, mert én — hogy úgy mondjam — szervileg a miniszteri omnipotenciával szemben az autonómiának vagyok barátja. *(Élénk helyeslés.)*

Tehát tőlem ez a tendencia távol áll, és állom azt, amit az utolsó költségvetés tárgyalása alkalmával mondtam, hogy a legrégibb időkből keletkezett, gondolom az autonóm kormányzatból reánkmaradt, a mai kornak épenséggel meg nem felelő egyetemi rendtartásnak reformját óhajtom keresztülvinni, természetesen épen az egyetem autonómiája iránt való tiszteletből a kezdeményezést e tekintetben az egyetemre hagyom. *(Helyeslés.)* Foglalkozni fogok ezzel a kérdéssel, mihelyt az egyetem illetékes tényezői részéről véleményes jelentések birtokába jutok. *(Helyeslés.)* Én tehát azt hiszem, egy elvi alapon állunk és nem veszem rossz néven, sőt helyesnek és méltányosnak tartom, hogy az egyetem a maga körében érett megfontolással akar csak javaslatokkal a minisztériumhoz fordulni. Engem tehát nem érhet szemrehányás azért, hogy ezen kérdés ma még rendezve nincs, mert én az egyetem jelentésének vétele után a dolog elintézését tüstént kezembe veszem. *(Élénk helyeslés.)*

Hogy az egyetemi könyvtárnál tarthatatlan állapotok vannak, azt én tudom, mélyen fájlalom és akarok is rajta segíteni. De őszintén szólva, az én koponyám is körül van határolva, *(Derültség.)* meglehetősen sok munkát karoltam most föl egyszerre, úgy, hogy lehetetlen, hogy többet az én agyvelőmbe bele lehessen tömni, mint amennyivel az utolsó évben foglalkoztam. Ezenkívül ez meglehetősen súlyos pénzügyi kérdés is, amely összefügg általában könyvtáraink rendezésének kérdésével, ami szintén kopogtat ajtónkon. Hiszen csak tegnap vagy tegnapelőtt volt itt egy értekezlet a miniszterelnök úr elnöklete alatt, ahol az Erzsébet-népakadémia részéről panaszolták föl a közkönyvtárak siralmas állapotát. Ugyanez a helyzet a múzeumi könyvtárnál is, és általában az egész múzeumi kérdés, tehát nemcsak a könyvtár kérdése, hanem a régiségtár, valamint az egész vonalon észlelhető tarthatatlan állapotok is megoldást várnak. Tudom én nagyon jól, hogy olyan állapotok vannak minálunk a tudományos és művészi célok előmozdításában és azok gondozásában, amelyek egy európai kultúrnemzet színvonalának meg nem felelnek. *(Úgy van!)* Kell is, hogy azokon segítsünk, de most *anyagi erőnket teljesen igénybe veszi az, ami a mindennapi kenyérhez szükséges (Úgy van!)* és ezért

lehetetlen, hogy innen elvonva az erőt, oda tegyem azt, ahol, bár szintén rendkívüli szükség van rá, mégis nem oly égetően sürgős máról holnapra, *mint az, amit az elemi oktatás terén kell tennünk.* *(Helyeslés.)*

Ha majd új pénzforrásokat — mint mondtam — tudunk megnyitni, ha majd az elemi oktatás előmozdítására ezidőszerint szánt összegek egy része, a költségvetésnek egyes tételei feszabadulnak, akkor nyerünk alapot arra is, hogy a magasabb tudományos intézmények gondozására többet fordíthassunk. És akkor bizonyára nem rajtam fog múlni, mert talán analfabétának nem tart engem t. képviselőtársam — hiszen nekem is fájt elsősorban, hogy az én közoktatási miniszterségem alatt maradjanak fenn ilyen állapotok és még egyénileg is hajt, lelkesít az az ambíció, hogy a művelt külföldről ideérkező vendégeknek mutathassak be olyant, ami a magyar nemzetet a többi művelt nemzeteknek méltó társává teszi — mondom, akkor bizonyára nem rajtam fog múlni, ha ez a kérdés még sem lesz megoldható. *(Helyeslés.)*

T. képviselőtársam beszédének másik tárgya a polgári iskolák kérdése volt. A képviselő úr dícsérte, kielégítőnek találta a polgári leányiskolák eddigi fejlődését, kivévén azt, hogy nem fordíttatik elegendő gond a polgári leányiskolák tantervében a háztartási és egyáltalában a nőnek családi és anyai hivatással egybekötött ismeretek megszerzésére.

Teljesen igaza van t. barátomnak. Annyira igaza van, hogy *épen ma irtam alá egy új tantervet a polgári leányiskolák számára,* amelynek értelmében körülbelül megkettőződik azon órák száma, *(Élénk helyeslés.)* amelyek eddig háztartási, embertani és egyáltalán a családi hivatás körébe vágó ismeretek elsajátítására szolgáltak. *(Élénk helyeslés.)*

Ami már most a polgári fiúiskolákat illeti, ismerem t. képviselőtársam nézetét és teljesen méltányolom azokat a szempontokat, amelyek őt és ennek a mozgalomnak vezetőit irányítják. E tekintetben a következőket kívánom a t. képviselőház tudomására hozni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. képviselőtársam is említette, hogy a felső kereskedelmi iskolák, amelyek tényleg igen fontos hivatást töltenek be, de talán nem épen azt, amit nevük sejtet. Említette a polgári iskolák terén uralkodó tarthatatlan állapotokat, kissé kevésre tette talán azoknak a szakiskoláknak a számát, amelyekre ennek az országnak szüksége van; hanem mindezekre vonatkozólag még hiányzik a külföldi tapasztalás, amire ő is hivatkozott, hogy t. i. Franciaországban és Németországban is tapogatódznak még ezen a téren és az az elhatározott szándékom, hogy én csak akkor újítok, ha egészen biztos talajon állhatok, mert kísérletezni nem akarok, *(Élénk helyeslés.)* Mindez némileg késlelteti azt, hogy ezen a téren tevékeny legyek és elhatározó lépéseket tegyek.

Most fordultam — illetőleg fordulok, mert még nem ment szét az átirat — azokhoz a minisztertársaimhoz, akiknek vezetése alatt szakiskolák vannak: a földmívelésügyi, kereskedelemügyi és pénzügyi miniszterekhez és arra hívom őket meg, hogy kiküldöttjeink által

tartsunk értekezletet abban a tekintetben, hogy az általános műveltséget szolgáló iskoláknak és a szakiskoláknak rendszere bizonyos harmóniába hozassék, hogy az átmenet az egyik részről is, a másikról is megkönnyíttessék, hogy szóval a közművelődés és a szakismeretek fejlesztése bizonyos egymásbavágó rendszerességgel eszközöltessék. *(Élénk helyeslés.)* Az egyik ne legyen a másiknak az útjában, az egyik ne legyen a másiknak versenytársa, hanem együttesen működjenek. *(Helyeslés.)* Én ettől a megállapítástól sokat várok; mert én, bocsánatot kérek, jelszavak és sablonok szerint nem indulok; *(Helyeslés.)* ha nekem itt egységes középiskoláról beszélnek, bifurkációról stb.: ezek doktorkérdések, ezek engem hidegen hagynak. Én óhajtok egy *olyan közművelődési rendszert, a mely ezen nemzet társadalmi és gazdasági viszonyainak és nemzeti hivatásának megfelel.* *(Élénk helyeslés.)* Egy ilyen rendszernek konstruálása pedig lehetetlen, ha előbb teljes áttekintést nem nyerünk, ha teljes összhangba nem hozzuk az általános műveltségnek és a szakismeretek terjesztésének szolgáló intézeteket. Azt hiszem, hogy ebben a keretben meg fogja találni a polgári iskoláknak a kérdése is azt a megoldást, amely talán meg fog felelni t. képviselőtársam és barátom álláspontjának. *(Helyeslés.)*

Még a középiskolákról óhajtok néhány szót mondani és azután áttérek még a tárcámhoz tartozó egyházi kérdésekre. *(Halljuk! Halljuk!)*

A középiskolák terén igen behatóan foglalkozom most különösen a *testi nevelés* kérdésével. *(Halljuk! Halljuk!)* Talán méltóztatnak tudni, akik az ügy iránt érdeklődnek, hogy egy szaktanácskozmányt tartottam, amelyben a testi nevelés terén egymással küzdő két áramlat: az atlétáknak és a tornászoknak áramlata eleinte élesen összecsapott, azután azonban a mindegyiküknek hitvallásában levő igazság érvényesült és egy bizonyos középúton találkoztak. Hallom, hogy egymás között a tanácskozásokat folytatják. Én az ezen ankétből nyert igen becses felvilágosításoknak és a szaktestületek részéről a minisztériumhoz jutott munkálatoknak alapján kívánom ezt a kérdést rendezni, még pedig elsősorban a *tornatanárképzésnek* a kérdését óhajtom megoldani, mert ettől függ minden, *(Úgy van!)* hogy olyan vezető-személyzetünk legyen a testi nevelés terén, amely teljesen képes az emberi szervezetnek egészséges fejlődését irányítani, mely ezt tekinti célul, nem bizonyos mesterségeknek és bizonyos mutatványokra való képességnek és azzal való paradírozásnak elérését *(Helyeslés!)*, hanem az egészséges, harmónikus testnevelést és ezáltal egyszersmind a léleknek egészséges nevelését *(Élénk helyeslés.)*, mivel korunknak számos betegsége, az az általánosan elterjedt nervozis, az a beteges pesszimizmus, az a csüggetegség, az ideálizmusnak az a hiánya: összefügg az idegéletnek egy bizonyos beteges túltengésével *(Úgy van!)*, amelyet le kell onnan vezetni, hogy a testi képességeket és azután a lelki képességeket egyensúlyba hozhassuk. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)*

Nem hiába teszem én ezt a kérdést előtérbe, midőn a középiskolákról beszélek, mert azt tartom, hogy a középiskolák reformjának, a középiskolai tananyagnak megállapításánál nem lehet abból kiindulni, hogy ennyi és annyi tudományt muszáj betölcsérezni abba

a fiatal emberbe, hanem abból kiindulni, hogy a lelki és testi képességek helyes egyensúlyát feltéve, mennyi szellemi munkát lehet egészségesen követelni attól a növendéktől *(Élénk helyeslés.)* és a követelhető szellemi munkának mértéke kell, hogy meghatározza a tananyag mértékét. *(Élénk helyeslés.)* Visszatérek azonban arra az én kedvenc eszmémre, hogy e tekintetben teljesen kielégítő eredményt csak egy nemzetközi megegyezés útján fogunk elérni, mert a szellemi szabad vándorlást, idegen egyetemek látogatásának lehetőségét egy nemzet sem fogja a maga fiai elől elzárni, ez pedig egy bizonyos konformitást tesz szükségessé a középiskolai tantervekben. Látom azonban, hogy Franciaországban és Svájcban — erről vannak direkt értesüléseim — igen nagy hajlandóság van már egy ilyen nemzetközi érintkezésre, ennek az igen fontos, hogy úgy mondjam, *agyvelővédelemnek* nagy érdekében *(Élénk helyeslés.)* és én mindenesetre minden alkalmat meg fogok ragadni arra, hogy ennek a mozgalomnak a mi részünkről is lökést adjak és hogy ezen a téren a középiskolai programmokat kielégítő egyensúlyba hozzam. *(Helyeslés.)*

De addig is a középiskolák működésére nézve a legfontosabb kérdésnek azt tartom, hogy milyen az a tanári testület, az a tanári anyag, amely a középiskolákban működik. *(Helyeslés.)* A tanárképzés kérdése tehát egyike legnagyobb gondjaimnak; annak miképen iránt tanácskozunk, véleményeket hallgatunk meg, de addig is, amíg ebből valami végleges kiforrja magát, gyakorlati úton akarok haladni és minthogy az eredmény és tapasztalás mutatta, hogy mint középiskolai tanárok föltétlenül beválnak azok, akik az internátusi rendszer mellett itt az egyetemen és az Eötvös kollégiumban végezték tanulmányaikat: ezért kérek nagyobb összeget ezen költségvetésben az Eötvös-kollégium kibővítésére *(Élénk helyeslés.)* s ezért szándékozom, midőn a pénzügyi helyzet azt megengedi, ehhez hasonló intézményt a kolozsvári egyetemnél is felállítani. *(Élénk helyeslés.)* Ha évenkint 150 tanárjelölt kerül ki egy ilyen fegyelmezett állapotból, ahol komoly munka és ahol a kellő pedagógiai vezetés és tanítás módszerébe való bevezetés folyik: akkor azt hiszem, hogy rövid idő alatt regenerálni vagyunk képesek tanári anyagunkat és szerintem az összes középiskolai reformok között ez a legfontosabb. *(Általános élénk helyeslés, taps és éljenzés.)*

Azt hiszem, hogy a t. képviselőház megengedi, hogy beszédemnek befejező részét ennek az ülésnek második szakában, amely d. u. négy órakor kezdődik, mondjam el. *(Hosszantartó éljenzés és taps.)*

Szünet után.

T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A délelőtti ülésen félbeszakítva beszédemet, a tárca költségvetésének tanügyi részéről még csak néhány rövid pótló megjegyzést kell tennem. *(Halljuk!)*

Az egyik az, hogy megerősíthetem, amit Nagy Sándor t. képviselőtársam mondott, hogy a kisdedóvóknak újabb törvényes rendezésével foglalkozom. Az előadói javaslat e tekintetben készen van, még pedig oly irányban, hogy az új törvénynek érdemleges intézkedései előmozdítják az óvóügynek gyorsabb fejlesztését *(Helyeslés.)*,

amely ügy bizony eddig a népiskolai kormányzatnak mostohagyermeke volt, amely azonban kimondhatatlan fontossággal bír éppen az elemi oktatás alapozása tekintetében és azután abban a tekintetben is, hogy az óvónők fizetése méltányosan szabályoztassék. Valamennyi fizetésrendezési kérdés között, amely fennforog, az óvónők fizetésrendezésének kérdését tartom a legégetőbb kérdésnek. *(Élénk helyeslés.)* Ez nem egy hatalmas testület, amely országos lármát csaphat, amely fenyegetőzhetik ezzel és azzal: ezek szegénysorsú, elhagyott nők, *(Úgy van!)* de annál inkább szükséges, hogy a kormányzat és törvényhozás az ő ügyüket felkarolja és őket hivatásukhoz méltó anyagi helyzetbe hozza. Mondom, ezt tartom az összes fizetésrendezési kérdések között, amelyek az én tárcám keretében még megoldásra várnak, legfontosabbnak. *(Helyeslés.)*

Természetszerűleg foglalkozom a középiskolai tanárok fizetésrendezésének kérdésével is. Hogy ez nem történt előbb, annak egyszerű oka az, hogy ennek a testületnek kívánságai iránt nem lehettem tisztában, mert tudvalevőleg két csoportra szakadtak és egymással sok tekintetben ellentétes állást foglaltak el. Most legalább ismerem a középiskolai tanárok programmját és tanulmányozás alatt van a kérdés, meg vannak állapítva a fizetésrendezésnek különböző módozatai szerinti költségek és nekem csak arra kell iparkodnom, hogy ezen kérdést csak úgy vigyem fokozatosan előbbre, hogy beilleszthető legyen a jövő évbeli, bár előre kell mondanom: nagyon szerény emelkedésbe, amelyet tárcám javára igényelhetek. Az 1908. évi költségvetésnél olyan nagy ugrást tettünk előre a költségek szaporodása tekintetében az egész vonalon, hogy figyelmeztetnem kell a t. Házat: ne várja, ne remélje, hogy hasonló ugrásszerű előmenetel 1908-ról 1909-re elérhető lesz. Az összes tárcáknak mérsékelni fog kelleni a maguk igényeit és én is csak annyit fogok tenni, amennyi a lemérséklendő igényekbe beleilleszthető lesz. Ismétlem, azonban reményem van, hogy meg fognak nyílni azok az új pénzügyi források, amelyekből közoktatási szükségleteinknek bővebb dotálására számítunk.

Ennyit tárcámnak tanügyi részét illetőleg. Hiszen rendelkezésére állok a még felszólalóknak, hogy minden részletre nézve felvilágosításokat adjak.

Áttérve most az egyházi ügyekre, *(Halljuk! Halljuk!)* megemlítek itt egy kérdést, amely itt a Házban először hozatott fel és amelyre nézve igéretet tettem, hogy azzal foglalkozom és azt megoldásra viszem. És ez a székely kepe kérdése. Ez a kérdés közeledik a megoldáshoz. Az adathalmaz össze van gyűjtve, az előmunkálatok készen vannak, a bizottság, amelyet annak letárgyalására küldtem, azzal legközelebb foglalkozni fog, úgy, hogy a jövő költségvetés alkalmával már abban a helyzetben leszek, hogy egészen konkrét előterjesztést tehetek. *(Helyeslés.)*

Még a nagy kardinális egyházi kérdéseket illetőleg, azok kapcsán, amelyeket igen szépen elmondott Zichy Vladimir t. barátom, kívánok nyilatkozni. Újat e tekintetben nem mondhatok. Egyszerűen hivatkozhatom elvi álláspontom jellemzéséül azokra, amiket az 1907. évi költségvetés alkalmával elmondottam és amelyek akkor

a Házban általános helyesléssel találkoztak. Mégis kibővíthetem azokat valamivel. Azoknak a nyilatkozatoknak a veleje az volt, hogy az *1848: XX. t.-c. fokozatos végrehajtása* érdekében az állami költségvetésbe felvett összeget *állandósítani akarom törvényhozásilag*, még pedig oly módon hogy az abban részesedő egyházak ahhoz *alapítványszerű tulajdonjoggal* bírjanak. *(Helyeslés.)*

Részletesen erről nyilatkozni azért nem volna helyes, mert az 1848: XX. t.-c. 3. § a értelmében azok az intézkedések, amelyek e szakasz végrehajtása érdekében történnek, az érdekelt egyházak előzetes meghallgatásával kell hogy történjenek és ez a meghallgatás még eddig nem eszközöltetvén, előbb talán nem volna célszerű és helyes részletesen nyilatkozni. *(Helyeslés.)* Azt a megnyugvást adhatom a t. Háznak és azoknak, akiket az országban ez az ügy érdekel, hogy nekem az a szándékom, hogy a *politikának minden ezután bekövetkezhető oszcillációjával szemben* ezek az egyházak ennek a segélynek birtokában úgy legyenek biztosítva, hogy *csak forradalmi időkben*, amikor minden jog meginog, lehessen ettől őket megfosztani. *(Helyeslés.)*

Egyúttal megmondom azt is, hogy a törvényjavaslat, amelyet e tekintetben benyújtani szándékozom, nem szorítkozik csak arra, hogy egy nagy lépéssel előre vigye az 1848: XX. t.-c. 3. §-ának végrehajtását, hanem körülbelül teljesen biztosítani fogja a 2. §-nak tökéletes és preciz végrehajtását az egész vonalon. *(Éljenzés.)* Ezen a téren minden kormányzati intézkedést és teendőket megteszek, minden felmerülő esetben, annak a törvénynek az értelmében; de részben, különösen az illetéktelen megterheltetések megszüntetése tekintetében, törvényhozási intézkedések is szükségesek, még pedig határidőhöz kötve s ezek az én óhajtásom szerint a törvényjavaslatban benn fognak foglaltatni. *(Helyeslés.)*

Egyidejűleg foglalkoztam — és olyan stádiumba hoztam, hogy csak a legvégső retortákon kell az ügynek keresztülmenni — a *katholikus autonómia* kérdésével, *(Helyeslés.)* amelyet nem olyan értelemben akarok törvényhozásilag szabályoztatni, hogy a szervezet törvény által állapíttassék meg, mert hiszen ez az autonómia létesítésének mindjárt kezdetben a negációja volna; *(Úgy van!)* hanem, amint a többi egyházakra nézve történt: hogy becikkelyeztessék az autonómiához való jog és megállapíttassanak azon keretek, amelyek hazai jogfejlődésünknek megfelelnek és amelyeken belül azután a szervezkedés az illetékes tényezők által megtörténik. *(Helyeslés.)*

Úgy hiszem és úgy remélem, hogy mind ennek a két törvényhozási akciónak tekintetében, mely a hazai történelemben leghatalmasabb egyházi tényezők jogos igényeit párhuzamosan előbbre viszi, számíthatok a Ház minden tagjának és a magyar közvéleménynek osztatlan támogatására. *(Általános élénk helyeslés.)* Hiszem, hogy ezzel nemcsak az illető egyházaknak jogos egyházi érdekeit elégítem ki, amint Zichy Vladimir t. barátom mondta, hanem meg vagyok győződve, hogy *rendkívül nagy, új erősségét építjük fel a nemzetnek minden oly támadással szemben, amely azt akárhonnan valaha érheti.* *(Helyeslés.)*

Ebből a magas szempontból kérem a t. Házat, hogy ezen ügye-

ket felfogni méltóztassék. Nekem az a reményem, az a törekvésem, sőt az a hitem, hogy, ha a Ház a maga működését egy ideig még folytatni hajlandó, abban a helyzetben leszek, hogy minden közbeeső stádiumon keresztülvíve a dolgot, még a nyári szünet előtt ezen kérdések törvényhozási részét itt e Házban előterjeszthetem. *(Élénk helyeslés.)*

Ami pedig a *katholikus kongrua* rendezését illeti, a dolog szintén abban a stádiumban van, hogy, ha valami rendkívüli akadály nem merül fel, egyidejűleg ez is törvényhozásilag rendezhető lesz, annyival is inkább, mert az állam részéről ezen ügy rendezése tekintetében az eddigivel szemben rendkívül csekély költségtöbblet vétetik igénybe. Azonban nagyon jól tudom, hogy a lelkészi kongrua rendezését meg nem oldhatja az a novelláris intézkedés, amellyel egyszerűen a törvény, az 1898. évi XVI. t.-c. intézkedései a mindkét szertartású római katholikus lelkészekre is kiterjesztetnek, bizonyos feltételek alatt, melyek az egyház részéről kívántatnak; ezt a novelláris intézkedést a legideiglenesebb hézagpótlónak tartom. Teljesen meg vagyok győződve arról, hogy a tökéletes megnyugvást akkor fogjuk elérni, hogyha a lelkészkedő papságnak jogos igényei az ő magas kvalifikációjához és hivatásához mérten ki fognak elégíttetni.

Ez olyan kérdés, amelynek pénzügyi oldalát ma még nem tudom megvilágítani, csak nagyon hozzávetőleg. Most megindítottam a kutatást e tekintetben s ha majdan a statisztikai hivatalnak munkaprogrammja a Ház elé kerül és a közgazdasági bizottság meg fogja találni ebben az utasítást arra is, hogy állapítsa meg minden felekezetbeli lelkészkedő papságnak mostani illetményeit: akkor meg fogom tudni mérni a financiális részét ennek a reformnak. És én azt hiszem, hogy ez a reform az évek bizonyos sorára felosztva, — úgy, amint az 1898-iki rendezés is az évek bizonyos sorára osztatott fel, — belátható időkben keresztülvihető lesz és bizton remélem, hogy én, ha ezen a helyen nem is fogom elérni azt, hogy ezt teljesen keresztülvigyem, — épp úgy, mint számos reformnak terén sem fogom elérni azt, hogy azoknak befejezését eszközölhessem, — de talán még az én időmbe fog esni annak olyan megalapozása, hogy keresztülvitele iránt a teljes erkölcsi biztonság meglegyen *(Helyeslés.)* és utódom, hogy úgy mondjam, már lerakott vágányokon haladhasson. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)*

T. képviselőház! Reasszummálva már most úgy a délelőtt, mint a délután elmondottakat, beszámolhatok azzal, hogy az 1907. évi XXVI. és XXVII., a tanítói fizetésrendezési s egyszersmind népiskolai törvényt majdnem egészen végrehajtottuk, amennyiben annak végrehajtását maga a törvény nem tolja ki egy későbbi terminusra. Beszámolhatok azzal, hogy a napokban benyújtandó törvényjavaslatokkal rendezzük egyik égető szociális kérdését az országnak: a népoktatásnak ingyenességét, az ismétlő-iskolának gazdasági alapra való fektetését az egész vonalon *(Élénk helyeslés.)* s a tanítóképzőkben mutatkozó legégetőbb bajoknak orvoslását. Útban van a tanítóképzőknek valódi, érdemleges reformja, az óvóknak reformja és a felnőttek oktatásának az egész vonalon való szervezése, a tanítóképzők és

polgári iskolák tantervének átalakítása a gazdasági és szociálpolitikai irányzatok tekintetbe vételével. *(Helyeslés.)* Azonkívül egészen közel áll a megoldáshoz a protestáns egyházak segélyezésének törvényszerű biztosítása. A katholikus autonómia törvénybe iktatása, valamint a katholikus lelkészi kongruának rendezése; előkészíttetik egyúttal a kongrua-rendezés a maga egészében és ezzel az 1848: XX. t.-c. 3. §-ának teljes végrehajtása, amennyiben azt valaha teljesen végrehajtani lehet, mert hiszen fejlődő szükségletekről van szó, hanem annak szellemében jár el kormányzatom, annak szellemében járnak el törvényhozási kezdeményezéseim, abban a szellemben, mely a szabadságnak, a jogegyenlőségnek, a jogok és jogos érdekeknek kölcsönös tiszteletén alapul.

Ebben a szellemben óhajtom én a nemzetnek erkölcsi egységét megerősíteni *(Élénk helyeslés.)* és az összes kultúrintézeteknek nemzeti irányban való és szintén a szabadság talajára fektetett kiépítésével a *nemzeti kultúrdómot* felépíteni. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)*

Nem tehetek róla, t. képviselőház, hogy mindezek a dolgok még nincsenek befejezve; nagyobb részben be volnának fejezve, hogyha én a múlt év végén nem lettem volna majdnem három hónapon át tárcámtól idegen, nagy politikai kérdésekkel elfoglalva. Tettem, amennyit tenni képes voltam. A t. Ház ítéljen arról, megfeleltem-e annak a bizalomnak, amelyet az 1907-ik évi költségvetés megszavazásával belém helyezett. *(Hosszantartó élénk éljenzés és taps. A szónokot számosan üdvözlik.)*

*

Gripenberg Alexandra, ki a legutóbb feloszlatott finn országgyűlésen képviselő volt, a *Feministák Egyesületének* meghivására hozzánk is ellátogatott, hogy a nők szavazati jogának megadását a finn viszonyok ismertetésével elősegítse. Rendszerint tiltakozni szoktunk külföldi nőapostolok szerepeltetése ellen, kik a mi nemzeti viszonyainkhoz nem illő, a mi kulturákba egészségesen be nem kapcsolható eszmék terjesztésével inkább káros, mint kívánatos érdekeltséget keltenek társadalmunkban. *Gripenberg Alexandra* bárónővel kivételt teszünk. Szívesen ismerjük el, hogy az ő előadása meghallgatásából mindenki hasznot merített, az is aki sürgeti a nők választójogának megadását, az is aki ellenzi azt. Komolyan és őszintén beszélt. Küzdöttek a választójogért, de mégis váratlanul érte őket a jog elnyerése. Óriási erőfeszítést fejtettek ki, hogy a nőket, a nép asszonyait, az elnyert jog jelentőségére és gyakorlására megtanítsák.* És nagyon komolyan figyelmeztetett bennünket arra, hogy *a műveltség, a kultura fejlesztésével készüljünk elő* arra az időre, amikor a választójogot mi is gyakorolhatjuk. Náluk a műveltség a nép legalsóbb rétegeiben is elterjedt — amit mi fájdalom nem mondhatunk — és mégis sok nehézségre találtak, és sok javítást vettek célba választójoguk gyakorlására nézve. Biztosított bennünket arról, hogy

* Lásd folyóiratunk 1907. évi VII. füzetében Gripenberg Alexandra cikkét.

a finn asszonyok képviselőségüket is első sorban arra használják, hogy asszonyaikat hitvesi és családanyai kötelességeik minél tökéletesebb teljesítésére képesítsék. Gripenberg hivatalos előadásánál, melynek főbb tényeit olvasóink folyóiratunk 1908. évi február-márciusi füzetéből is ismerik,* sokkal érdekesebb és tanulságosabb volt az a barátságos beszélgetés, melyet Gripenberg Alexandra a Magyar Nőegyesületek Szövetségének, tagjaival folytatott. Gróf Batthyány Lajosné, a M. N. Sz. elnöke ugyanis meghívta a kiváló vendéget teára s a körébe gyülekezett magyar asszonyokkal szíves vendégszeretettel ünnepelve őt, bizalmas beszélgetésre bírta. Itt tünt ki Gripenberg nagy műveltsége és józan mérséklete, amellyel a nők szavazatjogának barátokat keltett az ellenzők soraiból és az agitáció helyesebb irányát mutatta meg a jogot sürgetőknek, megtanítva őket arra, hogy kellő előkészültség nélkül ez a jog, mint az általános szavazatjog általában, sok veszedelmet rejt magában. Mintha belátott volna a viszonyainkba! Mi is vele valljuk, hogy előbb míveltté kell tenni a nőt, és a *szociális munkában gyakorlottá*, aztán meg lehet neki adni a szavazatjogot. Akkor ez a jog természetes fejlődés utján magától megterem s áldásává lehet a nemzetnek, míg mint erőszakosan érlelt gyümölcs igazán értéktelen. Gripenberg Alexandra kedves emléket hagyott maga után, a céltudatos komoly nőimunkás emlékét. Ha sokan vannak hozzá hasonlók Finnországban, úgy őrájuk nézve valóban nem volt korai a választójog megadása.

*

Vaszary Kolozs hercegprimás a tanítónőkért. *Vaszary Kolozs* hercegprimás újból tanujelét adta a tanítónők iránt való atyai gondoskodásának. Mikor a tanítónők Országos Központja, a Tanítónők Otthona, az idők megdrágulásával az engedményekre szorulók kérésének engedve, maga is szinte válságos helyzetbe jutott a hercegprimás — első kérésre segitségre készen volt. Megszoktuk tőle, hogy bennünket el nem hagy. Áldja nevét nálunk minden, kőemléktábla, és az az elaggott tanítónő, ki élete végét gondtalanul és nyugodtan éli derüs alkonyban, az ő nagylelkűségéből. Nekünk nincsenek hódolati eszközeink, mi csak hálát mondhatunk, és a mi legfőbb gazdagságunk a tiszteletadás. Örökös tiszteletbeli tagnak választottuk azt a magasan álló jóságos szelid lelkipásztort. Nyújtjuk neki ami szerény babérunkat és hervadhatlan köszönetünket. Az adomány neki csekély lehet, nekünk jelentős, mert a legmagasabb kitüntetésünk, mi társadalmi szerény jelenségünknél fogva adható ; fogadja ő kegyesen és maradjon meg nekünk pártfogónknak mindvégig.

*

Neményi Erzsébet. Egy fiatal kiváló munkása dőlt ki a magyar nőmozgalomnak. A finom női egyéniségével és éles férfias eszével egyaránt kitünő írónő, Neményi Erzsébet húnyt el március havában mindazok nagy bánatára, akik őt ismerték, szerették. Mint fehér lotoszvirág lebegett köztünk is, s eszméi felértek a gondolatvilág kupo-

* L. Finnországi Nőmozgalom, írta Szigethy Karolina.

lájáig; szabályt nem szabott, csak álmodozott, kopogtatva nem követelt, csak halkan kért. Mint finom csupa lélek, csupa szellem, árnyként járt-kelt köztünk nesztelen léptekkel, nehéz hajfonatú hajlott fővel, ijesztően áttetsző, holthalovány arcával; nagy barna szemeiben együtt volt minden, mi alkatrésze a bájos, intellektuális, szabadon és merészen gondolkodó nőnek. Hangja bársonyos, szinte kérő, nyaka a négyszög kivágású tompán fekete ruhában, valami alázattal vonalas hajlásban. A gazdag lány feltünő egyszerűségben, hogy a ruha észre ne vétessék azon a testen, mely törékeny gyengeségben takarta nagy eszét, a magasba törő szellemét, azt a lelket, mely az örök szépségeket átkarolta, mely szomjazott az igazságra és táplálékot vont mindenből ami illatos virágos és magvas.

Szegény kis lovagunk, ki védtél bennünket az új idők zordonzord szelétől, ki vértezett paizzsal álltál elébe, ha a mi ujonnan született jogainkat a keresztvíz alá tartottad, ki megköszörülted, élesre fented kis acél pengédet, ügyes szerszámodat, a tollat, és dobogóra álltál szelid dallamszerű szavaddal, mibe takartad nagy és szabad eszméidet, — ki tudtál mindenről, ami széles e világon történik ellenünk vagy velünk. Internacionális voltál mint egy nagyvilági hölgy és itthonos mint egy házi szellem. Ismerted a külvilágot, a ragyogót és szeretted a hazádat, a szűket. Végeztél mélyen járó lelki buvárlatot, láttad kibontakozni az új asszonyt és boldog voltál abban a bíztató sejtelemben, hogy a jövendő asszonya meghozza sokban, most még alig sejtett alakulásokban, a társadalmi megváltást.

Neményi Erzsi húzódott mindentől, ami a sötétségből maradt ránk, és epedő látással fordult a világosság, a sugaras menny felé. Férfiasan elszánt elméjével kiállott a síkra, valahányszor az ő ügye, a «Nő» igénybe vette, s akkor bőbeszédű lett a különben meggondolt, higgadtszavú leány. Ott láttuk Ellen Key közelében, ott a modern szellemek áramlatában, mindenhol, ahol tulzás nem rítt. És ujságírásában is volt mindig valami abból az érctartalomból, miből idővel a monumentális kiválik. Szegény szép, eszményi lány. Aki először látta, csodálva nézte és érezte, hogy itt a mindennapiság megállott, hogy az az ő szíve küszöbén soha be nem lépett.

Húsz és nehány esztendő! szánalmasan szükes szám! mi, a kik életének történetét tudtuk — féltettük a korai haláltól, ami márványhomlokán leskelődött; féltettük a szerelemtől, a házasságtól.

Szegény hős liliomszál. Tudta ő szervezetének veszedelmes voltát bizonyára, sejthette mi vár rá, — de önkimélet nélkül lépett ama keskeny, sokszor vészthozó ösvényre, melyen a mai asszonynak csatarendben küzdenie kell. Élhetett volna örökös tavaszi napfényben, — de ő közöttünk borongós időben is dolgozott, vívott, küzdött és szegény tüdeje nem egyszer vérzett. Szerényen, mindig nyájas mosollyal vitte keresztül beszédes ajakkal, tüzes tollal a mindennapi sürgős elintézni valót, örökké valamin dolgozva, fáradozva. Egy lapot szerkeszteni, bele vinni az egész modernség szépséges ujságát, ez volt az álma! midőn felkért bennünket, lépjünk vele a sorompóba, mosolyogva tettük és szolgáltuk volna derekasan. De csakhamar rozsdás maradt a toll s a vezérből csak a mi kesergő

emlékünk maradt; szegényebb lett az ő távozásával a mi körünk, melynek ilyen előkelő tagjai egyenként kincset érnek, mert oly ritkák. Kesergünk érte és kondoleálunk egymásnak, mert mindegyiknek vesztesége van. Tanítónő volt, de csak tollával oktatott; azért idéztük ide érdekes szellemét. Az egész nővilágé volt ő ugyan, — de a tanítónő is az egész közönségé. Az ő élete egy tanuság volt. Egy törékeny gazdag lány miképen áll be a műhelybe, miképen végzi becsülettel dolgát és miképen mond le az életről.

*

A Mária Dorothea-egyesület közgyűlése április hó 26-án gróf Csáki Albinné elnöklete alatt nagy közönség részvételével folyt le. Az évi jelentés adataiból kiemeljük, Vaszary Kolozs biboros és hercegprimás 500 koronát adományozott, gróf Andrássy Dénes 2000 korona értékű alapítványt tett le egyesületünk javára. 1905. évi költségvetésünkben 2500 korona építkezési költségre nem találtunk fedezetet, de közoktatásügyi miniszterünk, gróf Apponyi Albert úr 5000 korona államsegélyt utalványozott nagylelkűen e nagy teher törlesztésére. A Tanítónők Otthona 1907-ben is telve volt lakókkal, kik között 13 alapítványos és 3 kedvezményes volt, az egész évben 217 egyén fordult meg benne. Az elhelyező irodában 653 állást kereső nő jelentkezett, ezek közül 116-ot helyeztünk el s az elhelyezésből befolyt jövedelem 1342 korona, míg a kiadás 790 korona volt. Segélyezésre 1907-ben 2062 koronát fordítottunk s fürdői kedvezményeinket 57 tagunk vette igénybe. A közgyűlés megválasztotta tiszteletbeli tagnak Vaszary Kolozs hercegprimást, választmányi tagnak Tonházy Gyulát és Piperkovics Bátort. Magas védnökünk Mária Dorothea orleansi kir. hercegnő sürgönyben fejezte ki érdeklődését egyesületünk iránt. Itt említjük meg, hogy a közgyűlés felhatalmazására a M. D. E. cemetei üdülőházát melynek fenntartása reánézve leküzdhetetlen nehézségekbe ütközött, 5000 kor.-ért szerzetes tanítónők üdülőházául adta el.

*

Új leánynevelő-intézet. Az Amizoni Károly-féle alapítványból létesített országos magyar nőnevelő-intézet Budapesten az idén, szeptemberben nyilik meg. Az intézetbe, melynek célja a leányoknak a háziasszonyi háztartási teendőkben való etméleti s főleg gyakorlati kiképzése és e mellett általános műveltségük fejlesztése, az 1908—1909. iskolai évre nyolc benlakó növendéket fognak fölvenni. Az intézetbe fölvehetők oly magyar honos, keresztény, ép, egészséges leányok, akik a polgári, vagy felsőbb leányiskola negyedik, vagy a felső leánynépiskola második osztályát sikeresen elvégezték, tizennégy életévüket betöltötték, tizenhat évnél nem idősebbek. Az intézeti benlakó növendékek az oktatásért és teljes ellátásért évi 700 korona dijat fizetnek, melybe azonban az esetleges orvosság költségei nem foglaltatnak benn. A növendékek egy kisebb részét évi 600, illetőleg évi 500 korona mérsékelt dij mellett veszik föl. Az intézeti tanulmányi idő három évig tart. Az intézet elvégzése után nyert bizonyítvány azonban az 1883. évi I. törvénycikk értelmében minősítő

erővel nem bír. A fölvételi kérvényeket a folyamodó növendék születési anyakönyvi kivonatával, iskolai bizonyítványával, hatósági orvosi bizonyítvánnyal és a mennyiben mérsékelt díjas helyért folyamodik, a szülők vagyoni helyzetét föltüntető hatósági bizonyítvánnyal fölszerelve, június 10-ig a kultuszminiszterhez címezve, a minisztériumhoz kell beküldeni. Az intézet részletes szervezetére és tanulmányi rendjére nézve, valamint a bejáró növendékek fölvételére vonatkozólag a szükséges fölvilágosítást Mosdóssy Imre, Budapest főváros tanfelügyelője (VII. ker., Rottenbiller-utca 5 a.) adja meg. A miniszter, ki az intézet szervezeti szabályzatát már kibocsátotta, különös érdeklődésével kívánja kísérni az intézet fejlődését; ezért a felügyelettel több tagú igazgatótanácsot bízván meg, annak elnökévé Madách Emánuel miniszteri tanácsost nevezte ki.

*

A magyarországi nőegyesületek szövetségének békeosztálya elnökének *Zipernovszky* Károlynénak hazában ülést tartott, amelyen *Suttner* Berta bárónő is részt vett. A szakosztálynak nagy számban összegyűlt tagjai élvezettel hallgatták a vendég előadását, amelyet Zipernovszkyné évi beszámolója előzött meg. Suttner bárónő a békemozgalom történetét ecsetelte nagy vonásokban és örömét fejezte ki, hogy a magyar nők élénkebben érdeklődnek a békemozalom iránt, mint az ausztriaiak. Az egybegyűltek lelkesen ünnepelték Suttner Berta bárónőt.

*

A M. N. Sz. Aradon. A Magyarországi Nőegyletek Szövetsége ez évi közgyűlését Aradon tartotta 81 egyesület képviseletében. A fővárosból is sokan rándultak le a érdekes összejövetelre. Többek közt Herich Károlyné, Perczelné Kozma Flóra, Rosenberg Auguszta, Glücklich Vilma, Cserháti Margit stb. A közgyűlést, melyet ismerkedési est előzött meg, a vármegyeháza nagytermében gr. Károlyi Gyuláné, a főispán neje nyitotta meg. A hivatalos jelentések tudomásulvétele s a delegátusok igazolása után letárgyalták a gazdag és változatos programmot. Előterjesztést tett a Tanács nevezetesen: 1. a pálinkamérések vasárnapi munkaszünete tárgyában, előadó volt Szemere Ilona; 2. a cselédügyre vonatkozólag, előadó Cserháti Margit. Az I. C. W. évi munkásságát Rosenberg Auguszta ismertette, ugyanő tett előterjesztést az anyaság védelmének szükségességéről. Ezután értekezés volt a világbéke-mozgalomról, a női munkások védelméről, az utóbbi kérdésnél *Glücklich Vilma*, a Feminista Egyesület kiküldötte szólalt föl s azt indítványozta, hogy írjon föl a szövetség a parlamenthez, hogy ezerkétszáz koronás adómentes létminimum biztosíttassék a női munkásoknak. A kongresszus az indítványt elutasította. Este *Jászai Mari* tartott a vármegyeházán előadást az alkoholizmus ellen. Lapunk zártakor az ülés még folyik, azért arról részletesebben csak szeptemberi füzetünkben írhatunk.

*

Szünidei tanfolyamok hazánkban. A tanítók szünidei tanfolyamokon való továbbképzésére az idén is megvan hazánkban is a kellő

alkalom. A m. kir. vallás- és közokt. miniszter ugyanis 1908. évi 50728. sz. alatti rendeletével intézkedett a polgári iskolai tanítók és tanítónők számára június második felében rendezendő tanfolyam létesítése iránt. Ezen tanfolyamon előadást tartanak: 1. Dr. Alexander Bernát: «Bevezetés a filozófiába.» 2. Dr. Finánczy Ernő: «Ujabb irányok és törekvések a pædagogia terén.» 3. Dr. Medveczky Frigyes: «Előadások a filozófia köréből.» 4. Dr. Székely György: «A lélektan újabb eredményei. 5. Dr. Vángel Jenő: «A polg. iskola új felszerelési jegyzéke» címen. Az elemi isnolai tanítók és tanítónők számára rendezendő tanfolyamokra nézve a miniszter 1908. 43783. sz. alatti rendeletével intézkedett. Ennek értelmében ilyen tanfolyamokat tartanak a tanítók részére a budapesti I. kerület, az aradi, a bajai és a kolozsvári állami elemi képző-intézetekben; tantónők részére pedig a budapesti II. ker. és a pozsonyi áll. elemi iskolai tanítónőképző-intézetekben. Mind a polgári, mind az elemi iskolai tanfolyamokra jelentkezőket jelentékeny segéllyel támogatja a miniszter tanulásra való törekvésükben. Itt említjük meg, hogy az eddigi gyakorlat szerint, a tanítók számára szőlő és borgazdasági tanfolyamokat ez évben is tartanak, s a miniszter 1908. 31541. sz. alatt elrendelte, hogy ott, ahol a tanfolyamon résztvevő tanítók kellő helyettesítése nem lehetséges — mivel e tanfolyamok a szorgalmi időre esnek — az illető tanító által vezetett osztályoknak 2—2 heti szünetet adjanak.

*

Szünidei tanfolyamok a külföldön. A *jenai* egyetemi tanárok ez évben is gazdag ,változatos és az előbbi évekhez képest kibővített programmot adtak ki az 1908. augusztus 5—18-ig tartandó szünidei tanfolyamunkra vonatkozólag. Összesen 53 különböző 6—12 órás előadás sorozatot tartanak, melyek hét csoportba foglalhatók. Van ugyanis 12 természettudományi, 9 pedagógiai, 4 gyarmatpolitikai, 6 iskolaegészségügyi, 5 teologiai, történeti és irodalmi, 5 nyelvi és tizenkét nemzetgazdasági és társadalomtudományi előadássorozat. «gyarmatpolitikai tanfolyam» felvétele a programm nevezetes újítása, s a német gyarmatok kihasználására vonatkozó törekvésekben leli magyarázatát. Az előadássorozatokat ez évben is a legkiválóbb tanárok tartják s a rendezés szálai ez évben is dr. Detmer és dr. Rein kezeibe futnak össze, kiknek vezetése alatt e tanfolyamok oly nagy kedveltségre tettek szert. Érdekes bizonysága e népszerűségnek, hogy 1889. óta, mikor az első ilyen tanfolyamot 25 hallgatóval tartották, a hallgatók száma 1907-ben 20-szor akkorára (531-re) növekedett. A tanfolyam beiratási díja 5 márka, az egyes előadássorozatokon való részvétel díja — aszerint, hogy azok 6 vagy 12 órásak — 5 vagy 10 márka, de az elméleti természettudományi tanfolyamokért 15 a gyakorlatokban való részvételért 20 márka fizetendő. A német, az angol és francia tanfolyamokra, amelyek 48 illetve 24 órásak, 50 illetve 30 márkát kell fizetni. Lakásra vonatkozólag a titkári hivatal kívánatra útbaigazítást ad. Teljes ellátással 20—25 márkába, ellátás nélkül, — de reggelivel — 10 márkába kerül hetenként a lakás. Minden a tanfolyamokra vonatkozó hivatalos dologra nézve szívesen

ad felvilágosítást a titkári hivatal. Az érdeklődők forduljanak: Clara Blomeyer kisasszonyhoz Jenába, Gartenstrasse 4.; aug. 3-tól kezdve: Vokshaus am Carl Zeiss-Platz.

Versaillesben, a «Lycée de Jeunes filles»-ben szintén tartanak szünidei tanfolyamokat s az előadásokat a párisi egyetem s más főiskolák kitünő tanárai tartják. A tanfolyam két előadás-sorozatból áll. Az első aug. 3—22-ig, a második aug. 31-től szept. 19-ig tart. A növendékek a tanfolyam végeztével vizsgát tehetnek a vizsgálóbizottság tagjai előtt. Alsóbb és felsőbb fokú diplomát állítanak ki. Az alsófokú diplomával a hallgatók nyelvbeli ismereteit igazolják, a felsőbb fokúval a növendék nyelvbeli és irodalmi tudását és a beszédben való jártasságát, ezért ezek már külföldön taníthatják is a francia nyelvet. Az előadások tárgyát az irodalom, történelem, nyelv, művészet és zenetörténet köréből válogatják s a tanfolyamok többnyire 2—3 órások. Az irodalmi előadások tárgyai az első tanfolyamban: a modern francia színpad írói; a klasszikus francia irodalom; Molière, Déscartes; a francia Szatira; Scarron Boileau; a XVII. század színpadi irodalma; a vígjáték a XVIII. században; Voltaire mint drámaíró; Diderot elmélete a drámáról; Hugo Viktor; Scribe és Labiche. — A történelmi előadások tárgyai: Bonaparte, az első konzul; Páris a XIII. században; a XVII—XIX. századbeli francia zene története. — A művészettörténeti előadásokat a múzeumokban tarjták meg, négy tanár vezetése mellett. A kezdőknek is tartanak tanfolyamot; ezek írás-, olvasás-, fordítás- és társalgásban gyakorolják magukat. Szónoklattani és nyelvtörténeti előadások is vannak.

A második tanfolyam irodalmi tárgyú előadásain a XIX. századbeli francia filozófiai költészetet tárgyalják. Továbbá Racinet Corneillet; a Port Royali iskolát, Buffon-t, Condillac Marmontel-t, Mme Staël-t. A tizenkilencedik század írói közül Balzac-ot, George Sand-t, Dumas (père)-t tárgyalják. — A neveléstörténeti előadásokon Rabelais-t, Montaigne-t és a XVIII. század pedagógiáját tárgyalják; Rousseau Emiljét; a francia nyelv tanítását a francia felsőbb leányiskolákban. — A történelmi előadások tárgya Bonaparte. — A művelődéstörténet keretében a XIII. század vallásos érzéseit, a XIII. századbeli párisi egyetemet tárgyalják. — Zenetörténeti előadás tárgya a népies zene és az instrumentális zene. — Verstan, szónoklattan.

Mind a két tanfolyamon résztvevők 100 frankot, csak az egyiken résztvevők 60 frankot fizetnek. A növendékek az iskola internátusában kapnak lakást, ellátást 6 frankért naponta. A vizsgadíj az alsófokú vizsgán 5, a felsőfokú vizsgán 10 frank. — A tanfolyam iránt érdeklődők forduljanak a tanfolyam igazgatójához: Mme Kahn. Lycée de Jeunes filles, Versailles, 9, Avenue de Paris.

*

Halálozások. *A budapesti II. ker. áll. el. tanítónő és nevelőnő képző intézet* tanári kara gyászlapon jelenti a növendékek nevében is *Kolumbán Samunak*, az intézet lelkiismeretes, buzgó tanárának, a magyar pedagógiai irodalom kiváló mívelőjének május hó 23-án tör-

tént gyászos elhunytát. A megboldogultat nagy részvéttel temették el a budai farkasréti temetőbe.

Gyászlapon jelenti a II. ker. áll. tanítónőképző-intézet szeretett, kedves volt tanárának, *Nagy F. Károlynak* elhunytát is, ki 35 éven állott az intézet szolgálatában s a kiérdemelt nyugalmat rövid ideig élvezvén, jun. 2-án tért örök nyugalomra.

Ugyancsak gyászlapon jelenti a *kecskeméti községi tanítótestület* is szeretett kartársnőjének, *Bertalan Jolánnak* 17 évi buzgó tanítói munkásság után bekövetkezett elhunytát.

IRODALOM.

VOLF GYÖRGY összegyűjtött munkái. Sajtó alá rendezte *Demeczky Mihály*. Franklin-Társulat bizománya. I. kötet. Ára 6 korona.

Szép kiállítású könyv hagyta el a Franklin-Társulat sajtóját, mely könyv rokoni szeretet sugallatának köszöni létrejöttét s Volf Györgynek, a felejthetetlen jó ember, hűséges barát, mély kutató, éles vitatkozó, lánglelkű hazafi és fényes elme tudományos búvárlatainak egybegyűjtésével ércnél is becsesebb emléket állít az oly korán, a tudomány pótolhatatlan kárára oly korán elköltözöttnek.

Mély megilletődéssel szemlélem az előttem fekvő első kötetet. Az emlékeknek egész raja zsong körülöttem, ingó árnyak újra leszállnak. Az anyaföld ölén pihennek, akiket lázas szemmel, örökifjú lélekkel hallottam vitatkozni. Így tűzhettek össze daliás időkben a leventék, így mérhették össze lándzsáikat lovagi hősök. Csakhogy most a szív választottja, a bálvány: az igazság. A szellemi rakétáktól szinte puskaporos a szoba levegője, de legnagyobb hevében sem zavarja lelki gyönyörűségünket a harc, hisz nem esik egy sértő szó se, nem is emberek harcolnak itt, hanem tisztán csak elvont okok, meggyőződések s a fegyverszünet beálltával oly természetesen esik a baráti kézszorítás, a víg koccintás.

Az első kötet azokat az értekezéseket és polemizáló cikkeket tartalmazza, melyek a régi magyarok műveltségével foglalkoznak. Az első értekezés, melynek címe: «A honfoglaló magyarok műveltsége», azt kutatja, «milyen lehetett a lelki tartalma, értelmi ereje és erkölcsi tudata annak a hős fajnak, mely győzelmes fegyverével megszerezve az országot, maradandó hazát teremtett késő ivadékainak is». Van-e módunkban most, ezer év múlva, e súlyos kérdésre megadni a választ? Írott emlék nem maradt, csak az a néhány egykorú följegyzés, melyet főkép görög és német krónikások hagytak ránk. Mily ellenmondók e hírek! A keleti tudósítások szerint honfoglalóink az akkori időkhöz képest jelentékeny műveltséget hoztak magukkal, a nyugati híradók a legnagyobb vadság képével kedveskednek. A görögök barátként érintkeztek a magyarokkal, a németek rettegéssel várták közeledésöket. Némi pszihologia megmagyarázza az ellenmondások közt rejtőzködő igazságot.

Nagyobb bajt okoz a történeti adatok elégtelen volta. A műveltségnek csak némileg is megfelelő képéhez sok vonás szükséges; honnan vegyük ennyi idő múlva e sok vonást? «Szerencsénkre van

egy mindennél becsesebb forrásunk, őseinknek legnemesebb hagyománya, a minket, késő ivadékot ős eleinkkel, az egész múlttal összefűző kapocs: a reánk szállott nemzeti nyelv, melyben magok eleink felelnek kérdésünkre.»

A továbbiakban a tudós szerző belevilágít a nyelv fáklyájával a magyar nemzetnek ezer év előtti lelki világába s arra az eredményre jut, hogy a honfoglaló magyaroknak nemcsak a természeti és gazdasági élet nyilvánulásaira volt gazdagabb eredeti szókincsük, mint a germánoknak, nemcsak hogy bő ismereteik voltak a mindenségről, a természeti jelenségekről, a földről, a természet három országáról, saját magokról, táplálkozásukról, ruházatukról, hanem lelki jelenségekre, lelki szükségekre, elvont fogalmakra is bőséges szókincs állott rendelkezésükre. A németek ősei jóval kisebb ismerettőkével telepedtek Germániába, mint a mi őseink Pannoniába. Bölcs Leó és Constantinus Porphyrogenitus tanúságtételére hivatkozik, mikor a legbensőbb meggyőződéstől áthatott hangon hirdeti, hogy a magyarok, mikor mostani hazájukba költöztek, a művelődés alapvető munkáján már túl voltak, sőt a társadalmi és lelki élet terén már jelentékeny magasságig kellett emelkedniök, máskép itt nyugaton meg se bírtak volna állni.

A magyar nyelvnek megható szeretete nyilvánul e jellemzésben: «Régi nyelvünk már külső megjelenésében is valósággal szép volt. És mit szóljak még belső alakjáról, kristálytiszta szerkezetéről, példás rendszeréről, duzzadó termékenységéről és számos más tökéletességéről? Mindezt teljes érdeme, egész szépsége szerint úgyis csak mink tudjuk méltatni!»

Nagy önmegtagadásomba kerül, hogy a fölötte érdekes cikkből csak ennyit és ne mindent iktassak ide; de hiszen csak figyelemkeltés a célja e soroknak, mert Volf György munkáinak nem szabad egy iskolában sem hiányozni, sőt meg kell azokat mindenkinek szeretnie, aki édes anyanyelve iránt érdeklődik.

De annyira mégse vihetem a tartózkodást, hogy föl ne említsem, ami minket nőket különösen érdekelhet: hogy míg a harcos, a jobb módú magyar a harcban szállt síkra az egyetemes érdekekért, otthon a vagyontalanabb magyarok foglalatoskodtak a mezőn s a harcos *felesége volt a gazdaság vezetője* s ez magyarázza, hogy a magyar asszony mindenkor oly tisztelt állást foglalt el a családban, hogy a legrégibb időben is egyenlő társa és nem rabszolgája volt férjének.

Az egész értekezés klasszikusan szép és magasan szárnyaló nyelvével teljesen megfelel az ünnepi alkalomnak, melyen először jelent meg a nyilvánosság előtt s ez alkalom — a M. T. Akadémia 1897. évi ünnepi ülése — magyarázza meg, miért mellőzte Volf György itt a tudományos nyelvészeti bizonyítékokat s miért elégedett meg azzal, hogy a nyelvtudomány segítségével már leszűrt igazságokat tárja hallgatói elé, akikre annak idején az izzó fajszeretettől hevített előadás mély benyomást tett. Így például még ma is magam előtt látom Szilágyi Dezsőt, ki feszült figyelemmel, igaz érdeklődéssel követte az előadónak minden szavát.

«Ha Isten erőmnek és egészségemnek kedvez, — mondja egy

helyen, — hazám és tudományom iránti kötelességemnek fogom ismerni, hogy az egész nagy anyagot beható munkában teljesen földolgozzam.» A magyarok Istene azonban nem kedvezett tudósunknak s akkor szólította őt el az élők sorából, mikor értékes gyümölcseivel gazdag ajándékkal készült nemzete elé.

A kötetnek további értékesnél értékesebb cikkei szintén a régi magyarok műveltségére vonatkoznak: Kiktől tanúlt a magyar írni, olvasni? Első keresztény térítőink nyelvünk, írásunk és történetünk tanúbizonysága szerint. Az egyházi szláv nyelv hazája és a magyar honfoglalás.

A Függelékben találjuk azon vitatkozó cikkeket, melyek a föntebbi értekezések nyomán keletkezett polemiával foglalkoznak s Volf Györgyöt nemcsak mint kitűnő nyelvészt mutatják be, hanem egyúttal legjelesebb vitatkozó íróink közé emelik.

Szarvas Gáborné.

*

A MAGYAR DRÁMA IRÁNYAI. Tanulmány. Írta: *Janovics Jenő dr.* Budapest. Benkő Gyula könyvkereskedése. 1907. Ára 7 korona. 308 l.

Gyönyörű könyv fekszik előttem. A magyar nyomdaipar valóságos remeke. Még gyönyörűbb azonban a tartalma. Minden sora igaz élvezetet nyújt. A magyar dráma történeti fejlődését adja benne *Janovics Jenő* a legrégibb időtől a mai drámáig. Műve — amint ő túlzott szerénységgel nevezi: tanulmánya — nem halmoz össze új, eddig ismeretlen adatokat. Nem is részletkérdésekkel bajlódik. Nem az aprólékosságok felhalmozásával igyekszik olvasottságát fitogtatni, hanem a mások, különösen *Bayer József* által felkutatott adatokból építi fel a magyar dráma történeti fejlődését. Ő csak a lényeget veszi. És ezt a lényeget biztos, avatott kézzel szövi össze az eddig ismert adatokból. Minden kort teljes hűséggel és találóan jellemez, kimutatva minden kornak irányát, szellemi életét. De ezzel sem elégszik meg. Az egyes korokat összehasonlítja ugyanezen korok külföldi szellemi mozgalmaival, nevezetesen a külföldi dráma-irodalommal. Az összehasonlításból keletkezett, leszűrt ítéletei határozottak és talpraesettek. Kutatja azokat az okokat, amelyek a magyar drámának fejlődését majdnem lehetetlenné tették annyira, hogy amikor Angliában Shakespeare, Franciaországban Molière, Spanyolországban Lope ac Vega, majd Calderon szólanak a közönséghez a «művészet legfelsőbb tökélyével, az érzések abszolut tökélyével, az emberi szenvedélyek vészes viharával, az igazság mindent meghódító hatalmával s a természet őserejével», addig nálunk a dráma még csak embrio korát éli s utóbb, amikor Schiller, Goethe, Voltaire és a többi lángelmék egymásután alkotják remekeiket, nálunk az iskoladrámák dadognak keservesen és az a néhány író, aki több-kevesebb hivatással tollat forgat, legfeljebb nyomorúságos iskolai dolgozatokhoz hasonló fogalmazásokkal bíbelődik és saját lábán nem tud járni, de már ennek is igen kell örvendenünk, mert unalmas párbeszédeikkel, nevetségesen naiv tárgyú, cselekvénytelen drámáikkal megvetették alapját a drámairodalmunknak, amely — és ez is igen jellemző a mi szegényes és

néhány századdal hátramaradt irodalmunkra — előbb született meg, még mielőtt színpadunk lett volna. Nem is a közszükség, sem pedig a nép vágyakozása, vagy a fejlődés természetes rendje, művészi cel hozta létre nálunk a színpadot, hanem a nemzeti föllendülés hazafias szelleme, amely szégyennel töltötte el a műveltebb honfiakat azon irtózatos hátramaradottság láttára, amely a művelt Nyugattól annyira elválasztott bennünket. Ez a magyar színpad azonban még koraszülött volt s meg kellett buknia a nagyobb, a művészibb eszközökkel dolgozó német színpaddal szemben, amelynek valójában csak akkor tudott versenytársa lenni, amikor a másolók helyett igazi tehetségek írták a színpad számára szebbnél-szebb alkotásaikat.

Ezen írók sorát Dugonics András kezdi meg. Az ő drámaíró működésével esik össze a magyar színpad születése. De az ő darabjai még nem magyarok. «Idegen történetek magyar helynevekkel felcifrázva. Idegen emberek magyar nevek alatt. Idegen szellem, magyar levegő nélkül.» Ezért nem is lehet az ő nevéhez fűzni a magyar dráma megteremtését. Nem is ez volt Dugonics célja, hanem a színpad megmentése. Ez sikerült is neki. De a magyar színpadon nem magyar drámák kerülnek előadásra, hanem rabul ejtette az egész színházba járó kicsiny magyar közönséget a Kotzebue-kultusz. Emiatt nem születhetett meg a magyar drámaírás. Pedig talán lettek volna hivatott művelői. Gombos Imre, Bolyai Farkas határozottan drámaíró tehetségek. De el kellett némulniok. Csoda-e, amikor a legkeményebb s a legacélosabb tehetség: Katona József sem tudta Bánk-bán-ját észrevétetni a közönséggel? Helyesen jegyzi meg róla Janovics: «Korának ridegsége, kegyetlen közönye, értelmetlensége zúzta szét ezt az érdekes és erős tehetséget, ki nemes nyomokon tudta volna megindítani a magyar történeti drámát.»

Ami nem sikerült Katonának, megcsinálta Kisfaludy Károly, aki visszavezérli az irodalmat az árvaságra jutott színpadhoz és az ő fellépésétől kezdve a színpad valójában hatalmas előmozdítója a színműírásnak. Ezen idő óta egymástól elválhatatlan közösségben halad egymás mellett a színpad és a magyar drámaírás. Igen nagyok Kisfaludynak e téren szerzett érdemei. Szinte semmiből, minden előzmény, természeti fejlődés nélkül teremtette meg a magyar drámát.

Kisfaludy által kijelölt úton vitte előre a magyar drámát Szigligeti Ede, aki megteremti a népszínművet, amelynek zamatos magyarsága annyira meghódítja a közönséget és a színpadot, hogy négy évtizedig uralkodik rajtok.

A harmadik kiváló drámaíró: Csiky Gergely, aki az elsekélyesedés pillanatában lép fel nagy hivatottsággal s megveti alapját és kijelöli útját a modern magyar társadalmi színműnek.

Ez a három nagy alakja drámairodalmunknak irányt jelöltek. Katona, Madách jóval nagyobb tehetségek, de ezeknek hatása összehasonlíthatatlanul kisebb, mert semmit sem lendítettek a magyar dráma ügyén.

A mai dráma Csiky által vágott csapáson halad, bár az is igaz, hogy «hiú próbálkozás a mai dráma forrongó anyagában rend-

szert keresni, irányt jelölni, vagy tételt felállítani». A mai dráma ideges, kapkodó, mint a kor, amelyben élünk. Ma a színpad egyik helye azoknak, ahol az összes társadalmi kérdéseket megvitatják. Még pedig legtöbbször félműveltek vagy teljesen műveletlenek előtt. Ezért látjuk, hogy «hazafias drámáink üres puffogtatások, vezércikksorozatok, görögtüzes, díszmagyaros felvonulások, szociális drámáink pedig hangzatos jelszavak a gazdagok ellen, osztálygyűlöletre való értelmetlen izgatások». Itt-ott vannak ugyan a drámának hivatásos művelői, akiknek írásaiból határozottan kiolvasható a művészi céltudatosság, de nagy általánosságban selejtes, lélektelen utánzás mai drámáink képe. A külföldi divatok majmolása. Az igazi, a valódi magyar drámaíró még várat magára.

Ez az igen rövid gondolatmenete Janovics tanulmányának. Ez a vékonyra fogott tartalmi kivonat is elárulja Janovics munkájának nagy becsét, éles ítélőképességét. S ha hozzátesszük még, hogy mindezt igen élvezetes formában, könnyed stilusban, zamatos magyar nyelven írja meg, úgy elmondottunk róla minden jót, amit egy nagy gonddal, alapos tudással megírt munkáról el lehet mondani.

Igaz lélekkel ajánljuk mindenkinek meleg figyelmébe, aki érdeklődik a magyar drámairodalom fejlődése után.

Keller Imre.

*

TANULMÁNYOK ÉS FELOLVASÁSOK A VALLÁS ÉS A SZOCIOLOGIA KÖRÉBŐL. Irta: Perczelné *Kozma* Flóra Budapest. Pátria könyvkiadó vállalat. 250 l. Ára 4 korona.

Noha rendszerint a nőkben találjuk a vallásos érzést erősebben kifejlődve, mégis nagyon ritka jelenség, sőt nálunk egyenesen szokatlan, hogy a nők irodalmilag komoly vallásos kérdésekkel foglalkozzanak. Kozma Flóra könyve már ezért is méltó feltünést kelthet. De figyelemre méltó a könyv azért a nemes emelkedett vallásos szellemért, amely abból felénk sugárzik és azért a józan okos felfogásért, melyet az iró szociális kérdésekben tanusít. A könyv az unitarizmus dicsőítése ugyan, de oly nemes elfogulatlanságot tanusít, a többi felekezetekkel szemben, és oly sok ismeretről tesz e részben bizonyságot, hogy a könyvet élvezettel és haszonnal forgathatja mindenki bármely vallásfelekezethez tartozzék is. Az unitárius hitében megerősödve fogja a könyvet letenni s azzal a büszke tudattal melyet az írónő hitsorsosai lelkében azzal kelt, hogy az unitarizmus a folytonos fejlődés lehetősége és szabadsága által a legmagasabb fejlettségi fokon áll az összes felekezetek között, s fejlődési képessége folytán a jövő vallása, mely ép azért örök és enyészhetetlen. Az unitárius felekezethez nem tartozók pedig egy véghetetlen fontos tanulságot meríthetnek e könyvből: mély vallásos meggyőződés, az élőhit, a vallásunkhoz való ragaszkodás legdrágább kincsünk, boldogságunk legbiztosabb záloga. Ápoljuk és fejlesszük lelkünkben a vallásos érzelmeket mélyedjünk el, mint Kozma Flóra vallásos gondolatokban, nemcsak a menyországot építjük fel a magunk lelkében, hanem a mások boldogítására való képességünket is fokozzuk. És melyik nőnek ne lenne erre szüksége? Kozma Flóra könyve épen

ezért első sorban nőnek való olvasmány. mert a nő életének, lelkének legerősebb támaszát ismeri fel e könyvben. Bár akadna asszonyaink között több is, ki mint Kozma Flóra irányt mutat a nő fejlődésére vallásos és szociális irányban, s bár akadna, minél több, aki e szép és jó könyvből élvezetet és okulást merít. *n. a.*

*

AZ IFJÚSÁGI EGYESÜLETEK A NÉPMÍVELÉS TERÉN. Irta dr. *Petri* Mór Pestmegye kir. tanfelügyelője. Megjelent a «Népnevelők Könyvtárá»-ban. Kiadta Lampel R. könyvkereskedése. Ára 1 korona.

A *Szabad Tanítás Magyar Országos Kongresszusának* mult évi nagygyűlésén általános tetszést aratott előadás gondos kibővítése a jelen. 73 oldalra terjedő s az *Előszón* kívül négy részből álló munka. Az első rész az ifjúsági egyesületek rövid történetét adja. A második rész az ifjúsági egyesületek szervezetét s megoszlását tárgyalja s közli a közoktatásügyi miniszter által kiadott *alapszabálytervezetet*, mely már 572 ifjúsági egyesületnek nyújt biztos alapot. A munka törzsét a harmadik rész, «*Az ifjúsági egyesület működése*,» alkotja, melyben gazdag adatkincs nyert tömör képet nyújtó feldolgozást. Megbízható eleven adatok vannak benne feldolgozva, melyeknek összehordásánál az ország tanfelügyelői s buzgóbb tanítói működtek közre. Ez a rész nemcsak azért érdekes és fontos, mert mintákat nyújt s módokat rajzol új ifjúsági egyesületek alakítására, hanem azért is, mert az összehasonlítás alapján a meglevők fejlődésére s fokozottabb munkájának biztosítására tudatosan vezet. A negyedik részben az ifjúsági egyesületek hatása s az elért eredmények domborodnak ki. Itt foglalnak helyet a jövő tennivalói is. Föltárja ez a munka, hogy az ifjúsági egyesületek miként termékenyítik meg az összetartás és a barátság érzéseit: miként szolgálnak melegágyaiul, veteményes kertjeiül a szövetkezeti és az altruisztikus eszméknek, legerősebb védő bástyáiul a nemzeti gondolatnak és érzésnek; mily erővel harcolnak az alkoholizmus ellen; hogyan kedveltetik meg a békés, a hasznos mellékfoglalkozásokat s miként válnak az erkölcsök nemesítésének és a szellemi élet egészséges fejlődésének nélkülözhetetlen eszközeivé. Mint Petri írja munkájában; «Az ifjúsági egyesületek amaz utakat egyengetik, amelyek nemzeti eszményeink diadalra juttatásához vezetnek. Az ifjúsági egyesületek híd az iskola és az élet közt ringó hullámok fölött; csirabontó talaja társadalmunk békés együttműködésének, továbbfejlődésének; forrasztó érce az emberi és nemzeti összetartozás gondolatainak, kohója a szabad tanításnak, a nép művelésének és talán a legerősebb gránitszikla a nemzeti eszmények felé törő haladás, lelki emelkedés gótíveinek, fénylő kupolájának alapzatában. «Hogy pedig gyorsabb ütemben fejlődhessenek és akadálytalanul működhessenek, szükségét látja Petri annak, hogy a társadalom, az állam és egyesek feléjük nyujtsák támogató karjaikat, hogy minden ifjúsági egyesületnek legyen könyvtára dalárdája; valamennyinek pedig a szellemi kapocs létesítése és fenntartása céljából egy közös folyóirata; hogy az egyesületek munkájában a taní-

tókon kivül tevékeny részt vegyen minden pap, minden tanár, tanító, szóval, minden erre hivatott művelt ember, s hogy végre az ifjúsági egyesületek körül buzgolkodók részére ne késsék az az erkölcsi és anyagi jutalom. A szóban levő munka, mondanunk sem kell, úttörő de biztos útmutató.

★

SZÜLŐKHÖZ SZÓLÓ LEVELEK. Deiphobe után *Benczúr Kata*. Katz Gusztáv bizománya. Ára 2 korona.

Az a kitűnő magyarsággal átültetett és eredeti, modern szellemben irott művecske, melyben olvasóink folyóiratunk mult évi füzeteiben gyönyörködhettek, nagyon ízléses kiadásban könyvalakban is megjelent. Midőn olvasóink figyelmét erre fölhívjuk, tartózkodunk minden ajánlgatastól, olvasóink legjobban tudják, hogy arra e kiválóan becses munka nem szorult. Arra azonban kérjük olvasóinkat, hogy szereztessék meg e művet az iskolák könyvtárai számára és terjesszék ismerőseik körében. Vonzó és hasznos olvasmányt nyujtanak azoknak, s a tanítónők ügyét is elősegítik, mert a befolyó tiszta jövedelmet a tanítónők M. D. E. kapja. Megrendelhető a könyv a «Tanítónők Otthonában» (Orczy-út 6. sz.) 2 korona 20 fillér beküldése ellenében a titkári hivatal a könyvet bérmentve küldi a megrendelőknek.

Beküldött könyvek.

Az angolkórság. Irta *Preisich* Kornél dr. egyetemi magántanár, székes-fővárosi közkórházi főorvos. A tanulságos ábrákkal ellátott, népszerű nyelven írt könyvecske igazán nélkülözhetetlen tanácsadója minden szülőnek. A *Franklin-Társulat* adta ki s ára puha vászonkötésben 1 korona.

Levelek egy tanuló ifjúhoz. Irta *Szilnyay* Elek megjelent a *Franklin-Társulat* kiadásában és ízléses, finom kiállításban fűzve 3 kor. 40 fillérért, vászonkötésben 4 koronáért kapható.

A gyermek érdeklődésének lélektana. Irta *Nagy* László tanítóképző-intézeti igazgató. Megjelent a *Franklin-Társulat* kiadásában; ára 3 korona.

Új Magyar Könyvtár-füzetek. A Lampel-Wodianer cége közkedveltségű vállalatából, megjelent Roberto *Braccotól*, a *Hűtelen* és a *Don Pietro Caruso* szerzőjétől *Fantomok* Anatole *France* novellái *Molnár* Ferenc fordításában. *Sven Hedin* «Három év Tibetben, 1898—1902» *Halász* Gy. gondos átültetésében. *Höffding* Harald *Darwin* élettana Gustave *Flaubert* «Une âme simple», melyet «Egy jó lélek» címmel *Gábor* Andor fordított le. Shakespere «Julius Caesara» a Vörösmarty nagy erejű fordításában. *Farkas* Pál «Keleti uti képek». E füzettel a «M. K.» elérte a 520-dik sorszámot. — Az összes eddig megjelent számokról bárki részletes jegyzéket ingyen kaphat a kiadóhivatalban (Lampel R. Wodianer F. és Fiai, r.-t. Andrássy-út 21. Budapest), vagy bármely könyvkereskedésben.

Vizsgai jutalomkönyvek. *Téli estélk.* Szerkesztette Luga László. 111 oldal. Ára (70 fillér helyett) 20 fillér. — *Róma.* Irta Luga László. 87 oldal. Ára (60 fillér helyett) 10 fillér. *Pázmány Péter.*

Irta Bartók István. 64 oldal. Ára (40 fillér helyett) 10 fillér. — *Olvasmányok.* Szerkesztette Luga László. 47 oldal. Ára (30 fillér helyett 8 fillér. — *A nagy világ csodái.* Népszerű csillagászat. Irta Sebők László. 64 oldal. Ára (40 fillér helyett) 10 fillér. — Imakönyvül: *Plébániai közös ájtatosságok.* Összeállította Barácius József. Az egri bibornok-érsek úr jóváhagyásával. 56 oldal. Ára félvászon kötésben 40, egész vászonban 60 fillér. — Kisebb rendelések ára levélbélyegekben is beküldhető. — Postadij címén 20 fillér beküldését kéri. *Az irodalmi egyesület titkársága, Eger, érseki udvar.*

A «Nemzeti Nőnevelés» előfizetői (folytatás).

(1908. junius 5-ig fizettek elő:)

1908. évre:

Polg. leányiskola, Arad; Binder Laura, Kolozsvár; Áll. felsőbb leányiskola, Beszterczebánya; Áll. felső leányiskola, Bánffyhunyad; Bobok Carola, Pozsony; II. ker. Medve-utcai közs. el. fiúiskola, Budapest; III. ker. Tanuló-utcai közs. el. iskola; III. ker. Szentendrei-úti közs. el. iskola; IV. ker. Gróf Károlyi-utcai közs. polg. leányiskola; VI. ker. Felső-erdősori közs. polg. leányiskola; VII. ker. Aréna-úti közs. el. leányiskola; VII. ker. Kazinczy-utcai közs. el. iskola; I. ker. Fehérsas-téri közs. el. iskola; VII. ker. Dob-utcai közs. el. fiúiskola; Angyalföldi közs. el. iskola; M. Á. V. áll. el. népiskola, Kőbánya; Tanítótestület, Csanádpalota; Délmagyarországi Tanítóegylet, Fehértemplom; Áll. tanítóképző-intézet, Eperjes; Erőss Ilona, Budapest; Templomtéri áll. el. iskola, Erzsébetfalva; Endrényi Imre, Szeged; Ferenczi Vilma, Budapest; Györke Ilona, Németbogsán; Herczog Sarolta, Budapest; Hannig Gizella, Budapest; Kröpfelné Bömches Vilma, Gyulafehérvár; Koleszár Mária, Abaúj-Enyiczke; Komáry Erzsébet, Budapest; Király Emma, Kismarton; Krécsy Béla, Budapest; Szalágyiné Kéler Irén, Budapest; Áll. el. iskola, Kúnszentmiklós; Margócsi Emma, Szarvas; dr. Márki Sándor, Kolozsvár; Mokry Eszter, Budapest; Markhót Gusztávné, Pápa; Nigrinyi Vilma, Brassó-Apácza; Pataj Iza, Óbecse; Pongrácz Róza, Szatmár; Perczelné Kozma Flóra, Budapest; Paternos Viktoria-féle leányiskola, Pozsony; Özv. Rosenthal Franciska, Pápa; Özv. Rubner Károlyné, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Rimaszombat; Áll. el. iskola, Resiczabánya; Rácz Erzsébet, Debreczen; Áll. polg. leányiskola, Szarvas; Szíjj Laura, Tapolczafő; Özv. Személy Kálmánné, Nagyvárad; Scharbert Sarolta, Pozsony; Schreiner Hilda, Rohoncz; dr. Schmidt Mária, Budapest; Sztáray Irma grófnő, Wien; Attila-utcai áll. el. leányiskola, Ujpest; Áll. polg. leányiskola, Versecz; Irg. Nővérek Intézete, Veszprém; Varga Jolán, Beszterczebánya; Víg Albertné, Budapest; Weiszberger Antonia, Budapest; Özv. Zemányi Lázárné, Kassa.

1907. évre:

Nigrinyi Vilma, Brassó-Apácza.

1909. évre:

Nigrinyi Vilma, Brassó-Apácza.

A kiadóhivatal üzenete: Tisztelettel kérjük előfizetőinket, hogy a folyó évre és az előbbi évekre hátralékos előfizetési díjakat junius hó végéig beküldeni szíveskedjenek. Be nem küldés esetén szeptemberben póstai megbízás útján vagyunk kénytelenek beszedni a díjakat, amely eljárás az igen tisztelt előfizetőinknek és a kiadóhivatalnak is költségesebb.

Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda kiadása.

Árpád vezér halálának ezredik évfordulója alkalmából készült nagyszabású díszmű:

ÁRPÁD ÉS AZ ÁRPÁDOK

Szerkesztette: CSÁNKI DEZSŐ orsz. levéltárnok.
THALY KÁLMAN orsz. képviselő támogatásával.

Nagy folió alakú díszmű, remek érdomborművel ékesített bőrkötésben.

Ára 125 korona.

A nemzeti kegyeletnek a honalapító Árpád emlékezetén való lelkes felbuzdulása hozta létre ezt a hazafias, történelmi és művészettörténeti szempontból egyaránt úttörő, tárgyánál fogva időszerű és mégis maradandó nagybecsű munkát. A szöveg változatos menetét elejétől végig nyomon kiséri az illusztrativ rész, s a kisebb-nagyobb képek tekintélyes, pompás sorozatával igyekszik szem elé tárni az országalapító hősnek és dicső ivadékainak ábrázolását, változatos sorsát, a haza és nemzet fejlesztésére irányuló munkálkodását, valamint azokat a hiteles kútforrásokat is, melyekből a hazai történetírás a szükséges adatokat merítette.

Ily sokoldalú munkásságra természetesen csak együtt vállalkozhatott a magyar tudományos, irodalmi és művészeti élet egy elite-táborkara. A nagyszabású mű munkatársai között csakugyan ott találjuk a vezető szellemek hatalmas gárdáját.

Megrendelhető **havi részletfizetésre** is a kiadónál, **Budapesten, IV., Egyetem-u. 4., Lampel R. könyvkereskedése** (Wodianer F. és Fiai) r. t.-nál **VI., Andrássy-út 21. sz. alatt,** valamint minden könyvkereskedésben.